

JIHOČESKÁ UNIVERZITA

V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Zdravotně sociální fakulta

DISERTAČNÍ PRÁCE

Mgr. Marie Chlopčíková

České Budějovice 2014

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Zdravotně sociální fakulta

**Význam edukace a prevence úrazu u dětí při kontaktu se psem.
Importance of education and prevention of child injury in contact with
the dog.**

Disertační práce

Obor:

Prevence, náprava a terapie zdravotní a sociální problematiky dětí, dospělých a seniorů.

Autor: **Mgr. Marie Chlopčíková**
Vedoucí práce: **doc. PhDr. Adéla Mojžíšová, Ph.D.**
Konzultant: **Mgr. Jaroslava Bicková, Ph.D.**

České Budějovice 2014

Motto:

„Teprve láska ke všemu živému udělala z člověka lidskou bytost.“

Albrecht Schweitzer

Prohlášení

Prohlašuji, že disertační práci na téma: „**Význam edukace a prevence úrazu u dětí při kontaktu se psem.**“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů literatury uvedené v seznamu použitých zdrojů.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své disertační práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne:.....

Mgr. Marie Chlopčíková

Poděkování

S úctou a uznáním bych zde ráda poděkovala lidem, kteří sehráli během mého studiu velmi významné role. V první řadě bych velmi ráda poděkovala panu prof. MUDr. Miloši Velemínskému, CSc., dr.h.c., který mi svým profesionálním a lidským přístupem ukázal skutečný význam studia pro život a praxi.

Velké poděkování patří i mé vedoucí disertační práce paní Doc. PhDr. Adéle Mojžíšové, Ph.D., jež mi byla po dobu doktorského studia oporou a zodpovědným tutorem.

Za odbornou podporu a pomoc s realizací praktické části disertační práce velmi děkuji paní Mgr. Jaroslavě Bickové, Ph.D. a všem členům Výcvikového canisterapeutického sdružení Hafík, o.s.

Ráda bych zde poděkovala i Ing. Liboru Strakovi za odborné rady při zpracování statistického výzkumu praktické části disertační práce.

Za láskyplnou a trvalou podporu ze srdce děkuji svému příteli i celé rodině, která ve mě nepřestala věřit a dodala mi sílu a energii studium dokončit.

ABSTRAKT

Disertační práce s názvem: „**Význam edukace a prevence úrazu u dětí při kontaktu se psem**“ vznikla se záměrem poukázat nejen na aktuální stav znalostí a zkušeností dětí při kontaktu s nejoblíbenějším zvířecím společníkem – psem, ale především jako nový edukačně - preventivní koncept, který by měl pomoci snížit u dětské populace riziko vzniku negativních zkušeností (úrazů, napadení) se psy.

Cílem disertační práce bylo zkvalitnit znalosti dětí o zodpovědném a bezpečném přístupu ke psům.

Teoretická část práce poukazuje na komplexní význam vztahu dítěte a psa. Jednotlivé kapitoly popisují zásadní vliv psa na psychický, emocionální i sociální vývoj dítěte s důrazem na pochopení rozdílů humánně animální komunikace a rizik s ní spojených.

Práce současně nastiňuje i problematiku úrazu a konfliktních situací způsobených psem u dítěte díky neznalosti základních pravidel bezpečného přístupu ke zvířeti. V neposlední řadě zdůrazňuje význam primární prevence v dané problematice.

Výsledky empirické části práce poukázaly nanejčastější rizikové faktory v chování dětí (příčiny a mechanismy), které mohou předcházet vzniku konfliktních situací.

Na základě znepokojivých výsledků první etapy výzkumu vznikl i nový interaktivní edukačně preventivní program, vycházející ze zooterapie - metody canisterapie, techniky AAE (*Animal Assisted Education* – „vzdělávání za asistence zvířat“), kooperativní výuky a situačního učení.

Pro zhodnocení efektivity preventivní aktivity byla vytvořena i zpětnovazebná kvantitativní studie, která prokázala zlepšení znalostí o bezpečném přístupu ke psům u žáků prvního stupně základních škol po absolvování preventivního programu. Úspěch praktické podoby preventivního programu ve vzdělávacích zařízeních následně podpořil i vznik edukačního materiálu – pracovního sešitu pro děti. Pomůcku lze využít nejen jako didaktický materiál, ale především zdroj vizuálně zpracovaných informací a zásad pro bezkonfliktní soužití dítěte a psa.

Disertační práce je uchopitelným materiálem nejen pro laickou veřejnost v rovině vzdělávací, ale i odbornou z hlediska praktikování canisterapie a prevence dětských úrazů.

ABSTRACT

The dissertation entitled: „**Importance of education and prevention of child injury in contact with dog**“ was written with the purpose to point out not only the current status of children's knowledge and experience in contact with the favourite pet - dog, but primarily to provide a new educational-preventive concept that should help to reduce the risk of incidence of negative experience (injuries, attacks) with dogs in child population.

The goal of the dissertation was to improve the children's knowledge on responsible and safe approach to dogs.

The theoretical part of the dissertation points out the comprehensive significance of the child-dog relation. The individual sections describe the essential influence of the dog on the mental, emotional and social development of the child, with emphasis on understanding the differences of human-animal communication and the related risks.

At the same time, the dissertation outlines also the issue of injuries and conflict situations caused to the child by the dog due to lack of knowledge of basic rules of safe approach to the animal. Last but not least, it emphasizes the significance of primary prevention in the relevant issue.

The results of the empirical part of the dissertation pointed out the most frequent causes and mechanisms (basic risk factors in child behaviour) of origination of conflict situation between children and dogs.

Based on the alarming results of the first research stage, a new interactive educational-preventive program was created, based on zootherapy - canistherapy method, AAE (*Animal Assisted Education*) technique, cooperative teaching and situational learning.

To assess the efficiency of the preventive activity, a feedback quantitative study was created; it showed improved knowledge on safe approach to dogs in elementary school pupils after having passed the preventive program. The success of the practical form of the preventive program in educational facilities was supported also by creation of educational material - workbook for children. The aid can be used not only as teaching material but particularly as a source of visually processed information and principles for conflict-free child-dog coexistence.

The dissertation constitutes a serviceable material not only for lay public at educational level, but also for professional public from the perspective of use of canistherapy and prevention of child injuries.

OBSAH

ÚVOD

1 SOUČASNÝ STAV

1.1	Dítě a pes	12
1.1.1	Historie.....	12
1.1.2	Vliv psa na dítě.....	13
1.1.3	Vliv psa v jednotlivých etapách života dítěte.....	14
1.1.4	Vliv psa na emocionální vývoj dítěte.....	16
1.1.5	Vliv psa na výchovu a vzdělávání dítěte.....	17
1.1.6	Vliv psa na zdraví dítěte.....	18
1.1.7	Vliv psa na dítě se specifickými potřebami.....	18
1.2	Význam etologie při humánně animální interakci	20
1.2.1	Humánně animální interakce jako základ bezpečného vztahu.....	20
1.2.2	Chování (Behavior).....	21
1.2.3	Chování psa.....	21
1.2.4	Sociální chování.....	21
1.2.5	Projevy sociálního chování.....	22
1.3	Humánně animální komunikace	27
1.3.1	Komunikační nedorozumění mezi člověkem a psem.....	28
1.3.2	Konejšivé signály.....	31
1.4.	Úrazy dětí způsobené psem	33
1.4.1	Úraz dítěte způsobený psem – statistika.....	33
1.4.2	Úraz dítěte způsobený psem – riziková plemena psů.....	35
1.4.3	Úraz dítěte způsobený psem – příčiny.....	36
1.4.4	Úraz dítěte způsobený psem – lokalizace a charakter poranění.....	37
1.4.5	Úraz dítěte způsobený psem – první pomoc.....	38
1.4.6	Úraz dítěte způsobený psem – komplikace.....	39
1.4.7	Úraz dítěte způsobený psem – následky.....	39
1.4.8	Úraz dítěte způsobený psem – finanční efekt.....	41

1.5	Odpovědnost za úraz způsobený psem z hlediska legislativy	42
1.5.1	Právní úprava „psa“ v zákoně č.40/1964 Sb. a z.č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník.....	42
1.5.2	Zákon č.40/2009 Sb., Trestní zákoník.....	43
1.5.3	Zákon č.246/1992 Sb., Zákon na ochranu zvířat proti týrání.....	45
1.5.4	Zákon č.166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů ve znění pozdějších předpisů.....	45
1.5.5	Instituce podílející se na vytváření právního rámce.....	46
1.6	Prevence úrazů dětí	47
1.6.1	Současný stav prevence úrazů dětí způsobených psem.....	47
1.6.2	Preventivní programy v České republice.....	48
1.6.3	Preventivní programy v zahraničí.....	50
1.7	Zvířaty podporované vzdělávání jako metoda prevence úrazů dětí	52
1.7.1	Animal Assisted Education (vzdělávání za pomoci zvířat – edukace)....	52
1.7.2	Význam „situačního učení“ ve zvířaty podporovaném vzdělávání dětí..	53
1.7.3	Význam „zážitkové pedagogiky“ ve zvířaty podporovaném vzdělávání dětí.....	54
1.7.4	Význam „kooperativního učení“ ve zvířaty podporovaném vzdělávání dětí.....	55
1.8	Základní pravidla bezpečného kontaktu dítěte se psem	57
1.8.1	Pravidla bezpečného kamarádství, aneb co nikdy nedělat psům.....	59
2	CÍL PRÁCE	
2.1	Výzkumné otázky.....	60
2.2	Hypotéza.....	60
3	METODIKA	
3.1	Metodika výzkumu.....	61
3.2	Metody a techniky sběru dat.....	61
3.2.1	Neformální rozhovor.....	62
3.2.2	Pozorování zúčastněné, přímé.....	62

3.2.3	Pilotní dotazník pro děti.....	62
3.2.4	Zpětnovazebný dotazník pro děti.....	63
3.3	Výzkumný soubor.....	64
4	VÝSLEDKY	
4.1	Případové studie.....	66
4.1.1	Kazuistika Lukáše V. (10 let).....	66
4.1.2	Kazuistika Jiřího N. (11 let).....	68
4.1.3	Kazuistika Michal Š. (8 let).....	69
4.1.4	Kazuistika Marie P. (11 let).....	70
4.1.5	Kazuistika Lenka S. (12 let).....	71
4.1.6	Kazuistika Kateřina P. (8 let).....	71
4.2	Výsledky pilotního dotazníku.....	73
4.2.1	Identifikační údaje výzkumného souboru.....	73
4.2.2	Výsledky otázek pilotního dotazníku.....	74
4.3	Výsledky zpětnovazebného dotazníku.....	81
4.3.1	Identifikační údaje výzkumného souboru.....	81
4.3.2	Výsledky otázek zpětnovazebného dotazníku.....	81
4.4	Výsledky srovnání odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku....	86
5	DISKUSE.....	100
6	INTERAKTIVNÍ EDUKAČNĚ PREVENTIVNÍ PROGRAM.....	109
6.1	Dítě a pes - Žijme společně - zodpovědně a bezpečně!.....	109
6.2	Dítě a pes – Jak žít společně bezpečně!.....	116
7	ZÁVĚR.....	118
8	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	120
9	KLÍČOVÁ SLOVA.....	133
10	SEZNAM ZKRATEK.....	134
11	PŘÍLOHY.....	135

ÚVOD

Přirozené poslaní a přítomnost zvířat v životě dětí sehrává svou důležitou roli i v dnešním světě neživých počítačových super – hrdinů, mobilních telefonů či moderních hraček. Schopnost naučit se vnímat zákony přírody a různorodost zvířecí říše, zůstává i nadále významným motivujícím prvkem v očích dětí.

Od útlého dětství žije i autorka v přítomnosti psích společníků, kteří její život obohatili nejen svou přítomností, ale i jako učitelé ohleduplnosti, zodpovědnosti a věrného přátelství. I díky oněm pozitivním zkušenostem se psy se autorka rozhodla bojovat se současnými nedostatky ve znalostech dětí o bezpečném přístupu a kontaktu se psy, z něhož pramení podstatná většina negativních zážitků nejen dětí.

Disertační práce s názvem: „**Význam edukace a prevence úrazu u dětí při kontaktu se psem**“, prezentuje nejen příčiny a rizika ve vzájemném kontaktu dětí a psů, která začínají v posledních letech nabývat na významu spolu s potřebností řešení, ale především nezaměnitelný prosociální význam čtyřnohého společníka v životě každého dítěte. V propojení s novým, interaktivním, prožitkovým, výchovně vzdělávacím a především preventivním programem chce autorka ukázat nejen dětem, ale i zodpovědným dospělým (rodiče, učitelé) způsob záživného a efektivního vzdělávání dětí o bezpečném přístupu ke psům bez negativních následků.

Cílem disertační práce je zkvalitnit znalosti dětí o zodpovědném a bezpečném přístupu ke psům skrze nový edukačně preventivní program.

Vzhledem k aktuálnímu stavu veřejného vnímání útoku psa na člověka, a zejména pak na dítě, začala na významu nabývat samotná depistáž potenciálních rizik, jež se výrazně podílí na vzniku nebezpečných situací při kontaktu mezi dítětem a psem.

Pouze cestou vědeckého výzkumu a zmapování současného povědomí dětí o zacházení a přístupu ke psům lze objektivizovat aktuální nedostatky ve vědomostech nejmladší generace a vytvořit efektivní preventivní program.

Na základě získaných poznatků a prakticky ověřeného preventivního programu lze celý koncept povýšit na ověřenou metodu prevence úrazů u dětské populace.

Odborný přístup umožní zhodnotit kvalitu vytvořeného preventivního programu a podpůrných vzdělávacích materiálů.

Autorka disertační práce si je vědoma potřeby čtenější evaluace a objektivizace dat z preventivního programu....

Autorka věří, že výsledky výzkumu podpoří zájem vzdělávacích institucí o praktikování interaktivního - vzdělávacího - preventivního programu u svých žáků. Samotný preventivní program by měl sloužit jako metodický materiál k provádění AAE u dětské populace, navštěvující první stupeň základních škol.

Autorka vychází z dlouholetých kynologických zkušeností, praktikování canisterapie i výzkumné činnosti v oblasti zvířaty asistované edukace – vzdělávání.

Výsledky disertační práce jsou cenným a prakticky uchopitelným materiálem nejen pro laickou veřejnost v rovině vzdělávací, ale i odbornou z hlediska výzkumného a vědeckého.

1 SOUČASNÝ STAV

„Pes a člověk mohou vytvořit tak silný vztah proto, že dokážou vzájemně pochopit své citové reakce. Pes má možná větší radost ze života než my a tento pocit z něj vyzářuje natolik silně, že se z něj těšíme i my lidé.“

Jeffrey Masson

1.1 Dítě a pes

1.1.1 Historie

O významu psa jako zvířecího společníka důležitého k rovnoměrnému vývoji kognitivních (poznávacích, rozumových, myšlenkových), sociálních, emocionálních i morálních vlastností dítěte se hovoří již mnoho desítek let. Jako nenahraditelný zdroj nových podnětů či jako nenásilný vychovatel se pes bezesporu podílí na plnohodnotném vývoji dítěte (Galajdová, 1999).

Již v období první světové války byli u dětí ve zdravotnických a pobytových zařízeních užíváni psi jako tzv. „kamarádi ke hrám“. Vyplňovali dětem nejen dlouhé chvíle, ale především bolavá místa na duši (Lacinová, 2007).

Nezaměnitelný vliv psa na dítě popsal jako jeden z prvních i americký dětský psychiatr B.M.Levinson. Na základě vlastních dlouholetých zkušeností připsal právě psovi v roce 1969 funkci tzv. „koterapeuta“ a „sociálního katalyzátoru“, který spontánně napomáhá dítěti vytvořit si vztah nejdříve s nímou tváří a díky této zkušenosti prohlubuje i vztah k lidem (Robinson 1995, Thompson, 2009).

Každá rodina s dětmi prožije období dožadování se nejmladších členů po vlastním zvířecím kamarádovi. Touha vlastnit a starat se o živého tvora je přirozená pro každého z nás již od narození. Mnohem dříve než chlapci projevují tuto potřebu dívky. Pečovatelské sklony se tak u ženského pohlaví projevují daleko dříve než v období puberty a dospívání (Matějček, 2007a).

Dlouhodobě kladný vliv psa na dítě popisuje zahraniční i domácí dětská psychologie. Výzkumy hovoří o dětech vyrůstajících se psem jako o odolnějších a přizpůsobivějších při nástupu do vzdělávacích institucí. Psychologové nazývají zvířata

tzv. zdrojem povzbuzení motivace a duševního vývoje žádoucím směrem (Matějček 1999, Leugner, Winkelmayr, Simon, 2002).

Ve své přirozené podstatě je pes pro dítě srozumitelným kamarádem, který nikdy nezradí a vždy ochotně vyslechne každé trápení mladého pána. Je zdrojem jistoty a ochrany. Napomáhá dítěti přijmout patřičnou míru zodpovědnosti i povinností (Bergler, 1994).

Opodstatněný význam přítomnosti psa v životě dětí potvrdila v roce 2004 i americká studie. V ní si žáci základních škol zvolili psa nejmilejším zvířecím společníkem (95% dotázaných)(McNicolas, Collis, Seghal, 2004).

1.1.2 Vliv psa na dítě

Vztah dítěte a psa ovlivní během společného života řada faktorů. Zásadní je především přístup rodičů ke zvířeti. Dítě velmi citlivě přejímá vzorce chování dospělých (rodičů) za vlastní. Přirozená nápodoba a identifikace s pozitivním či negativním vzorem nabízí dítěti příležitost osvojit si a přijmout kladné, ale i záporné projevy chování. Ty postupem času vedou k uvědomění si vlastní síly jednání i (a nejen) ve vztahu ke zvířatům (Matějček, 2005).

Prostřednictvím zvířete mají však i rodiče šanci lépe poznat své dítě. Zacházení se zvířetem vypovídá mnohé o budoucím citovém projevu. Špatné zacházení se zvířaty není pouze dětský rozmar! Tendence zneužít bezmoci druhého vypovídá nejen o dominantnosti, ale i o potenciálním charakteru přístupu k submisivním jedincům, který se bez omezení posiluje a ukotvuje (Galajdová 1999, Galajdová L., Galajdová Z., 2011).

Svůj význam z hlediska upevňování pozitivních či negativních vazeb k živým tvorům má i samotný věk jedince (Matějček 2007b).

Dojde-li k nekontrolovanému kontaktu dítěte se zvířetem v nesprávné fázi života, či je-li volba zvířete nevhodná a podmínky držení neodpovídající, hrozí konfliktní situace (riziko úrazu dítěte) a narušení welfare zvířete (Galajdová, 1999).

Rozvoj dětské fantazie, samostatnosti, odpovědnosti, vlídného přístupu nebo podpory vlastního sebevědomí lze přičíst do velké skupiny pozitiv, která kontakt se psem dítěti přináší (Chlopčíková, 2009).

Pes bývá u dětí nápomocen i v budování základů denního režimu (Nerandžič 2003, Matějček, 2007a).

Jako srozumitelný prostředek k pochopení harmonogramu dne a aktivit v něm ukotvených působí na dítě krmení psího kamaráda. Časový úsek, v němž není vhodné psa vyrušovat, vnímá mladý pán obdobně jako vlastní rituál příjmu potravy, který má svá pravidla a řád (Sdružení Piafa 1999).

Svou specifickou náklonností funguje pes do jisté míry i jako „sourozenec“. Podporuje u dítěte rozvoj rané identity – uvědomění si vlastního já v prostředí (Matějček, 2005).

Jelikož se pes nikdy nechová jako dospělý člověk, prohlubuje u dítěte důvěru a psychickou rovnováhu. Pes nikdy nevyzradí svěřené tajemství, neposmívá se, nekritizuje, nepřipomíná staré prohřešky, vždy rád odpustí a začne znova. Vždy čeká s veselým výrazem, připravený skotačit nebo utěšit, či jen tiše posedět (Galajdová L., Galajdová Z., 2011).

Svou přítomností a oddaným nasloucháním napomáhá mladému pánovi zvládnout vnitřní rozpory, které tak nerad sděluje svým blízkým dospělým (Vágnerová, 2005).

1.1.3 Vliv psa v jednotlivých etapách života dítěte

Jak již bylo výše zmíněno, na kvalitě vzájemného vztahu mezi oběma aktéry se významně podílí životní období, v němž dochází k prvotnímu kontaktu. Hodnotíme-li problematiku odpovědnosti dítěte vůči zvířeti (psovi), musíme vzít v úvahu, že posuzujeme právě individualitu dítěte v určitém stupni vývojové zralosti (Fraňková, 1999).

Psa jako sociálního tvora rozeznávají děti velmi brzy. Z počátku je pouhou oblíbenou pohyblivou hračkou, námětem kreslených postaviček či tématem pohádek a pořekadel. Jeho role se však s věkem dítěte mění a nabývají na významu (Matějček, 2005).

Stejně jako u štěněte znamená sociální vývoj (socializace) hodnotný zdroj informací pro život a chování ve smečce (i lidské rodině), má i psychický vývoj dítěte svůj nezaměnitelný význam pro existenci ve společnosti. Vnímání a působení na zvíře v jednotlivých fázích vývoje mladého pána odráží skutečný obraz budoucího přístupu k živým tvorům (Matějček, 2007b).

V raném období života dítěte lze z hlediska vnímání zvířete (psa) hovořit pouze o schopnosti rozeznat pohyblivé a stabilní předměty v prostředí. Hlavním zdrojem

sociálních stimulů je stále matka. Na konci prvního roku života je dítě schopno vnímat psa jako zvíře chlupaté a příjemné na pohmat, které vydává pronikavé zvuky (Straková, Hučín, 2000).

Pro dítě do 3 let ztělesňuje pes pohyblivý objekt, kterému dává přednost před neživými hračkami. Jak poznamenal Levinson: „Důležitým rozdílem mezi hrou se psem a hrou s panenkou či autíčkem je ten, že dítě velmi brzy zjistí, že jeho city a reakce jsou psem opětovány na rozdíl od neživých hraček“ (Galajdová, 1999).

U předškolních dětí a mladších školáků plní pes velmi dobře výchovnou funkci zejména skrze procvičování soběstačnosti v běžných denních činnostech. Pes je také silným motivačním prostředkem. Ovlivňuje žádoucí chování a spolupráci v kolektivu. Mezi vrstevníky odbourává u svého pána nesmělost a uzavřenost, čímž mu otevírá příležitost k navazování nových vztahů. Pes může být pro školáka i významným faktorem sociální prestiže (Šípková 2006, Eisertová 2006, Kalinová, 2003).

Dle studie R. Fossati pes vhodně podněcuje vztahy ve skupině dětí. Soutěživost a konkurenční atmosféra, která se v kolektivu dětí leckdy objevuje, se díky opakovanému kontaktu se psem eliminuje. Děti ztrácí svoji ostražitost vůči ostatním. Prohlubuje se otevřenost a vstřícnost vůči vrstevníkům (Fossati, 2004).

Základy prosociálního chování, tolerance a schopnosti dělit se s druhým doplňují bohatý výčet kladných vlastností, jež si prostřednictvím psa dítě osvojuje a upevňuje (Matějček, 2007b).

Zlomovým okamžikem ve vztahu dítěte ke zvířecímu kamarádovi je popisováno období středního školního věku (8 – 12 let). Rozvoj rodičovského a pečovatelského postoje spolu s převzetím částečné odpovědnosti jsou nové dovednosti, které pes svou přítomností podporuje. Jsou-li v tomto období upevňovány i ze strany dospělých (rodiče,...), mají pro dítě celoživotní význam (Matějček, 2007a).

Diferenciace v pohlaví charakterizuje viditelnou odlišnost vztahu ke zvířeti (mužská x ženská identita) (Langmeier, Krejčířová, 2006).

„Kulaté, měkké zvířátko, podobné chlupatému klubíčku, vzbudilo jistě už i v dívce starší doby kamenné touhu vzít je do náruče, mazlit se s ním a všude je vláčet s sebou. Ta touha byla stejná jako u dívek dnešní doby, neboť mateřské pudy, z nichž takové jednání pramení, jsou prastaré (Lorenz, 1997).“

Pes jako jediný zvířecí společník člověka propůjčuje sebe sama k výchovnému působení. Tuto příležitost žádný jiný živý tvor zvířecí říše v takové míře jedinci v submisivním (dítě, adolescent) postavení nenabízí (Hessler – Keyová 2002).

Intenzivní a současně motivující vliv psa na život mladého pána nabízí i poznání mnoha nových volnočasových aktivit, jež se mohou stát neodmyslitelnou součástí životního standardu dítěte (Sdružení Piafa, 1999).

V období puberty jsou již děti schopny převzít větší část odpovědnosti za svého psa. Díky zvědavosti a odhodlanosti jsou teenageři schopni vyhledávat nové aktivity a trendy v péči o čtyřnohého kamaráda (Matějček, 2007b).

Dospívající jedinec se pak již plnohodnotně angažuje v péči i výcviku svého společníka. Pes poskytuje i v tomto životním období svému pánovi zajímavou náplň volného času. Jak uvádí Butler, u mladistvých vlastníků psa je nižší incidence kriminální delikvenci a drogové závislosti (Butler, 2004).

1.1.4 Vliv psa na emoční vývoj dítěte

Pes skrze své charisma a oduševnělost podporuje projev kladných emocí dítěte. Rychlou reakcí na pokyny a přání svého pána poskytuje okamžitou zpětnou vazbu, která posiluje pozitivní rozvoj vzájemného vztahu (Kalinová 2003).

I v okamžiku, kdy dítě trpí citovou deprivací, zmocňuje se pes role „sociálního katalyzátoru“ a „psychického stimulatoru“. Ovlivňuje pozitivně stavy úzkosti, deprese a stresu (Lacinová 2003, Eisertová 2006).

Agnes Le Van (2004) popisuje ve svých výzkumech prokazatelný vliv psa na změnu chování u dětí. Přítomnost psa odbourává pocity úzkosti a strachu. Napomáhá k relaxaci, citové otevřenosti a celkovému zklidnění (Petrů, Karásková, 2008).

Schopnost podněcovat kladné emoce, fyzický kontakt a vstřícný přístup s velkou dávkou důvěry činí ze psa „lékaře lidské duše“ (Straková, Hučín 2000, Galajdová, 1999).

Dítě získává od psa jasnou odezvu se zřetelnými a pochopitelnými pravidly, jichž se mu z běžné komunikace s dospělými nedostává. (Nedvědová 2006, Endenburg, Ohl, 2007).

Psi mají plnohodnotnou funkci v oblasti dětské mentální hygieny. Pomáhají uvolnit negativní emoce, jež se v dítěti nahromadily (Robinson, 1995).

Jak uvádí Elizabeth Paul ve své definici emocionální empatie, zprostředkovává pes dítěti schopnost vcítění se do situace druhé bytosti, pocit starostlivosti, soucitu i sympatie (Paul, 2006).

Děti vyrůstající v domácnosti se psem se jeví jako společensky mnohem zralejší. Dovedou se vcítit do potřeb druhých mnohem lépe než děti, které doma psa nemají (Coren, 2007b).

Na pozitivní rozvoj emocí u dítěte má nezaměnitelný vliv i fyzický kontakt. Hlazení a mazlení zvířete uspokojuje u dítěte potřebu doteku a něžnosti. Každodenní fyzický kontakt se psem umožňuje dítěti prožít jedinečné situace. Skrze pozorování vnímá dítě proměnlivost chování svého zvířecího společníka a uvědomuje si tak i své pocity při různých životních událostech - nemoc, strach, radost, smrt (Karásková, Krausová, 2004).

Při humánně animální interakci dochází i ke zvýšené produkci oxytocinu. Oxytocin stimuluje sociální kontakt snižováním stresu a úzkosti, zlepšuje interpretaci sociálních signálů a podněcuje vytváření vazeb mezi jednotlivci. Milované zvíře (pes), ke kterému má dítě silnou citovou vazbu, napomáhá k produkci oxytocinu především fyzickým kontaktem – hlazení, dotek (Galajdová, L., Galajdová, Z., 2011).

1.1.5 Vliv psa na výchovu a vzdělávání dítěte

Z hlediska výchovy a následné edukace dítěte hrají stěžejní roli motivační faktory. Právě v této oblasti se pes stává silným motivačním faktorem k žádoucí aktivitě dítěte. Cílená aktivita a plnění úkolů při vzájemném kontaktu (dítě x pes) zvyšují nejen zájem o činnost, ale prodlužují i dobu koncentrace. Pes jako živý tvor produkuje nekonečné množství podnětů, které děti se zájmem obdivují (Petrů, Karásková, 2008).

Kontakt dítěte se psem přispívá i k mobilizaci vědomostního potenciálu mladého pána. Jedná se především o rozvoj v oblasti:

- *komunikace* (slovní zásoby, vyjadřovací schopnosti, usměrňování rychlosti řeči – dítěti záleží na tom, aby mu pes rozuměl, tvorba vět, naslouchání)
- *znalosti péče o psa* (krmení, veterinární péče, péče o srst, dráčky)
- *znalosti původu, domestikace a využití psa*
- *znalosti plemen psů, psích sportů, atd.* (Karásková, Krausová, 2004).

1.1.6 Vliv psa na zdraví dítěte

Jak uvádí Lacinová (2003): „Dlouhodobý kontakt dítěte se psem, který je provázen příznivým fyzickým i psychickým stavem, ovlivňuje celkové zdraví obou a podílí se na zlepšování kvality jejich životů.“

Zvíře sice nedokáže vyléčit samotnou nemoc jako drahé léky či operace, ale díky své oddanosti a chování umožňuje pacientovi prožít pozitivní emoce, jež fungují jako psychosociální podpora, zpravidla účinněji než drahá medikace (Straková, Hučín, 2000, Robinson, 1995).

Finská lékařská studie poukázala na nezaměnitelný pozitivní vliv přítomnosti psa na imunitní systém a zdravý vývoj respiračního ústrojí u skupiny 397 dětí do 1 roku věku. Výzkum prokázal nižší nemocnost dětí, které jsou vystaveny každodennímu kontaktu se psem. Děti bez kontaktu se psem byly průměrně zdravé 65% sledovaného roku, zatímco děti v "psí domácnosti" 76 % této doby. Jak uvedla vedoucí výzkumného týmu Eija Bergrothová, zjištění vědců podporuje teorii, že během prvního roku života člověka je kontakt se zvířaty důležitý a s velkou pravděpodobností vede k vyšší odolnosti vůči infekčním nemocem dýchacích cest a podpoře celkové imunity (Bergroth, 2012).

Vitalitu dětského organismu zajisté posiluje i pohybová aktivita. Pes se zásadním způsobem podílí na rozvoji pohybových schopností dětí již od útlého věku. Pro batolata je silným motivačním prvkem k doteku, pro starší děti oddaným spoluhráčem při hrách a pohybových aktivitách. Nenásilnou formou rozvíjí hrubou i jemnou motoriku dětí. Je věrným učitelem aktivní relaxace, kterou jeho mladý pán ocení i v budoucích letech (Sdružení Piafa, 1999).

1.1.7 Vliv psa na dítě se specifickými potřebami

Pes jako němý společník pomáhá dětem s různým typem tělesného i mentálního omezení překonávat bariéry každodenního života. Stává se partnerem k nekonečné komunikaci, jelikož má vždy čas vyslechnout, neposmívá se a nekritizuje. Nezáleží mu na vzhledu ani intelektu. Miluje bez předsudků (Sdružení Piafa, 1999, Galajdová, 2005).

Pro dítě s postižením znamená psí přítomnost vydatný zdroj podnětů k verbální i neverbální komunikaci a zejména pak k cílenému pohybu (Karásková, Krausová, 2004).

Působením terapie za asistence psa na dítě bylo již dosaženo nemalých výsledků. Nejen zahraniční, ale i tuzemské studie definovaly léčebný vliv psa na jedince se specifickými potřebami. Děti s poruchou koncentrace a pozornosti dokázala přítomnost psa natolik zaujmout, že se podařilo usměrnit zájem pouze na jeden podnět (Prothmann, 2004).

Specifický druh komunikace a kontaktu s běžným světem zprostředkovává pes dětem s poruchou autistického spektra. Jak uvádí berlínská studie, která mapovala soužití tří chlapců s poruchou autistického spektra se psy, má kontakt se zvířetem ojedinělý charakter. Výsledky studie ukázaly u dětí pozitivní přístup ke psům, který chyběl při kontaktu s lidmi. Chlapci své psy vyhledávali jako společníky, zdroj útěchy a důvěry. Zjevná byla citlivost vůči potřebám a pocitům zvířete. Při kontaktu se psem se vůbec nevyskytovaly projevy hněvu a agrese. I přes nelibost doteků a objímání ze strany lidí měli chlapci zjevné potěšení z taktilních projevů svých zvířat (Sdružení Piafa 1999, Mc Nicholas, Collis, Seghal, 2004).

Pes výborně motivuje i k relaxaci a rehabilitaci. Hladit pejska, házet mu míček nebo jej krmit piškoty má v očích dítěte daleko větší význam, než do omrzení cvičit speciální cviky (Galajdová L., Galajdová Z., 2011).

Hypersenzitivita dětí k vlastní osobě bývá zvláště u handicapovaných viditelnější než u dětí zdravých. Vysoká autopercepce se díky kontaktu se psem odbourává a dítě tak s radostí věnuje svou pozornost i někomu dalšímu (Chmelová, Máchal, Dostálová, 2003, Karásková, Krausová, 2004).

I u dětí s psychiatrickou diagnózou má kontakt se psem svůj opodstatněný význam. Zejména navázání blízkého vztahu se psem u dětí citově deprivovaných otevírá nové možnosti léčby jejich problémů (Thompson, 2009).

Každé dítě je individualitou, která prostřednictvím vlastního opravdového zájmu vede k dosažení autentického vztahu ke zvířeti – psovi (Nedvědová, 2006).

1.2 Význam etologie při humánně animální interakci

Etologie (Ethology) je vědní obor, zabývající se studiem životních projevů a vzorců chování jednotlivých živočišných druhů v přirozených i specifických podmínkách života. Zabývá se studiem vrozených i získaných projevů chování.

(Veselovský, 2005, Hartlová, Hartl, 2000).

1.2.1 Humánně animální interakce jako základ bezpečného vztahu

Základem pochopení odlišného živočišného druhu je dobrá vnímavost charakteristického chování. Má-li dítě navázat a udržet dobrý partnerský vztah se zvířetem (psem), musí nejen respektovat jeho fyziologické potřeby, zdravotní stav a kondici, ale především umět rozpoznat význam jeho specifického chování jako individuality. Každé přátelství má být založeno na vzájemném respektu a porozumění, které podporují interakci, komunikaci a kooperaci (Fraňková, 1999).

I přes pozitivní vztah ke zvířeti (psovi) nesmíme zapomínat na rizika, která mohou vzniknout při vzájemných interakcích. Čím lépe se děti naučí znát projevy chování psa, tím lépe budou umět předvídat rizika a následky nesprávného přístupu (Chlopčíková, 2009).

Z hlediska etologie a srovnávací psychologie, jež porovnávají prvky chování různých živočišných druhů, lze vnímat interakci mezi dítětem a psem jako spontánní chování, k němuž jsou nezbytné humánně animální komunikační prostředky (Odendaal, 2007).

Komunikace je základem interakce mezi jedinci stejného i odlišného živočišného druhu. Na rozdíl od nejtypičtějšího komunikačního prostředku člověka, kterým je lidská řeč, se při komunikaci se zvířetem dítě učí poznávat i jiné způsoby komunikace. Mezi ty základní patří *vokalizace (štěkání, vrčení, vytí, pískání a další akustické projevy)* a *pestrá škála výrazových prostředků (změny na jednotlivých částech těla – nastavení uší, ježení srsti, postoj těla, cenění zubů, nesení ocasu)*, jež informují o úmyslech psa dříve, než realizuje dané chování. Obzvláště důležité jsou v případě hrozby a útoku (Coren, 2007b).

Sociálně žijící zvíře (pes) dovede spontánně naznačit svým tělem nejen fyzickou zdatnost, ale i strach, bolest či radost. Význam komunikačních signálů však dovede

přirozeně dešifrovat pouze příslušník vlastního druhu. Člověk (dítě) se jim musí učit (Fraňková, 1999).

1.2.2 Chování (Behavior)

Pro účely etologie se chování popisuje jako souhrn vnějších projevů, činností, jednání a reakcí organismu, které bývá přetvářeno přirozeným výběrem do mnoha variant. Striktní představitelé behaviorismu (J. B. Watson a B.F.Skinner) prosazovali myšlenku, že „*veškeré chování je naučené a formuje se pomocí podmiňování*“. Dle jejich názoru se tedy zvířata (psi) musí danému chování naučit metodou zkoušky a omylu (Abrantes, 2007).

Etologové však zastávají zcela jiný postoj. S převážnou většinou projevů chování (instinkty, reflexy) se živý tvor již narodí. Učením pak jen prohlubuje a upevňuje jednotlivé vzorce chování. Zástupci moderní etologie tvrdí, že veškeré získané (naučené) chování má svůj původ ve vtištění (imprintingu) a postupném zrání jedince. Je proto nezbytné vnímat chování „psů dneška“ jako důsledek současného přístupu společnosti k výchově a manipulaci s živým tvorem (Veselovský, 2005).

1.2.3 Chování psa

Veselovský uvádí (2007): „*Stěžejním předpokladem pro úspěšnou komunikaci a vytvoření kladného vztahu se zvířaty (psy) je pochopení jejich chování.*“

Výše uvedená citace interpretuje i cíl praktické části disertační práce. Vytvoření efektivního preventivního programu, který naučí děti vnímat základní rozdíly v chování člověka a psa, je zásadním krokem k bezpečnému soužití obou aktérů.

Etogram psa charakterizuje jednotlivé vzorce vrozeného chování (*sociální, sexuální, obranné a lovecké*), které se promítají i do vztahu mezi člověkem a psem. Z hlediska bezkonfliktního soužití má stěžejní význam především pozitivní vývoj sociálního chování (Mikulica, 2004, Desenský, 2008).

1.2.4 Sociální chování

Stejně jako lidský potomek, tak i štěně prochází během života postupným vývojem. Chování každého mláděte se značně liší od chování dospělého jedince a právě podmínky prostředí, ve kterém vyrůstá, se výrazně podílejí na utváření jeho budoucího projevu.

Základ sociálního chování vzniká při styku dvou i více jedinců uprostřed organizovaného společenství (smečky, lidské rodiny). Bezkonfliktní soužití zástupců stejného druhu i mezidruhového soužití (člověk x dítě x pes) je spjato s přijetím tzv. sociální hierarchie (Veselovský, 2005).

Vnímání sociální hierarchie však bylo u psů zásadně ovlivněno postupem domestikace. Typickou vlastností domácího psa je jeho relativní poddajnost, a tudíž omezení soupeřivosti o lepší hierarchické postavení. Stěžejním obdobím pro pochopení sociální hierarchie v životě psa je stádium socializace – sociability (8.-12. týden). Právě v tomto období si totiž štěňata osvojují vztah k lidem - své budoucí (lidské) rodiny (Mikulica, 2004).

Prožije-li právě v tomto období štěně negativní zážitky s lidmi (dětmi), mohou se vzpomínky profilovat do budoucího chování i přístupu (Galajdová L., Galajdová Z., 2011).

1.2.5 Projevy sociálního chování

Teritoriální chování

Teritorium značí území, které musí být chráněno vůči vetřelci (př. dítě). V teritoriu se cítí pes bezpečně a jistě - např. pes, který se ve veřejném prostoru (ulici) chová přátelsky k cizím jedincům (psi, lidé), se zpravidla ve vlastním teritoriu (zahradu, dvůr, bouda, pelíšek) projevuje ostražitě a dominantně. Vlastní teritorium podněcuje psa k daleko vyššímu sebevědomí, než jaké projevuje na neutrálním území. Při narušení teritoria vetřelcem hrozí vysoké riziko vzniku konfliktní situace (Mikulica, 2004).

Hierarchie ve skupině

Umožňuje členům skupiny rozpoznávat své sociální postavení v hodnostním žebříčku a tím zamezit případným sporům a potyčkám. Nejzdatnější jedinec (alfa), zastává hlavní pozici ve skupině – dominantní jedinec. Ostatní členové vůči němu zaujímají submisivní postavení (Veselovský, 2007).

Obdobným způsobem chápe pes i hierarchické postavení v lidské rodině. Je proto nezbytné od počátku soužití vštěpovat zvířeti submisivní postavení. Zejména ve vztahu k nejmladším členům rodiny – dětem, které pes přirozeně vnímá jako tvory jemu rovné či submisivní (Melichárková, 2006).

Vzdálenost

Tak jako si člověk udržuje přiměřenou tělesnou vzdálenost (osobní zóna) vůči jedincům stejného druhu, která se liší dle sympatií a antipatií vůči protějšku, stejně tak i pes zastává jistá pravidla vzájemné blízkosti. Tato vzdálenost je jedinci ve skupině respektována. Bohužel při mezidruhovém soužití člověka se psem bývá tato hranice často narušena. Obzvláště děti ji velmi rády porušují. Z hlediska vnímání hierarchie psem v lidské rodině nezaujímá dítě významné postavení. Právě zde pak vznikají časté konfliktní situace (Mikulica, 2004, Coren, 2003).

Agresivní chování

Agresivní chování lze charakterizovat jako použití síly vůči jedincům nebo předmětům, spojené se zlobným nebo nepřátelským afektem. Projevy agrese jsou součástí přirozeného chování sociálně žijících živočichů. Etologové popisují agresivní chování jako tendence k hrozbě či útočnému jednání vůči zástupci vlastního druhu (tzv. vnitrodruhová agresivita) i vůči vetřelci (tzv. mezidruhová agresivita) (Hartlová, Hartl, 2000).

Přibližně ve věku 4-5 týdnů života se u štěňat projevují první známky agresivního chování skrze konflikty se sourozenci. Díky přijetí štěněte do lidské rodiny (ve věku 8-12 týdnů) se mění i prostředí a objekty v dosavadním životě zvířete. Právě v tomto okamžiku zjišťují štěňata, stejně jako děti v období vzdoru, že jim projevy dominance a agrese napomáhají k získání nemalých výhod (Matějček, 1999, Coren, 2008).

Obvykle se předpokládá, že agresivita psa vůči člověku je dána socializací jedince a jeho individuálními zkušenostmi (Říčanová In Velemínský a kol., 2007).

Nejčastější projevy agresivního jednání jsou založeny na principech získání potravy, ochrany teritoria, hierarchie ve smečce, při výběru partnera i ochraně vlastních potomků (Veselovský, 2005).

Jak uvádí Galajdová L. (2011): „Většina projevů agresivity u psů je ritualizovaná, což znamená, že se projevuje jen v náznacích. Tudíž i napadení člověka (dítěte) probíhá v náznacích s předcházejícími varovnými signály.“

Hlavními rizikovými faktory k vyvolání nejistoty a neklidu psa jsou hlazení po hlavě cizími lidmi, s nimiž není pes dostatečně socializován, lidé a objekty pohybující se rychle směrem k psovi, odnětí hračky, odnětí potravy či přetahování se o ni, davové situace (př. skupina dětí), náhlé a hlasité zvuky atd. Je-li pes konfrontován pouze jedním

z popsaných rizikových faktorů, může situaci zvládnout. V případě kombinací několika faktorů bývá překročena míra tolerance a adaptability zvířete, což vyvolá úlekovou reakci nebo přímo agresivní odpověď (Galajdová L., Galajdová Z., 2011).

Za projev agresivity je považována již hrozba, která zpravidla předchází přímému útoku. U některých psů je velmi těžké ji poznat. Zejména v případě nezkušenosti majitele. Mnohdy již hrozba stačí psovi k dosažení cíle. Je nezbytné reagovat na tento projev chování psa od počátku. Bez odezvy může docházet ke stupňování a následnému napadení (Břízek, 2009).

Druhy agresivity u psů:

Obranná agresivita

Projevy obranné agresivity psa vznikají následkem špatné socializace i negativní zkušenosti. (př. majitel ponechá psa v cizím prostředí, s cizí osobou, v nové situaci – hluk, ruch města...atd.) Pes vnímá tyto situace jako ohrožující nebezpečí. Má strach. Je proto lepší psa takovým situacím přímo nevystavovat, ale postupně jej na ně připravovat. Obrannou agresi užívá pes i při ochraně vlastního teritoria a objektů s ním spojených (majitel, příslušníci rodiny, dům, zahrada...) (Coren, 2008).

Agresivita pro získání výhody - dominantní chování

Jinak také nazývaná jako nadřazenost, sociální agresivita, touha po vlivu či kontrole. Cílem dominantního chování není likvidace konkurenta, ale pouze jeho usměrnění a podrobení. Hlavními projevy nadřazeného projevu u psů bývá strnulý postoj, upřený pohled, vztyčené uši a ocas nesený vzhůru. Jedinec se snaží být co největší (Mikulica, 2004, Coren, 2000, Abrantes, 2007).

Nedostáhne-li pes po hrozbě svého záměru, může reagovat útokem až napadením. Podaří-li se psovi dosáhnout svého cíle, upevňuje se jeho dominantní postavení vůči protivníkovi. Problém nastává v okamžiku, jedná-li se o majitele a případné rodinné příslušníky (děti) (Coren, 2009).

Konkurenční agresivita

Agrese vůči konkurenci je do jisté míry přirozeným chováním u jedinců stejného druhu a skupiny. Problematická může být zejména v případě soužití dětí a dominantního psa.

Agresivita lovecká

Lovecký pud je pro psa přirozeným chováním. Lze jej výcvikem potlačit nebo rozvinout. U některých plemen (př. lovecká) je však pud natolik silný, že i přes výcvik bude pes nadále prohánět cyklisty, běžce, kočky i utíkající děti. Avšak i lovecká náruživost psa může ve snaze zastavit unikající objekt způsobit pád nebo jiné zranění.

Patofyziologická agresivita

Bývá spjata s diskomfortem zvířete během nemoci, zranění či následkem degenerativních změn při stárnutí.

Submisivní chování

Podřízení či ustoupení, jak se submisi jinak říká, zdůrazňuje pud sebezáchovy. Pes se před alfa-jedincem snaží zaujmout co nejmenší pozici. Převalení na záda spolu s odhalením nejzranitelnějších partií těla (břicho, krk) jsou jednoznačnými a nejdůraznějšími projevy podřízeného chování. Často je doprovází přitažení uší k hlavě a stažení ocasu mezi zadní nohy. Smyslem pokorného chování je bezprostřední snaha o utlumení agrese protivníka. Psi přirozeně vůči dětem submisivní nejsou. Považují je za sobě rovné či sobě podřízené. Jak již bylo v předchozích kapitolách zmíněno, hlavní roli ve výchově psa mají vždy dospělí! Pes dítě (studie udávají do 12 let) poslouchá pouze z respektu před alfa-jedincem (pánem, dospělým člověkem, rodičem). V nestřežených chvílích vzájemné interakce s dítětem však může přirozeně prosazovat svůj postoj (Desenský, 2008, Coren, 2008).

Hra

Stejně jako děti jsou i štěňata uváděna do skutečného světa pomocí hry. Napodobování ve hře znamená přizpůsobení se požadavkům dané situace. Ve vývoji sociálního chování se hra stává stabilizačním faktorem vztahu k prostředí (Veselovský, 2005).

Díky hře se mohou oba jedinci vzájemně vychovávat, prohlubovat náklonnost i vzájemnou odpovědnost (Matějček, 2005).

Většina dětí v pěti letech chápe a rozumí slovu „ne“, je schopna přiměřené sebekontroly a učení se zodpovědnému přístupu ke zvířatům (Galajdová, L., Glajdová, Z., 2011).

Z hlediska bezpečnosti při společné hře dítěte a psa zůstává dohled dospělého vždy na místě! Psi snesou od nejmladších členů své lidské smečky mnoho. Bohužel tak u dětí zvyšují míru bezohlednosti vůči ostatním psům, kteří však mohou dětský přístup chápat zcela odlišně. Kombinace ostrých zubů a jemné dětské pokožky pak nemívá dobrý výsledek (Verhoef - Verhallen, 2003, McCardle, 2011).

1.3 Humánně animální komunikace

Touha porozumět živým tvorům nás provází po celá tisíciletí. Naše odhodlání se o to více zvyšuje, jedná-li se o zvíře (pes), sdílející s námi rodinné teplo domova (Hessler – Keyová, 2002).

Nezbytnou součástí vývoje každého jedince je schopnost vysílat a rozumět informaci - naučit se komunikovat s prostředím. Nejnapadnějším rysem dětské komunikace umožňujícím uskutečnit interakci a vysílat neverbální signály (pohledy, výrazy tváře a gestikulování rukou) je schopnost dítěte sdělovat svému okolí myšlenky i pocity a současně porozumět ostatním - lidem i zvířatům (Doherty, 2005).

Ze všech zvířat žijících s člověkem ve společenství oplývá právě pes nejlepší schopností porozumět lidským komunikačním signálům. Verbální (slovní) i neverbální (mimoslovní) prostředky lidské komunikace vnímají psi velmi intenzivním způsobem. I naše myšlenky a energetické pole cítí pes daleko lépe, než kterýkoli jiný živočišný druh (Říčančková in Velemínský a kol., 2007).

Komunikační systém člověka a psa vykazuje do jisté míry značnou podobnost. Postavení těla (posturika) i výraz tváře (mimika, gestika) dominují u komunikačního projevu obou. Hlasová komunikace a zejména pak tón hlasu ze strany člověka ke psovi podmiňují jeho schopnost rozumět slovům. Nicméně pro správné a plné pochopení významu sdělení si pes vždy spojuje vizuální, sluchový i hlasový projev svého protějšku (Říčančková in Velemínský a kol., 2007).

Výjimečná schopnost odhadnout záměr člověka na základě verbální i neverbální komunikace činí ze psů ideální druh pro zooterapii (Říčančková in Velemínský a kol., 2007).

Američtí vědci Reisner et al. (2007) mapovali pomocí ankety u 804 vlastníků psů znalosti psího chování, komunikačních signálů a dalších faktorů zvyšujících riziko napadení psem (jako např. řeč těla, sociální signály, hájení potravy či projevy sebeobrany). Znalosti dotázaných byly však velmi nedostatečné!

Další studie humánně animální interakce dospěla k závěru, že většině kousnutí psem lze předcházet, budou-li dospělí přiměřeně poučeni o vedení svých potomků k bezpečnému chování vůči psům a zejména pak vnímání rozdílného významu komunikačních signálů (Kahn et al. 2003).

Vyjadřování dětí i psů (tedy produkované zvuky a gesta) se týká výhradně sociálních vztahů – jak děti, tak psi se snaží vyvolat u protivníka kýženou reakci. U psů

je produkovaný jazyk mnohem složitější než jazyk malých dětí, neboť klade důraz na dominanci a sociální postavení stejně tak, jako vyjadřuje emocionální stav a touhy (Coren, 2008).

1.3.1 Komunikační nedorozumění mezi člověkem a psem

Nejčastějšími chybami, kterých se mohou děti (ale i dospělí) vůči psům dopustit, jsou křik, nečekané impulzivní pohyby, útěk před psem, dráždění a provokování psa, bití a kárání psa nevhodným způsobem, upřený pohled do očí, cenění zubů při úsměvu, sahání do misky či braní hraček, narušování teritoria a další. Každý pes chápe výše uvedené chování člověka svým způsobem na základě vlastní socializace, výchovy i výcviku. Pro omezení rizik, plynoucích z případného konfliktu se psem je nezbytné naučit se rozpoznat základní komunikační projevy, postoje a gesta psů. Jen tak dokážeme děti naučit předcházet bolestivým zážitkům a psychickým traumatům.

Komunikační zóny

Oči

Existují dva základní oční signály, které jsou úzce spjaty s projevy dominance a submise.

Pohled do očí a kontakt s mordou psa.

Přímý oční kontakt tváří v tvář a následný polibek mezilidské vztahy upevňuje. Psi však tento komunikační akt vnímají zcela odlišně. Tento oční signál je vždy součástí sociální konfrontace a projevem dominance (Coren, 2008).

Lidský úsměv a přímý pohled do očí se za určitých okolností velmi podobá tomu psímu. Ústa protažená do stran s mírným odhalením zubů signalizují i u psů projev náklonnosti a přátelství. Záleží však i na okolnostech situace, v níž tento (z našeho pohledu pozitivní) projev použijeme (Říčanová in Velemínský a kol., 2007).

Široký lidský úsměv s odhalenými zuby a dásněmi si může pes vysvětlit i jinak. V kombinaci s přímým pohledem do očí, prudkým pohybem a hlukem jej může vnímat jako ohrožující gesto a výzvu k boji (Abrantes, 2007, Mikulica, 2004, Ruggas, 2007).

Přímý „frontální kontakt“ jsou schopni tolerovat pouze u svého pána nikoli od cizího člověka (dítěte). V britské studii, která se uskutečnila při univerzitě v Lincolnu, poukázali vědci na skutečnost, že děti do 6 let preferují mezi živým objektem zájmu

(pes) a vlastním obličejem velmi malou vzdálenost. Při kontaktu s cizím zvířetem představuje takové chování značnou dávku rizika (Meints, 2010).

Pohled stranou a snaha vyhnout se přímému pohledu.

Charakteristický výraz pro psa submisivní povahy (Coren, 2008, Mikulica, 2004).

Ocas

Je výhradně sociálním gestem. Svým způsobem zastupuje stejnou funkci jako lidský úsměv. Může však být mylně interpretováno pouze jako výraz přátelství a radosti. Záleží vždy na celkovém postoji psa. Poloha ocasu je významným indikátorem sociálního postavení a mentálního stavu zvířete.

- *Horizontálně nesený ocas – pozornost, ostražitost*
- *Vodorovně nesený ocas – součást výzvy při setkání s rizikem*
- *Vztyčený ocas – projev jasné dominance*
- *Ocas stažený mezi zadní nohy – projev strachu a submise*
- *Naježená srst na ocase – jistá známka stresu a neklidu*
- *Pomalé vrtění ocasu ve střední poloze – ostražitost, vyčkávání*
- *Široké vrtění – veselý a přátelský výraz (Beaver, 2009)*

Uši

Stejně jako v případě ocasu musíme polohy uší posuzovat podle toho, jaká je přirozená poloha, když je zvíře v klidu. Těžko se odhadují podle pohybu uší reakce psa, když je má kupírované nebo naopak dlouhé a převislé.

- *Uši vzpřímené směřující kupředu – známka pozornosti, zvědavosti*
- *Uši směřující dozadu, přilehlé k hlavě – strach před možnou agresí (Beaver, 2009, Coren, 2008)*

Tlama

Výrazy psů v oblasti hlavy vycházejí nejvíce z tlamy. Podobně jako lidského obličje a úst. Psi však mají mnohem omezenější rozsah výrazů. Řeč tlamy (vyjádřená tvarem) u psů vychází z obecných vzorců komunikačních systémů. Tlama informuje okolí o zuřivosti, dominanci, agresii, strachu, pozornosti, zájmu nebo uklidnění.

- Je-li tlamauvolněná, pootevřená relaxovaná, jazyk částečně viditelný nebo visící přes spodní zuby, značí pohodu a klid psa.

- Zavře-li pes tlamu a zuby nejsou vidět, bývá ono gesto známkou pozornosti a zájmu, příp. nervozity. I zívání je u psa známkou nervozity, znepokojení a nejistoty. Pes se pokouší rozluštit význam situace a přizpůsobit jí svůj další projev.
- Varovné signály v oblasti tlamy psa začínají narůstat na významu v okamžiku, kdy zvíře ohrnuje pysky a odhaluje zuby.
- Pysky ohrnuté tak, že odhalují zuby, ale tlama zůstává přivřená, bývá první známkou nervozity psa. Pes je zpravidla tichý. Nevydává žádné zvuky. Pouze vyčkává. V každodenní lidské řeči by se to dalo přeložit: „Jsem tady, vidím tě a hlídám si tě.“
- Pysky ohrnuté tak, že odhalují tesáky, kůže na čenichu je zvrásněná, tlama z části otevřená. Tímto postojem již pes zdůrazňuje své odhodlání k obraně. Nejlepší odpovědí na tento signál je zůstat klidně stát, případně pomalu couvat.
- Pysky jsou ohrnuty tak, že odhalují zcela dásně i se zuby, čenich je maximálně zvrásněn, srst na hřbetu zježená. Jedná se o poslední varování psa před útokem.
 - ohrnuté pysky s odhalenými zuby – první signál hrozby
 - ohrnuté pysky s odhalenými zuby a pokrčený čenich – vystupňovaná hrozba
 - odhalení všech zubů i s dásněmi – nejdůraznější hrozba
 (Beaver, 2009, Coren, 2008)

Rychlý nepředvídatelný pohyb

Pes se při kontaktu s takto nepředvídatelným jedincem může přestat kontrolovat. Probudí se v něm lovecké chování a začne objekt sledovat. Může se jej snažit zadržet, dohnat, povalit na zem nebo přidržet zuby. Zejména při rychlé hře mezi dítětem a psem může dojít k nedorozumění (Galajdová, L, Galajdová, Z., 2011).

Těsný fyzický kontakt (objetí)

Zatímco lidé skrze těsný fyzický kontakt vyjadřují vzájemné pozitivní emoce, útěchu a účast, pes vnímá objetí hrudníku a horní části hřbetu jako výzvu k měření sil. Většina psů proto na objetí reaguje sevřením tlamy, olizováním čenichu, odvrácením hlavy na stranu a projevy úzkosti a nepohodlí.

Je nezbytné naučit děti respektovat osobní prostor zvířete (psa), interpretaci signálů či varovné zvuky, kterými se pes snaží upozornit a předejít vzniku konfliktu (Galajdová, L., Galajdová, Z., 2011).

Postoj těla

- *výzva ke hře*
Tělo přikrčené k zemi, přední nohy natažené, nadzdvihnutá zadní část těla.
- *výzva k boji*
Strnulý postoj na čtyřech, vzpřímená poloha, mírný pohyb kupředu. Postoj utvrzující autoritu a dominanci psa.
- *poloha vleže na zádech s odhaleným břichem*
Prezentuje submisivní polohu, která má zabránit vzniku konfliktu. Jedná se o projev nejvyššího uznání.
- *Pes sedící s jednou tlapkou lehce pozdviženou*
Jedná se o jistou známku stresu, nervozity, neklidu a znepokojení. (Coren, 2008, Coren, 2003, Mikulica, 2004)

Srst

Naježená srst na zádech a plecích je jednoznačným znamením ostražitosti a přípravy k jednání (i k projevům přímé agrese – boji, útoku) (Coren, 2008).

1.3.2 Konejšivé signály

Konejšivá gesta mají preventivní charakter. Tlumí stres, neklid a nervozitu jedince i jeho okolí. Nastane-li konflikt mezi člověkem a psem, je vždy nezbytné hledat pochybení v lidském chápání psího projevu. Pes před přímým projevem agrese vždy vysílá uklidňující signály. Neznalost těchto konejšivých signálů má za následek vznik konfliktu (Ruggas, 2007).

- *Dotek tlapkou – uklidňující gesto*
- *Olizování – projev zájmu, uklidnění a povzbuzení*
Vždy působí jako signál pozitivní s cílem projevit náklonnost a oddanost.
- *Zívání – uklidňující signál*
- *Pootočení hlavy*

Jedná se o znak nejistoty z neznámé situace. Vhodnou odpovědí na tento výraz je stejné gesto. Jen tak pes zhodnotí situaci jako bezpečnou.

- *Pootočení těla*

Pozice natočení bokem znázorňuje silně konejšivý signál. Bývá využíván zejména při náhlých, nečekaných situacích (př. rychlý pohyb cizího jedince směrem ke psovi).

Naučit se rozeznat a posoudit gesta i projevy, kterými pes signalizuje své emoce a aktuální rozpoložení, je pro vzájemné soužití lidí a psů nezbytné. Jen tak budeme schopni účinně předcházet konfliktním situacím a jejich bolestivým následkům (Bailey, 2002).

1.4 Úrazy dětí způsobené psem

„Úraz: je definován jako poškození zdraví, které vzniká zpravidla náhle, působením vnější síly, která přesahuje svoji intenzitou adaptační možnosti lidského organismu(Grivna a kol., 2003).“

Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) jsou úrazy považovány za největší zdravotnický problém dětského věku. Svůj negativní vliv mají i na celkovou kvalitu života jedince (Grivna a kol., 2003)

Na vzniku každého úrazu se zásadním způsobem podílí několik faktorů, mezi něž patří i rizikové chování. Obzvláště v dětském věku, kdy mentální schopnosti a psychika ještě nejsou plně kompetentní k adekvátnímu posouzení potenciálních rizik. I u nás se úrazy dětí stále drží na prvních příčkách mezi příčinami úmrtí a trvalých následků u dětské populace. Úrazy nejsou náhodnými událostmi! I když k jejich vzniku stačí okamžik, mají vždy svou příčinu a mechanismus, jimž lze předcházet (Chlopčíková, 2013).

I když Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR poukázal v roce 2011 na pokles počtu ošetřených dětských úrazů, zdůraznil současně u dětí školního věku (6 – 15 let) nárůst mechanických poranění životného původu (*dle platné mezinárodní klasifikace nemocí se poranění zvířetem řadí mezi „vystavení životným mechanickým silám - dg.W50 – W64*) a s nimi souvisejících nových rizikových faktorů v prostředí, jejichž potenciál děti zpravidla nevnímají jako ohrožení (Sedláček, Štruncová, 2007, ÚZIS - Infekční nemoci v České republice v letech 2010).

1.4.1 Úraz dítěte způsobený psem - statistika

dg. W54 Kousnutí nebo úder psem

Z hlediska poranění životného původu patří pokousání psem mezi jedno z nejčastějších. Ústav zdravotnických informačních studií uvádí ve svých dokumentech celkové množství napadených psem v letech 2000 – 2010. Jedná se o 18 602 případů. Ve stejném časovém období došlo také ke 12 úmrtím. Dle veterinární analýzy z roku 2010, kterou provedla Státní veterinární správa České republiky, bylo vyšetřeno 18482

psů, kteří způsobili poranění člověka v daném období (ÚZIS - Infekční nemoci v České republice v letech 2010, Dousek a kol., 2010).

Na základě důkladného prostudování statistických dat o tzv. „*dg. W54 Kousnutí nebo úder psem*“, kterou Ústav zdravotnických informací a statistiky uveřejňuje v rubrice „*Infekční nemoci v České republice*“ se počet bolestivých zážitků se psy rok od roku snižuje: r. 2007 – 1353 (n), r. 2008 – 1204 (n), r. 2009 – 1100 (n), r. 2010 – 1029 (n). Dá se tedy ze statistického hlediska usuzovat na klesající charakter úrazů způsobených psem v České republice (ÚZIS - Infekční nemoci v České republice v letech 2007 – 2009, 2010).

Informační systém infekčních nemocí (EPIDAT) přesto uvedl v posledním sběrudat k dg. W54 u věkové kategorie 0-14 let 249 evidovaných případů. Z důvodu napadení psem, muselo být v roce 2010 hospitalizováno ve zdravotnickém zařízení 399 osob. Jedná se z hlediska hospitalizace o znatelné navýšení oproti předešlým rokům. V témže roce došlo i k jednomu úmrtí (ÚZIS - Infekční nemoci v České republice v letech 2010).

I studie z roku 2011, jež byla realizována ve fakultní nemocnici Motol v rámci dotačního programu „Péče o děti a dorost“ MZČR č. OZS/11a/313/2011, uvádí na základě zpracování epidemiologických dat o úrazech dětí zajímavé výsledky. V kategorii kousnutí psem bylo v důsledku vážného poranění horních končetin a hlavy hospitalizováno 12 dětí. Z hlediska pohlaví a úrazu tvořily dívky čtenější skupinu (Švancarová, Benešová, 2012).

Nelze opomenout fakt, že výše uvedená čísla prezentují pouze hlášené případy, jež byly evidovány a ošetřeny ve zdravotnických zařízeních. Nemohou tak být vnímána jako absolutní počty případů napadení psem v České republice. Ty jsou dle konstatování odborníků až trojnásobné (Sedláček, Štruncová, 2007).

Ve studii, kterou provedl Státní zdravotnický ústav na vybraných pražských školách, uvedlo více než 40% žáků zkušenost s pokousáním minimálně 1x do svých 12 let (Janoušek, Zvadová, Kodl, 2003).

Zjištěné poznatky vzájemně korespondují i s výsledky americké studie, která uvádí, že poranění psem bylo vystaveno každé druhé dítě v této věkové skupině (Dog bite law, 2012). ..

Gilchrist (2008) uvádí ve své studii v letech 2001 – 2003 alarmující počet pokousaných amerických občanů (4 521 300 osob). Z nich 885 000 muselo vyhledat odbornou lékařskou pomoc kvůli závažnosti poranění (Gilchrist et al., 2008).

Australská studie z roku 2007 poukázala na znepokojivé údaje ve výskytu úrazů způsobených psem. Každoročně se v Austrálii odehraje až 100 tisíc útoků psa na člověka, přičemž lékařskou pomoc vyhledá 12 – 14 tisíc osob. U téměř 1400 případů se jedná o vážné poranění ohrožující život (Smith et al., 2010, Bennett, Righetti, 2001).

Belgičtí odborníci zabývající se prevencí úrazů tohoto typu poukázali ve své studii na fakt, že celých 87% konfliktů mezi dětmi a psy se odehrává v rodinném prostředí při běžných denních činnostech. Aktérem úrazu byl v 80 % rodinný pes. Medián incidence napadení, která se stala v domácím prostředí, zdůraznil u dětí věk pěti let a mužské pohlaví (Shuler, 2008, Bernardo, 2008, Keuster, Lamoro, Bauche, Odberg, 2004, Dog bite law, 2012, Eeckhout, Wylock, 2005).“

Naopak úrazy dětí způsobené psem v jiném prostředí iniciují věkovou hranici devíti let. U obou zmíněných mediánů převažují jako oběti napadení chlapci (Shuler, 2008).

Argentinská studie pediatriů z úrazového oddělení dětské nemocnice v Buenos Aires analyzovala desítky případů dětských pacientů, jejichž zranění si vyžádalo chirurgický zákrok v celkové anestezii a několikatydenní hospitalizaci. Ve sledované skupině byli chlapci ve věku 5-9 let napadeni dvakrát častěji, než jejich vrstevnice. Tuto skutečnost si odborníci vysvětlují odlišným přístupem dětí ke psům. Dívky se v tomto věku projevují spíše rolí pečovatele. U chlapců je přístup přirovnáván k roli vychovatele (Melichárková, 2006).

Poranění způsobené psem představuje nejen závažné ohrožení zdraví a poškození celistvosti tělní integrity. Zpravidla obnáší i psychické problémy v podobě posttraumatického stresu. Některé případy vyžadují dlouhodobou léčbu a trvalé následky (Janoušek, Zvadová, Kodl 2003).

1.4.2 Úraz dítěte způsobený psem – riziková plemena psů

Odborníci přisuzují patřičný podíl na výskytu úrazů způsobených psem skutečnosti, že si čím dál více lidí pořizuje svého domácího psa kvůli zajištění bezpečnosti a neméně i pod vlivem momentálních moderních trendů. Jedná se poměrně často o psy velkých plemen nebo jejich křížence (Melichárková, 2006).

Podle zpracované analýzy informací okresních a městských veterinárních zpráv provedené za období od 1. ledna do 30. září 2000 byla podle metodiky Federation of Veterinarians of Europe identifikována nejvíce riziková plemena psů, která se podílela

na vzniku úrazu u člověka. První příčku obsadili s 22,8 % "ovčáci" (německý ovčák, belgický ovčák, čs. vlčák).

Tzv. „bojovní psi“, (správně molosoidní plemena) mezi něž patří akita inu, americký stafordšírský terier, stafordšírský bullterier, bullterier, argentinská doga, bordeauxská doga, brazilská fila, mastif, bullmastif, pitbul, rhodeský ridgeback, rotvajler, japonská tosa a doberman, způsobili úraz v 8,1 % případů, jezevčáci 11%, kokři 6,6%, pudlové 3,1% (Státní veterinární správa, 2000).

Jak ale uvádí zahraniční studie, příslušnost plemen v incidenci úrazů způsobených člověku psem je odlišná u napadení vlastním (známým) psem a psem cizím. Mezi plemeny, která opakovaně napadají v domácím prostředí příslušníky své lidské (smečky) rodiny, vítězí ovčáci a molosoidní plemena (případně jejich kříženci) (Reisner, Shofer, Nance, 2007).

Z hlediska fatálních následků (úmrtí člověka – dítěte) jsou za nejrizikovější plemena považováni rottweileři, doberman a pitbull teriéři.

Je však nezbytné přihlížet i k odlišné popularitě jednotlivých psích plemen v různých zemích. I velmi oblíbená a k dětem často pořizovaná plemena psů, jako jsou retrieři či border kolie mají svůj podíl ve statistikách úrazů (Schalamon, Ainoedhofer, Singer, Petnehazy, 2006).

1.4.3 Úraz dítěte způsobený psem – příčiny

Hlavními rizikovými faktory k vyvolání nejistoty a neklidu psa jsou hlazení po hlavě cizími lidmi, s nimiž není pes dostatečně socializován, lidé a objekty pohybující se rychle směrem k psovi, odnětí hračky, odnětí potravy či přetahování se o ni, davové situace (př. skupina dětí), náhlé a hlasité zvuky atd. Je-li pes konfrontován pouze jedním z popsaných rizikových faktorů, může situaci zvládnout. V případě kombinací několika faktorů bývá překročena míra tolerance a adaptability zvířete, která vyvolá úlekovou reakci nebo přímo agresivní odpověď (Galajdová L., Galajdová Z., 2011).

Soužití s dětmi bývá pro psy velmi náročné. Děti jsou zpravidla hlučné, neposedné, nemotorné a nepředvídatelné. Pobíhání, křik a jiné nezvyklé a náhlé zvuky jsou pro psa přinejmenším poněkud znervózňující a stresující (Galajdová, L., Galajdová, Z., 2011).

Další častou příčinou poranění nebo pokousání psem bývá příliš aktivní přístup dítěte. Snaha získat, upoutat či vynutit si pozornost nemusí nijak souviset s drážděním nebo úmyslným týráním zvířete. Bohužel i pozitivně laděné pohyby s vysokou dávkou

odhodlání mohou ve zvířeti vyvolat strach a neporozumění (Janoušek, Zvadová, Kodl, 2003).

Nejčastější příčinou útoku psa na dítě byla v roce 2003 popsána v kanadské studii společná hra dítěte se psem (157 případů z 933 ošetřených dětí). Mezi příčiny patřilo vyprovokování psa, útěk před zvířetem, osedlání psa, při běžném kontaktu se psem (mazlení, krmení), při hře v blízkosti psa, ve snaze přerušit souboj dvou psů i při výchově psa. Ve 285 případech se jednalo o rodinného psa, s nímž dítě přišlo každodenně do kontaktu (CHIRPP INJURY BRIEF, 2003, Schalamon et al, 2006).

Delestrait ve své studii zdůraznil, že 65 % pokousaných dětských respondentů uvedlo, že situace, v níž se napadení odehrálo, nebyla nikterak monitorována dospělou osobou (Delestrait, Collard, 2004).

Odpovědnost za chování dětí nesou do 18 let jejich rodiče. Za chování rodinného psa ji však nesou celý život. Budou-li rodiče a majitelé psů nadále přistupovat laxně k výchově nejen svých psů, ale i potomků, bude úrazů způsobených psem přibývat (Langerová, 2006).

Odborníci na celém světě přisuzují rostoucí výskyt úrazů způsobených psem i nárůstu držení některých molosoidních plemen psů (pittbulteriér, stafordšírský teriér atd.) kvůli bezpečnosti, a neméně i pod vlivem současných trendů. Majitelé si však plně neuvědomují své osobnostní předpoklady a nutnost důslednosti při výchově těchto plemen, která při správné výchově a manipulaci nejsou nebezpečná (Melichárková, 2005).

1.4.4 Úraz dítěte způsobený psem - lokalizace a charakter poranění

U dětí do 4 let představují poranění hlavy a krku 75 % všech úrazů vzniklých při pokousání psem. Dojde-li k fatálnímu zranění dítěte, bývá právě vykrvácení z důležitých krčních cév příčinou smrti (Melichárková, 2005, Janoušek, Zvadová, Kodl, 2003).

Podle nejnovější americká studie, která popsala 107 autentických kazuistik dětských pacientů do 10 let věku, byly právě obličej (nos, tváře, rty) a krk nejčastěji poraněnými lokalitami (Eppley, Schleich, 2012).

Duteille et al. (2002) popisuje ve své studii jako nejčastěji poraněné lokality těla dítěte obličej, krk, ramena a hrudník. U větších dětí se vzhledem k růstu a

proporcionalitě těla přesouvá lokalizace úrazu na horní končetiny a distálnější partie těla (dolní končetiny, hýždě)(Abuabara, 2008).

Nelze opomenout, že poranění způsobená psem mohou vést k závažným infekčním onemocněním (vzteklina, tetanus), deformacím těla a kosmetickým vadám (jizvy, defekty, amputace). Nezřídka je nutná pomoc estetické chirurgie. Například v roce 2006 muselo ve Spojených státech amerických podstoupit 31000 občanů plastický zákrok po poranění způsobeném psem (CDC, 2009, Sedláček, Štruncová, 2007).

Mezi charakteristické znaky poranění způsobeného kousnutím patří neohraničené porušení kožního krytu, zhmoždění okolní tkáně, krváčení, hluboké tržné rány. Nezřídka se můžeme setkat s amputací akrálních částí těla (př. prsty, nos, ucho, ret). Není divu. Vždyť tlak zubů, který pes při kousnutí vyvíjí, se u některých plemen blíží síle 40 kg/ cm². (Ščepončová, Dvorská, 2010, Štefan, Hladík, Adámek 2009, Bydžovský, 2008).

Do poranění způsobených psem řadíme i poškrábání, úder, povalení, pád a s ním spojené komplikace. Vždy záleží na konstituci aktéra útoku a oběti. U dítěte může i malý pes způsobit rozsáhlé poranění, které lze srovnat s poraněním dospělého člověka, jež byl pokousán psem velkým (Janoušek, Zvadová, Kodl, 2003).

1.4.5 Úraz dítěte způsobený psem – první pomoc

„První pomoc je soubor úkonů sloužících k zamezení nebo zmírnění následků poranění.“ (Grivna a kol, 2003)

Dle zákona č.20/1966 Sb. zákona o péči o zdraví lidu a z.č. 40/2009 trestního zákoníku (§150) je každý občan povinen poskytnout první pomoc osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví. Neučiní-li dotyčná osoba potřebné kroky k odvrácení nebezpečí smrti nebo vážné újmy na zdraví postiženého, aniž by sebe nebo jinou osobu uvedl v nebezpečí, bude potrestán odnětím svobody až na 1 rok (Grivna a kol, 2003).

Útok psa, při kterém bylo dítě poraněno, si také vyžaduje nezbytnou improvizovanou (laickou) první pomoc. Jedná-li se o povrchové zranění, musíme ránu očistit, omýt pod tekoucí vodou a vydezinfikovat. Následně ránu překryjeme dostupným

krycím materiálem (kapesník, obvaz, gáza...) a vyhledáme odbornou pomoc (Pilný, Slodička, 2011, Rázková, 2012).

Pokud je rána hluboká s četným poškozením okolní tkáně a cév (případně ztrátové poranění), místo překryjeme dostupným krycím materiálem. Ihned voláme složky záchranného systému.

Nezbytné je i zajištění útočníka (psa) a jeho majitele vzhledem k nutnosti vyšetření zvířete. Majitel psa je povinen do 48 hod. po útoku psa zajistit jeho veterinární vyšetření a dodat písemnou zprávu dle zákona č.166/1999 Sb. V případě, že je nemožné zvíře zajistit, musí lékař konzultovat daný případ s infekčním oddělením či antirabickým centrem (Pilný, Slodička, 2011, Rázková, 2012).

1.4.6 Úraz dítěte způsobený psem – komplikace

Na základě porušení kožní integrity těla člověka a kontaktu tkáně se slinami zvířete může dojít k infekci tzv. zoonózami. Mezi nejzávažnější komplikace patří i u nás tetanus a vzteklna. Vzhledem k pravidelné vakcinaci rizikových zvířat a očkování se tetanus a vzteklna vyskytnou pouze sporadicky (Sedláček, Štruncová 2007).

1.4.7 Úraz dítěte způsobený psem – následky

Posttraumatická stresová porucha jako následek úrazu způsobeného psem

Traumatickou událostí rozumíme zážitek, který vyvolá v době ohrožení pronikavou tíseň a výraznou stresovou reakci. Oběť emočně nezvládne tak silný stresující podnět a dochází u ní k emocionálnímu zranění (Pavlovský a kol., 2009).

Skrze vzniklý konflikt mezi dítětem a psem dochází v psychice k negativnímu emočnímu prožitku, který se mnohdy rozvine až do posttraumatické stresové poruchy (dále jen PTSD – *Post - Traumatic Stress Disorder*). Po prožitém traumatu dochází k akutní reakci na stres. Projevuje se zúžením pozornosti, dezorientací, podrážděností až pláčem. Mezi vegetativními příznaky lze sledovat tachykardii, hypertenzi, třes, zrychlené dýchání, pocity na zvracení, pocení a zčervenání (Praško a kol., 2003).

K typickým příznakům PTSD se u dětí přidávají potíže s učením, problémy s pamětí a pozorností. Děti mohou být přehnaně úzkostné, nadměrně závislé či agresivní vůči vrstevníkům i své osobě (Pavlovský a kol., 2009).

Jak uvádí belgická studie z 22 pozorovaných dětí, které byly obětí pokousání psem, se u dvanácti z nich projevila PTSD do 3 – 9 měsíců po útoku. Jednalo se o děti, které utrhly po útoku psa četnější a závažnější poranění na různých částech těla (Peters et al., 2004).

Příznaky posttraumatické stresové poruchy

- negativní sny a vzpomínky
- ztráta pozitivních reakcí
- vyhýbání se kontaktu s druhými
- zvýšená psychická i tělesná vzrušivost
- zvýšená citlivost na zvuky a světlo
- vztek, tendence k útěku
- automatické rozpomínání se na traumatický zážitek (Peters et al., 2004)

Pro děti do 5 let bývá typickou reakcí úzkost ze samoty, pláč, křik, neschopnost pohybu (tzv. zamrznutí), chvění těla i hlasu, ulpívání pohledu na potenciálním nebezpečí, vracení se do nižších vývojových stádií (př. pomočování, cucání palce, strach ze tmy, atd.) (Peters et al., 2004).

U dětí starších 6 let se objevují noční můry, iracionální strach, nesoustředěnost, citová plochost a agrese vůči vrstevníkům. V období puberty a adolescence se již PTSD projevuje obdobně jako u dospělých jedinců. Charakteristické jsou flashbacky, noční můry, deprese, zneužívání návykových látek až sebevražedné sklony (Peters et al., 2004, Dog bite law, 2012).

Základní a velmi úspěšnou léčbou PTSD je psychoterapie a medikace. Emoční zranění u dětí musí být ošetřeno stejně jako každé jiné. Ať již jen pouhým vyslechnutím, rozhovorem, podporou ze strany blízkých dospělých – rodiče, sourozenci, prarodiče, lékař. Bez potřebné terapie může přetrvávat po zbytek života a navždy změnit pohled a přístup člověka k živým tvorům (Praško a kol., 2003, Pavlovský, 2009).

1.4.8 Úraz dítěte způsobený psem – finanční efekt

Dětské úrazy patří v současné chvíli mezi největší veřejně – zdravotnický problém dětského věku. Výrazným způsobem se podílí na počtech hospitalizovaných i ambulantně ošetřených dětí, což stojí společnost nemalé finanční náklady (Grivna a kol, 2003).

Finanční prostředky spojené s pokrytím zdravotnické léčby, péče a kompenzace případných trvalých následků po poranění psem nejsou zanedbatelné! Jak uvádí Weiss, vyšplhají se tyto náklady v USA na 1miliardu amerických dolarů ročně, přičemž více než polovinu pojme urgentní péče o poraněné děti (Weiss, Friedman, Coben, 1998).

V roce 2010 bylo z veřejného zdravotního systému pojištění vyplaceno obětem úrazů způsobených psem 90 milionů amerických dolarů (State Farm Insurance Company, 2011).

1.5 Odpovědnost za úraz způsobený psem z hlediska legislativy

V právním řádu České republiky se právní normy vztahují k úpravě chování lidí ke zvířatům a zajištění jejich „welfare“, ochraně zdraví zvířat a veterinární péči, chovu i volnému pohybu.

Neodmyslitelnou součástí problematiky dětských úrazů způsobených psem je i právní hledisko odpovědnosti za vzniklý úraz a povinnost poskytnutí první pomoci. Pro vznik právní odpovědnosti musí být splněny všechny předpoklady:

- protiprávní jednání (*takové jednání, které je v rozporu s povinnostmi uloženými konkrétní osobě zákonem nebo jiným právním předpisem*)
- vznik škody (následku) (*ohrožení nebo porušení chráněných hodnot*)
- příčinná souvislost mezi jednáním a vzniklou škodou
- míra zavinění (*úmysl nebo nedbalost*)

Odpovědnost majitele za zvíře (psa), který způsobí škodu na majetku či zdraví jiného člověka, upravuje v současné chvíli několik právních norem. Mezi stěžejní patří zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník a zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník.

1.5.1 Zákon z.č. 89/2012 Sb Sb., Občanský zákoník (ve znění dřívějších předpisů z. č.40/1964., Občanský zákoník)

Původní podoba Občanského zákoníku (*Zákon.č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník*) charakterizovala zvíře (psa) jako: „věc“.

„za věc považuje právní teorie hmotný předmět, který je ovladatelný a slouží potřebám lidí“.

Tato skutečnost se s nabitím účinnosti nového občanského zákoníku, jež vstoupil v platnost 1. ledna 2014, změnila. Nový občanský zákoník inspirovaný v této souvislosti nejen některými zahraničními zákony (např. německým občanským zákoníkem), ale i mezinárodními smlouvami výslovně stanovuje:

„Živé zvíře není věcí, neboť jako smysly nadaný tvor má zvláštní význam a hodnotu. Ustanovení o věcech se na něj použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze“ (§ 494, zákon. č.89/2012 Sb., Občanský zákoník).

Zvíře (pes) tudíž není dle nového zákona věcí! Důležitou součástí nového občanského zákoníku je i vymezení *odpovědnosti za škodu* (§ 415 až § 423, zákon. č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník).

Mimo obecná ustanovení stávajícího občanského zákoníku o předcházení škodám, je v některých případech porušení důležité povinnosti majitele psa vyvozováno z obecně závazné vyhlášky obce, kterou je obec v samostatné působnosti oprávněna ukládat povinnosti k zabezpečení místních záležitostí veřejného pořádku (tj. i povinnosti majitelů psů na území obce) (Machek, 2010).

Na základě přijetí nového Občanského zákoníku došlo i k významným změnám v poskytování služeb, na jejichž fungování se podílí i různé druhy zvířat (př. praktikování canisterapie).

1.5.2 Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

Trestní odpovědnost vlastníka (držitele) psa

Pachatelem trestného činu spáchaného útokem psa proti životu a zdraví člověka může být jak *vlastník* psa, tak i jeho pouhý *držitel*, jemuž byl pes vlastníkem nebo jinou osobou svěřen (např. za účelem tzv. vyvenčení).

Příklady z praxe:

- vlastník svěřil psa jiné osobě - pachatelem trestného činu může být vlastník psa bez toho, aby trestní odpovědnost nesl držitel psa (např. když vlastník svěřil psa dítěti mladšímu 15 let, které s ohledem na věk není trestně odpovědné)
- trestný čin spáchá pouze držitel psa, aniž se jeho vlastník na trestném činu jakkoli podílel (např. jestliže držitel bez vědomí vlastníka nebo v rozporu s jeho zákazem ponechá psa volně pobíhat bez náhubku mezi lidmi – dětmi)
- trestní odpovědnost obou (*vlastníka x držitele*) přichází v úvahu, svěřil-li vlastník psa osobě sice trestně odpovědné, která však zjevně není schopna zvládnout chování psa (Púry, 2003, Šámal a kol., 2003).

Útok psa, jehož důsledkem je újma na zdraví nebo smrt člověka, může mít z hlediska trestního práva a dle okolností různý význam. Od úmyslného trestného činu proti životu a zdraví až po čin zcela beztrestný.

U úmyslných trestných činů (§ 221 – *Porušení povinnosti při správě cizího majetku*, § 222 – *Porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti*) přichází v úvahu především tehdy, jestliže majitel svého psa záměrně poštvě k útoku proti jiné osobě, přičemž je majitel srozuměn s tím, že vzhledem k charakteristice napadené osoby (jejímu věku, fyzické dispozici, oblečení atd.) a k vlastnostem psa (velikosti, neomezení náhubkem, předchozímu rizikovému chování apod.) bude mít útok za následek újmu na zdraví nebo dokonce na životě (Púry, 2003).

Jako beztrestný čin bude kvalifikován útok psa, k němuž došlo zcela nahodile, aniž bylo majiteli možno přičíst zavinění alespoň z nevědomé nedbalosti (např. pokud napadená osoba psa úmyslně rozdráždila a vyvolala v něm nečekanou reakci, s níž nemohl ani majitel psa počítat) (Púry, 2003).

O beztrestný čin půjde i v situaci, kdy majitel sice úmyslně vyvolal útok psa na jinou osobu, ale učinil tak jen proto, aby za podmínek nutné obrany nebo krajní nouze odvrátil útok či jiné nebezpečí ze strany napadené osoby (Púry, 2003).

Z hlediska řešené problematiky této práce nelze opomenout trestní odpovědnost majitele psa dle § 146 *ublížení na zdraví*, § 148 *ublížení na zdraví z nedbalosti*. Takové případy je však velmi obtížné obecně vyjmenovat. Vždy záleží na všech rozhodných okolnostech a individuálním posouzení každého konkrétního případu. Rozhodující význam zde vždy má míra viny majitele psa. Z hlediska formy jednání jde zpravidla o nevědomou nedbalost majitele zvířete a opomenutí konání, k němuž byl pachatel (majitel) dle okolností a svých poměrů povinen a jež mohlo zabránit útoku psa nebo alespoň následkům v podobě újmy na zdraví (Púry, 2003, Šámal a kol., 2003).

Příklady:

- *umožnění volného pohybu zvířeti (psovi) na veřejném prostranství (bez vodítka a náhubku)*
- *nedostatečné zajištění výběhu psa před jeho útekem*
- *volný pohyb psa v prostorách s dětmi*
- *svěření psa osobě, na jejíž pokyny pes nereaguje*
- *nedostatečný dohled nad psem ve volném prostoru, atd.*

1.5.3 Zákon č. 246/1992 Sb., Zákon na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů (zákon. č. 359/2012 Sb., Zákon na ochranu zvířat proti týrání)

Účelem zákona na ochranu zvířat proti týrání je především chránit zvířata před jednáním člověka. Přesto některá ustanovení tohoto zákona zajišťují i ochranu života a zdraví lidí.

- § 4 zakazuje vychovávat, cvičit nebo účelově používat zvíře (psa) k agresivnímu chování vůči člověku
- § 5 povoluje usmrcení zvířete (psa) v případě přímého ohrožení zdraví nebo života člověka (*„Zvíře je možné usmrtit pouze v případě, kdy útok právě probíhá nebo trvá. Není možné na základě tohoto ustanovení usmrtit zvíře, které v minulosti poranilo člověka.“*)
- § 13 stanovuje povinnost zabezpečit zvíře (psa) proti úniku (v jehož důsledku by mohlo ohrozit člověka) (Machek, 2010)
- § 24 obec může obecně závaznou vyhláškou upravit pravidla pro volný pohyb psů na veřejném prostranství a vymezit pravidla pro volný pohyb psů.

(Záleží však na rozhodnutí každé obce, zda takovou vyhlášku vydá či nikoliv. Povinnost vést psa na vodítku platí pouze v těch obcích, které za tímto účelem vydají na základě zákona obecně závaznou vyhlášku.) (ÚKOZ, 2008).

1.5.4 Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Pro potřeby této kapitoly je důležité uvést i zákon o veterinární péči, jež v § 2 přesně charakterizuje potřebu péče o zdraví zvířat i jejich ochranu, dále pak předcházení vzniku a šíření nálezů a jiných onemocnění zvířat.

V neposlední řadě i ochranu zdraví lidí před nemocemi přenosnými ze zvířat na člověka – i z hlediska úrazu (pokousání) člověka způsobeného psem (zejm. vzteklina).

- § 4 *Chovatel (majitel) je povinen zajistit, dle výše uvedeného zákona, aby jeho pes, jež poranil jinou osobu, byl neprodleně vyšetřen veterinárním lékařem.* (Rázková, 2012).

1.5.5 ***Instituce podílející se na vytváření právního rámce***

- Ministerstvo zemědělství
- Ministerstvo spravedlnosti
- Státní veterinární správa ČR
- Ústřední komise pro ochranu zvířat (ÚKOZ)
- Komora veterinárních lékařů
- Národní registr zvířat

1.6 Prevence úrazů dětí

Prevence úrazů je uvedena jako jeden z hlavních cílů Světové zdravotnické organizace – Zdraví 21, mezirezortního programu, schváleného v České republice vládním usnesením č.1046/2002, který má za cíl snížit v ČR úrazovost dětí o 50% do roku 2020 (Grivna a kol., 2003).

Díky Národnímu akčnímu plánu prevence dětských úrazů na léta 2007 – 2017 (*má za cíl maximální snížení dětské úmrtnosti v ČR v důsledku úrazů - zejména úrazů závažných a s trvalými následky*) jsme již dnes svědky početného systému preventivních aktivit, zaměřených na široké spektrum rizikového chování nejmladší populace. Přesto však nacházíme mezery v primární prevenci z hlediska problematiky úrazů způsobených psem (Chlopčíková a kol., 2013).

Prevence je definována jako základní pracovní metoda ve všech oblastech pracovní medicíny. Jejím cílem je udržení zdraví ohroženého jedince. Předcházení útoku či napadení psa spadá do primární prevence. Jedná se o všechna opatření směřující ke snížení incidence (výskytu) onemocnění či poranění.

1.6.1 *Současný stav prevence úrazů dětí způsobených psem*

Z hlediska počtu a kvality preventivních aktivit určených k výuce bezpečného soužití dítěte se psem se Česká republika nemůže srovnávat s propracovaným zahraničním systémem (Chlopčíková a kol., 2013).

Jak uvádí švýcarská retrospektivní studie, která mapovala preventivní aktivity a programy na základních školách, určené ke zvyšování informovanosti žáků o bezpečném přístupu ke psům, právě tyto programy mají stěžejní význam a smysl ve vývoji vztahu dítěte s živým tvorem (Fossati, 2004).

Interaktivní vzdělávací moduly dokazují nezaměnitelný vliv na chování cílové skupiny - děti. Zejména kontaktní podoba edukační intervence s přítomností psa, zanechává v dětech nenahraditelné zážitky, díky nimž dochází k následnému poklesu rizikového chování. Hlavně základní školy pak poskytují nemalý potenciál ve zprostředkování prevence prostřednictvím multidisciplinárního týmu pedagogů a profesionálů z oblasti kynologie. Vzdělávací instituce by měly dětem poskytovat potřebné poznatky o možném ohrožení zdraví a vychovávat je k pochopení významu pravidel bezpečného chování. I jednorázové preventivní intervence zprostředkované

školským zařízením prokázaly pozitivní výsledky podílející se na snížení rizik spojených s nevhodným přístupem žáků ke psům (Duperrex et al., 2009).

Hlavním preventivním opatřením je především striktní dohled dospělých, výcvik základní ovladatelnosti psa a v neposlední řadě edukace dětí o základních pravidlech harmonického soužití se psy (Smith et al., 2010).

Australští psychologové popsali jako jednu z hlavních cest ke snížení počtu bolestivých zážitků dětí se psem interaktivní vzdělávací program ve formě praktických cvičení a modelových situací nejen pro děti, ale i rodiče a majitele psů (Wilson et al., 2003).

Náš přední dětský psycholog profesor Matějček uvedl (2007b): „Po celou dobu soužití rodiny se psem se děti učí od rodičů jejich postojům a vztahu ke zvířeti.“ Je proto nezbytné, aby si i rodiče uvědomili svou hlavní úlohu při výchově potomků, ale také v péči a výchově zvířete. Bohužel právě onu péči velmi brzy svěřují do rukou vlastních dětí. Nelze pak nahlížet s údivem na následky tohoto nezodpovědného chování. Zvyšovat vědomosti dětí o zodpovědném přístupu ke psům má svůj nesporný význam i v České republice (Matějček, 2005, Chlopčíková a kol., 2013).

1.6.2 Preventivní programy v České republice

Asociace zastánců odpovědného vztahu k malým zvířatům(dále jen AOVZ)

Za průkopníka prevence v oblasti bezpečného kontaktu dětské populace se psy lze považovat právě AOVZ. Organizace byla založena již v roce 1995 v Praze s cílem šířit a prohlubovat myšlenku pozitivního vlivu soužití člověka se zvířaty. V souvislosti s jejím posláním vznikl i vzdělávací program („*Vzdělávací program pro žáky ZŠ – Výchova k zodpovědnému vztahu ke zvířatům*“) pro děti na prvním stupni základních škol (AOVZ, 2010).

Na vzniku samotného programu se podíleli odborníci z oblastí dětské psychologie, pedagogiky, veterinárního lékařství a dalších oborů s cílem budovat přirozenou cestou harmonický vztah mezi člověkem a psem již od útlého dětství.

Program byl koncipován na obdobných principech jako programy v zahraničí. Cílem vzdělávací aktivity je v průběhu 1. - 5. ročníku základní školy seznámit děti se psy jako součástí lidské společnosti, naučit je správnému a odpovědnému přístupu nejen ke psům, ale i přírodě a životnímu prostředí obecně.

Základní balíček materiálů obsahuje modul pro učitele a žáky. Metodická brožura pro učitele poskytuje nástroje, s jejichž pomocí se mohou děti komplexně vzdělávat ve všech oblastech zodpovědného vztahu ke psům. Přináší informace o původu, úloze, vývoji a výchově psa v životě člověka. Materiál zahrnuje i sekci o komunikačních signálech psa.

Součástí tohoto vzdělávacího programu jsou i návštěvy psů se psy (asistenční/záchranářský/vodící), kteří mají ověřit a doplnit získané informace skrze osobní setkání dětí s živým zvířetem.

Ve školním roce 2003-2004 se za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky uskutečnilo na vybraných školách testovací kolo pracovních materiálů. Celý projekt se setkal s neobyčejně příznivým ohlasem. Do roku 2007 byl program dále využit téměř 200 základními školami a 10.000 žáky v Čechách a na Moravě. V současné době však nejsou o dalším fungování či rozvoji programu žádné nové zprávy (AOVZ, 2010).

Hraj si, štěkej, nekousej

Na základě dlouhodobé spolupráce a vzájemné domluvy vznikla na jaře roku 2010 skupina dobrovolníků se psy s myšlenkou vytvořit a předložit projekt, jenž by směřoval k osvětě a dalšímu vzdělávání dětí v zodpovědném přístupu a kontaktu se psem.

Koncepce projektu byla zaměřena na podporu neformálního vzdělávání dětí ve věku 8-12 let. Na základě rozhodnutí projektové komise programu Make – a – Connection („Připoj se“) byl návrh přijat a finančně podpořen částkou 14 500,-. Finanční podpora pak byla v období od června do listopadu 2010 použita na samotnou realizaci pěti edukačně – interaktivních setkání s dětmi za asistence speciálně připravených týmů Výcvikového canisterapeutického sdružení Hafík, o.s. (canisterapeutický tým – dobrovolník se psem). Jednotlivé programy probíhaly v pěti vybraných základních školách na jihu Čech.

Obsah jednotlivých hodin tvořily interaktivní zážitkové aktivity týkající se problematiky etologie, výchovy a výcviku psa, péče a v neposlední řadě harmonického soužití. Výstupem každého setkání byly kreativní výtvarné výrobky se psí tematikou, jež se staly součástí výstavy na benefičním koncertu pořádaném Ústavem zdravotně

sociální práce při Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

1.6.3 Preventivní programy v zahraničí

Ve Spojených státech amerických se staly v posledních letech velmi populární cílené výchovně - preventivní programy pro děti, zaměřené na problematiku bezpečného přístupu a soužití se psy. Aktivity jsou realizovány v rámci vzdělávacího systému ve školských zařízeních nebo zájmových klubech (Galajdová, L., Galajdová, Z., 2011).

Dog Gone Safe – Dog Bite Prevention Through Education

Kanadská nestátní nezisková organizace „*DOG GONE SAFE*“ podporuje vzdělávací aktivity, zaměřené na prevenci napadení a úrazů způsobených psem již od roku 1998. Posláním organizace je podpora účelného vzdělávání dětí s cílem snížit incidenci úrazů vzniklých při kontaktu se psem. Organizace provozuje několik preventivních programů určených nejen dětem, ale i široké veřejnosti (rodičům, majitelům psů). Program cíleně určený předškolním a školním dětem nese název:

Be A Tree Program

Preventivní vzdělávací činnost probíhá formou interaktivních seminářů. Cílová skupina se skrze modelové situace (demonstrované odborníkem se speciálně vycvičeným psem) učí reagovat a volit správnou cestu bezpečného přístupu ke zvířeti. Díky osobnímu zážitku si uchovává v povědomí pravidla bezpečného kontaktu se psem.

Pomocí obrazových figur v podobě fotografií jednotlivých komunikačních signálů psa se děti vizuální formou učí rozeznávat rozdíly v řeči těla psa a člověka. Jednou z cílených preventivních aktivit je i výuka protektivní – ochranné polohy – „*Be a Tree*“ (ve volném překladu: „, buď jako strom“), která má dítěti v inkriminované situaci se psem zajistit bezpečí (Dog Gone Safe, 2011).

Program je realizován formou opakovaných návštěv ve vzdělávacích zařízeních v časovém pásmu 60 minut pro skupinu maximálně 100 dětí. Výukový modul obnáší

teoretickou i praktickou část. Preventivní aktivita je zpoplatněna (Dog Gone Safe, 2011).

Safety Around Dogs

Americká nestátní nezisková organizace „*SAFETY AROUND DOGS*“ realizuje od roku 2007 interaktivní zážitkový program pro děti, zaměřený na výchovu k bezpečnému soužití se psy. Samotný program doplňují metodické materiály (pracovní listy) a video s maskoty kreslených psích postaviček, které učí děti základním pravidlům bezpečného kontaktu se psy (Safety around dogs, 2011).

The Blue Dog

O vznik české verze projektu „Modrý pes – v anglickém originále „The Blue Dog“ se u nás v roce 2008 zasloužila Česká asociace veterinárních lékařů malých zvířat. The Blue Dog má svůj původ ve Velké Británii, kde jej v roce 2005 vytvořila multidisciplinární skupina odborníků z řad veterinářů, etologů, dětských psychologů a akademických malířů tak, aby pomocí počítačové animace a interaktivní spolupráce dospělého člena rodiny s metodickou příručkou pomohl dítěti pochopit různorodé chování známého psa v daných situacích s cílem snížit rizika vzniku úrazu (The Blue Dog 2006, Keuster et al., 2004).

Projekt „*Modrý pes*“ prezentuje interaktivní výukový program pro rodiče a jejich děti, který zábavnou formou učí nejmladší členy společnosti správně komunikovat s domácím - známým psem. Cílovou skupinou programu jsou děti ve věku 3 až 6 let.

Hlavním cílem výukových materiálů (CD + metodická příručka pro rodiče) je zprostředkovat předškolním dětem vizuální obraz 16 rizikových situací, které mohou nastat při každodenním kontaktu mezi oběma aktéry. Skrze interaktivní výukové pomůcky a za spolupráce dospělého člena rodiny (př. rodič) nabízí program příležitost naučit předškolní děti rozumět chování, řeči a reakcím psa v rizikových situacích. Na základě těchto zkušeností pak správně situaci vyhodnotit a vyhnout se možnému konfliktu (Modrý pes, 2008).

1.7 Zvířaty podporované vzdělávání jako metoda prevence úrazů dětí.

V úvodní části této kapitoly je nezbytné uvést i definici *canisterapie* jako formy zooterapie (zoorehabilitace), která se stala základním pilířem interaktivního edukačně – preventivního programu popsaného v praktické části disertační práce.

Jak uvádí Mojžíšová (2003): „*Canisterapie je součástí podpůrných rehabilitačních metod, při níž se využívá pozitivního působení a vztahu mezi člověkem a psem.*“ *Slouží k podpoře psychosociálního zdraví lidí všech věkových kategorií* (Mojžíšová a kol., 2003).

U canisterapie lze vyzorovat pozitivní účinky při kontaktu psa s klientem (děti, dospělí, senioři), zdravotně postiženým nebo znevýhodněným. Svým působením přispívá k rehabilitaci, edukaci reedukaci (Müller, 2005).

Využití psa jako ko-terapeuta je dnes již uznávaným oborem, který se kontinuálně mění a vyvíjí i po stránce legislativní a metodologické (Kalinová, 2003; Eisertová, 2004; Lacinová, 2003).

Z hlediska metodického ukotvení celého konceptu disertační práce je nezbytné popsat v teoretické části i teorie, metody a techniky, které pomohly vytvořit celkový pracovní rámec preventivního programu, jenž je stěžejním výstupem této práce.

1.7.1 *Animal Assisted Education* („vzdělávání za pomoci zvířat - edukace“)

„*Animal Assisted Education* (dále jen AAE) – *přirozený nebo cílený kontakt člověka a zvířete zaměřený na rozšíření nebo zlepšení výchovy, vzdělávání nebo sociálních dovedností uživatele.*“ (Lacinová in Velemínský a kol., 2007)

Psi fungují ve vzdělávacím procesu jako silné motivační prvky. Do školních i mimoškolních vzdělávacích aktivit je lze úspěšně začlenit. Přítomnost psa žáky viditelně podněcuje k učení, snižuje napětí, stres a zvyšuje sebevědomí i koncentraci. Díky přítomnosti psa se u dětí rozvíjejí nejen teoretické znalosti, ale i praktické dovednosti. Z hlediska využití metody AAE v preventivním programu je propojení získaných vědomostí s praktickým procvičením za asistence psa nezbytné (Chlopčíková, 2010, Petřů, Karásková, 2008).

Cíle Animal Assisted Education

Hlavním cílem AAE se stává přirozené zvýšení motivace k učení a osobnostnímu rozvoji. Většinou se jedná o předávání informací zábavnou formou a názornou ukázkou se zapojením psa. Jedná se o návštěvy škol, školek, zájmových kroužků (Velemínský a kol., 2007).

Cíle AAE definují společně pedagogický personál a profesionální canisterapeutický tým (psodod – pes – dobrovolník). V propojení s preventivní aktivitou ve školském zařízení se na stanovování cílů může podílet i školní preventista.

Cíle usilují o:

- *podporu vývoje empatie a zodpovědného postoje vůči zvířatům*
- *zlepšování fyzických schopností a motorických dovedností*
- *procvičování komunikačních dovedností*
- *prožívání klidu a emoční relaxace*
- *vyrovnávání se se ztrátou a smutkem*
- *zlepšení mentálního výkonu a motivace k učení* (Galajdová, L., Galajdová, Z., 2011)

Techniky Animal Assisted Education

Typickými technikami AAE jsou interaktivní přednášky, které jsou prováděny zábavnou formou s názornými příklady a demonstrací rizikových situací se zapojením žáků do přímého kontaktu se zvířetem (psem) (Lacinová in Velemínský a kol., 2007).

1.7.2 Význam „situačního učení“ ve zvířaty podporovaném vzdělávání dětí

Vliv a význam společenských zvířat ve výchově a vývoji dětí byl předmětem již mnoha psychologických teorií. Pro praktické účely disertační práce využila autorka teorii tzv. „situačního učení“ jako formy vzdělávání na základě zkušenosti, pozorování a praxe, jež lze propojit s metodou zooterapie (AAE - *Animal Assisted Education*) v interaktivním výchovně vzdělávacím konceptu preventivního programu, jež je určen žákům prvního stupně základních škol. Celkový koncept preventivního programu

dokresluje pozitivní působení psa při výchově a vzdělávání žáků o bezpečném a zodpovědném přístupu ke psům (Chlopčíková, 2010).

Tento přístup umožňuje vnímat rizikové chování dětí v kontextu s prostředím a klíčovým vlivem zvířete (psa). Poukazuje i na nedostatečný způsob vzdělávání dětí ze strany dospělých (rodičů, učitelů, atd.) v přístupu ke zvířatům (Melson, 2007, Galajdová, L., Galajdová, Z., 2011).

Situační učení je založeno na principech:

- *aktivního, neustálého a dynamicky se měnícího přístupu*
- *odehrává se v kontextu záměrného učení (se stanoveným cílem)*
- *odehrává se v kontextu nezáměrného učení (bez stanoveného cíle)*
- *odehrává se v kontextu dané situace (př. riziková situace)*
- *odehrává se v kontextu zahrnujícím prvky životné i neživotné*
- *učení je produkováno žákem na základě předchozí zkušenosti, znalostí a současné interakce se všemi elementy prostředí (př. spolužáci, pedagog, pes, canisterapeutický tým)*
- *proces učení zahrnuje pozorování, manipulaci, průzkum, objevování, praxi a napodobování, procvičování*
- *učení zahrnuje využití téměř všech smyslů (Melson, 2007)*

1.7.3 Význam „zážitkové pedagogiky“ ve zvířaty podporovaném vzdělávání dětí

„Zážitková pedagogika – vzdělávání prožitkem je učení se z důsledků vlastního jednání, hledání netradičních řešení a společné překonávání úkolů a výzev. Předností zážitkového vzdělávání je rozvíjení tvůrčích postupů, aktivní jednání, lepší vytváření neformálních vztahů a především intenzivní učení z prožitků namísto pouhého shromažďování informací.“ (Hanuš, Chytilová, 2009)

Zážitkové vzdělávání může být stejně účinné u malých školáků, vysokoškolských studentů i při vzdělávání dospělých. Metoda se obecně nejvíce používá u programů, které mají za cíl rozvoj znalostí, dovedností a osobních dispozic z přímé zkušenosti. Probírané téma je žákům dávkováno po částech, přesto však v

kontextu s probíranou problematikou. Účastníci si sami ze zážitku vybírají pro ně důležité zkušenosti. Důležitým předpokladem přenosu do praxe je proces reflexe získaných prožitků a zkušeností.

Cíl zážitkové pedagogiky spočívá v záměrném vytváření situací, v nichž dochází k intenzivnímu prožívání, a následné pedagogické práci s těmito prožitky (zpětnou vazbou) (Hanuš, Chytilová, 2009).

Znaky prožitku:

- *nenahraditelnost*
- *jedinečnost*
- *individuálnost (každý prožíváme danou situaci jinak)*
- *intencionálnost (neoddělitelnost prožitku od obsahu)*
- *nepřenositelnost (z jednoho individua na druhé)*
- *komplexnost (celistvost)* (Hanuš, Chytilová, 2009)

1.7.4 Význam kooperativního učení ve zvířaty podporovaném vzdělávání dětí

Kooperace jako nápomoc je založena na asistenci jedné osoby druhé. Důraz je kladen na spojení mezi jedinci, na přitažlivost cíle pro všechny účastníky a na spolupodílnictví v práci při dosahování cíle (Kasíková, 2010).

Kooperativní učení je pozitivní vzájemnou podporou žáků při plnění vytyčeného úkolu. Výsledky jedince jsou podporovány činností celé skupiny a celá skupina má tudíž prospěch z činnosti jednotlivce. Základními pojmy kooperativní výuky jsou sdílení, spolupráce, podpora (Kasíková, 2010).

Plnění úkolů a dovedností probíhá na principu stupňování obtížnosti, tedy od jednoduššího ke složitějšímu. Závěr úkolu je veden k hluboké skupinové reflexi z prožité činnosti.

I deklarace IAHAIO z Rio de Janeira (2001) upozornila na potřebu vzdělávání a výuky bezpečného chování a přístupu k domácím zvířatům v základních školách. Jelikož společenská zvířata povzbuzují morální, spirituální a osobní rozvoj každého dítěte, přináší sociální výhody školní komunitě a zvyšují příležitosti k učení v mnoha

různých oblastech učebního plánu, odsouhlasili i členové IAHAIO na svém všeobecném zasedání základní pravidla užití zvířat ve školách.

Programy o společenských zvířatech by měly umožňovat přímý osobní kontakt dětí s daným zvířetem v prostorách školy. Program zahrnující přímý osobní kontakt mezi dítětem a společenským zvířetem však musí zajistit nezbytné podmínky:

- *bezpečnost (zvířata speciálně vybraná a/nebo vycvičená)*
- *zdraví (s veterinárním potvrzením)*
- *připravenost zvířete na školní prostředí (př. socializovaná s dětmi, zvyklá cestovat v případě návštěvních programů)*
- *odpovídající prostředí (třída, tělocvična)*
- *dozor zkušeného majitele - chovatele - držitele (nejlépe pána zvířete)*

Vždy musí být brán ohled na bezpečnost, zdraví, city a zkušenosti (zejm. ty negativní) každého dítěte ve třídě!

Před zahájením programu musí být vedení školy i rodiče dětí informováni o plánované aktivitě a jejím významu pro žáky. Základem je stanovení výukových cílů, které by měly zahrnovat:

- *posílení znalostí a učební motivace*
- *podporu úcty ke všemu živému*
- *podpora zodpovědnosti vůči všemu živému*
- *zohlednění vyjadřovacího potenciálu dětí*
- *zapojení do interakce se zvířetem (IAHAIO, 2001)*

Děti se musí naučit, jak správně zacházet se zvířaty nejen pro svůj prospěch, ale i pro dobro a zdraví svých zvířecích kamarádů, kteří nejsou neživou hračkou na jedno použití (Galajdová, L., Galajdová, Z., 2011).

1.8 Základní pravidla bezpečného kontaktu dítěte se psem

Jak dokládají mnohé zahraniční výzkumy, podstatným rizikovým faktorem a tudíž i příčinou útoku a poranění dítěte psem je neznalost základních pravidel bezpečného přístupu a kontaktu se psem (rodinným i cizím). Pozitivní, ale nekoordinovaná iniciativa dítěte o jakýkoli kontakt se psem může ve zvířeti vyvolat nelibé pocity (Chlopčíková, 2009, Gilchrist et al., 2008, Wilson et al., 2003).

V zahraničních preventivních programech jsou pravidla bezpečného kontaktu se psem pevně ukotvena. Nejedná se pouze o stručný výčet potenciálně rizikových situací, nýbrž o doporučení podložená výzkumnými studii rizikového chování dětí v přítomnosti psů. V roce 2002 popsali autoři preventivního programu *Dog Gone Safe* základní pravidla ohleduplného přístupu dětí ke psům takto:

- *nepřibližuj se ke zvířeti, které neznáš*
- *neobjímej psa*
- *nedávej psovi pusu na čenich, hlavu*
- *nehraj se psem rychlé hry (př. na honěnou)*
- *nezaháněj psa do stísněných prostor, nech ho, ať přijde k tobě sám*
- *vyhýbej se přímému očnímu kontaktu se psem - mohl by ho vnímat jako výzvu k boji a přímé ohrožení*
- *neprovokuj psa – nepřetahuj se s ním o hračky ani jídlo*
- *nikdy psa nebij*
- *nikdy psa nepřekračuj*
- *nikdy si na psa neseď*
- *nikdy před psem nelez po čtyřech*
- *nikdy psovi nechod' do pelíšku*
- *nikdy před psem neutíkej*
- *bud' v přítomnosti psa laskavý, mluv jemně, respektuj potřeby psa – i pes chce jíst a spát*
- *vždy si vyžádej svolení majitele psa, než budeš chtít zvíře pohladit*
- *netahej psa za ocas ani uši*
- *dbej na psí signály (vrčení, odhalení zubů, postoj těla)*
- *pokud vypadá pes vystrašeně, nevšímej si ho*

Obdobná pravidla lze již dnes najít i v mnoha domácích publikacích. V roce 2003 vydal Státní zdravotnický ústav příručku bezpečného kontaktu se psem („*Aby pes nekousal.*“) Ve zmíněné publikaci uvádějí autoři několik důležitých doporučení při vzájemném kontaktu dítěte se psem.

Co by děti nikdy neměly v přítomnosti psa dělat:

- *hladit cizího psa bez svolení a dozoru majitele*
- *zůstávat se psem bez dozoru dospělého*
- *vstupovat psovi (rodinnému i cizímu) do teritoria (bouda, pelech, zahrada)*
- *přibližovat se k cizímu psovi, který štěká a vrčí*
- *brát psovi hračky*
- *brát psovi potravu*
- *dávat psovi povely bez dozoru dospělého*
- *trestat psa fyzicky*
- *sklánět se ke psovi na úroveň „ tváří v tvář“*
- *dívat se psovi do očí*
- *provokovat staré nebo nemocné zvíře*
- *způsobovat psovi bolest (tahání za části těla – uši, ocas, tlapky)*
- *obtěžovat psa při spánku, odpočinku, příjmu potravy, péči o štěňata*
- *utíkat před psem*
- *pohybovat se kolem psa hlučně (kolečkové brusle, skateboard atd.)*
- *zvedat před psem ruce nad hlavu*
- *hrát se psem rychlé a ukvapené hry (Janoušek, Kodl, Zvadová, 2003).*

Na základě alarmujících výsledků vlastního výzkumu, který je součástí praktické části disertační práce, sestavila i autorka seznam pravidel bezpečného přátelství dítěte se psem. Tato pravidla byla použita v metodickém materiálu (*Dítě a pes – Jak žít společně bezpečně!*), jenž vznikl za podpory Ministerstva zdravotnictví České republiky.

1.8.1 Pravidla bezpečného kamarádství, aneb co nikdy nedělat psům.

- *Hladit psa bez svolení majitele.*
- *Dávat psovi povely bez přítomnosti jeho pána.*
- *Objímat psa.*
- *Dívat se psovi upřeně do očí.*
- *Sklánět se ke psovi.*
- *Cenit na psa zuby.*
- *Chodit psovi do pelíšku, boudy – teritoria.*
- *Strašit a provokovat psa neznámými zvuky.*
- *Dělat před psem prudké pohyby.*
- *Zvedat před psem ruce nad hlavu.*
- *Utíkat před psem.*
- *Zahánět psa do míst bez možnosti úniku.*
- *Napodobovat štěkání a vrčení.*
- *Přibližovat se ke psovi náhle, zbrkle a zezadu.*
- *Křičet na psa.*
- *Dráždit psa (např. klackem, novinami, hračkou).*
- *Házet na psa předměty.*
- *Trestat a bít psa.*
- *Tahat psa za ocas, uši, srst, tlapky, čenich.*
- *Sahat psovi do tlamy.*
- *Šlapat psovi na ocas, tlapky.*
- *Brát psovi hračky.*
- *Přetahovat se se psem o hračky.*
- *Lézt před psem po kolenou.*
- *Rušit psa při odpočinku a spánku.*
- *Rušit psa při příjmu potravy.*
- *Sahat psovi do misky.*
- *Rušit nemocného psa při odpočinku.*
- *Dávat psovi do uší, tlamy, či čenichu drobné předměty.*(Chlopčíková, 2010)

2 CÍL PRÁCE

Hlavním cílem výzkumné části disertační práce bylo **zkvalitnit znalosti dětí v oblasti zodpovědného a bezpečného přístupu ke psům.**

Za pomocipilotního a zpětnovazebného nestandardizovaného dotazníku zjistit míru zkvalitnění znalostí žáků prvního stupně základních škol po absolvování interaktivního edukačně – preventivního programu.

Dílní cíle empirické části:

- Identifikovat rizikové faktory chování při kontaktu dítěte se psem.
- Vytvořit interaktivní edukačně – preventivní program pro žáky prvního stupně základních škol.
- Vytvořit edukační materiál (pracovní sešit) pro žáky prvního stupně základních škol.
- Uvést interaktivní edukačně – preventivní program do praxe.

Komplexní rámec výzkumu disertační práce doplňují rozhovory s šesti dětmi, které prožily traumatizující zkušenost se psem. Cíle práce jsou orientovány především k aplikaci do preventivní praxe vzdělávacích zařízení a volnočasových aktivit s dětmi (např. Letní integrační canisterapeutický tábor).

2.1 Výzkumné otázky

- Existují rizikové faktory při kontaktu dítěte se psem?
- Může interaktivní - edukačně - preventivní program zkvalitnit znalosti dětí v bezpečném přístupu ke psům?

2.2 Hypotéza

V rámci zvolené kombinace kvalitativního a kvantitativního výzkumu byla pro kvantitativní výzkum navržena následující hypotéza.

Znalosti žáků zůstanou po absolvování interaktivního edukačně – preventivního programu stejné.

3 METODIKA

3.1 Metodika výzkumu

Empirická část disertační práce byla pojata jako kvalitativní a kvantitativní studie. Samotný výzkum probíhal po dobu 3 let, a to od roku 2009 do roku 2012. V pilotní fázi výzkumu použila autorka **kvalitativní** techniky sběru dat – *neformální rozhovor a pozorování zúčastněné přímé* 6 dětí středního školního věku (8 – 12let), které se účastnily letního integračního canisterapeutického tábora. Jednalo se o děti, které měly ve vstupních záznamech tábora uvedenu negativní zkušenost se psem (tuto informaci poskytli rodiče). Z neformálního rozhovoru a zúčastněného přímého pozorování se snažila autorka detekovat základní znaky rizikové chování dětí při kontaktu s cizím i vlastním psem, aby tak v další fázi výzkumu mohla sestavit nestandardizovaný dotazník, který by pomohl zmapovat zkušenosti početnější skupiny dětí stejného věku. Ve druhé fázi výzkumu autorka kontinuálně použila **kvantitativní** techniku sběru dat – *dotazníkové šetření - nestandardizovaný dotazník*.

3.2 Metody a techniky sběru dat

Kvalitativní studie provedená pomocí neformálních rozhovorů a zúčastněného přímého pozorování základních znaků rizikového chování dětí při kontaktu se psem, byla realizována v terénních podmínkách letního integračního canisterapeutického tábora. Vzhledem ke specifickým podmínkám tábora, získala autorka autentické, individuální příběhy dětí, které prožily negativní zážitek se psem.

I když disertační práce využívá kvalitativních technik výzkumu, stěžejní metodou práce je kvantitativní dotazníkové šetření. Kvalitativními technikami výzkumu byl od dětí získán popis vlastního rizikového chování při kontaktu se psem. Skrze něj autorka provádí komparaci jednotlivých případů, sleduje jejich shodné rysy a zkoumá příslušné projevy chování dětí při kontaktu se psem.

Nízká reliabilita kvalitativního výzkumu je v disertační práci vyvážena rozsáhlým kvantitativním výzkumem, tvorbou pracovního sešitu, tvorbou interaktivního edukačně – preventivního programu, teoretickými a praktickými zkušenostmi autorky v oblasti prevence a canisterapie.

3.2.1 Neformální rozhovor

Neformální rozhovor představoval volnou rozpravu na dané téma. Umožnil tak lepší navázání kontaktu s konkrétními dětmi. Jednalo se o děti (ve věku 8 – 12 let), které se účastnily letního integračního canisterapeutického tábora. Rozhovory probíhaly v počáteční fázi výzkumu a jejich doplňující technikou je zúčastněné pozorování při kontaktu dítěte s cizím psem (pes s canisterapeutickým výcvikem).

Rozhovor s dítětem vedla sama autorka v rámci individuálních canisterapeutických aktivit. Otázky neformálního rozhovoru byly kladeny spontánně při aktivitě dítěte se psem. Rozhovory byly písemně (záznamové archy) zaznamenávány. Se strukturou a obsahem rozhovoru byly seznámeny i rodiče dětí dostatečně dlouho před realizací tábora. K provedení rozhovoru a pozorování u jednotlivých dětí poskytly rodiče informovaný souhlas (viz příloha 7). Struktura rozhovoru je uvedena v příloze 1.

3.2.2 Pozorování zúčastněné, přímé

Zúčastněné pozorování rizikového chování jednotlivých dětí při kontaktu se psem realizovala autorka v průběhu celého tábora. Pozorování bylo zaměřeno na individuální chování každého dítěte při kontaktu s cizím psem, i na chování dítěte při skupinových aktivitách se psy a ostatními dětmi v rámci táborových činností. Autorka pozorovala především přístup dítěte a rizikové faktory v chování dítěte při kontaktu se psem. Nezbytnou podmínkou kvalitativního výzkumu bylo navázání přátelského vztahu s dítětem a v neposlední řadě i dítěte se psem (příp. psy).

3.2.3 Pilotní dotazník pro děti

Z hlediska kvantitativního výzkumu byly pro potřeby disertační práce použity dva nestandardizované dotazníky - pilotní a zpětnovazebný nestandardizovaný dotazník pro žáky prvního stupně základních škol. Oba dotazníky byly zprostředkovány dětem středního školního věku (8 – 12let) ve vzdělávacích zařízeních běžného typu (př. základní školy).

Otázky v pilotním dotazníku mapovaly základní znalosti a zkušenosti dětí o bezpečném přístupu ke psům. Pilotní dotazník obsahoval 29 otázek (viz příloha 2).

3.2.4 Zpětnovazebný dotazník pro děti

Zpětnovazebný dotazník již cíleně **hodnotil získané znalosti dětí po absolvování interaktivního, edukačně – preventivního programu se psy**. Zpětnovazebný dotazník obsahoval 22 otázek (viz příloha 3).

V obou dotaznících byly použity otázky uzavřené - polytomické, které umožňují respondentovi zvolit z nabídky možností, dichotomické – umožňující výběr ze dvou variant, ale i otázky otevřené s možností vlastního vyjádření (Olecká, Ivanová, 2010). Otázky v dotaznících byly přizpůsobeny mentálním předpokladům, sociální zralosti a věku cílové skupiny. Součástí obou dotazníků jsou obrazové figury psů znázorňující varovné a konejšivé komunikační signály zvířete.

Skrze tyto otázky chtěla autorka zjistit základní znalosti dětí o komunikačních signálech řeči těla psa a zejména pak varovných signálech, které se mohou stát jednou z příčin negativní zkušenosti dítěte se psem.

Dotazníky vyplňovaly děti anonymně. Pro archivaci a možnost budoucího zpracování byly dotazníky označeny adresou školy, třídou a evidenčním číslem. Vzhledem k těmto údajům mohla autorka při zpětnovazebném dotazníku srovnávat znalosti konkrétního dítěte. Dotazníková šetření a realizace interaktivního edukačně – preventivního programu probíhali zpravidla v hodinách přírodopisu či při preventivních aktivitách základních škol.

V rámci dalších fází výzkumu byl rovněž vytvořen interaktivní edukačně – preventivní program („Dítě a pes – Žijme společně - zodpovědně a bezpečně!“) a pracovní sešit („Dítě a pes – Jak žít společně bezpečně?“). Prezentaci preventivního programu i pracovní listy lze objednat na webových stránkách Výcvikového canisterapeutického sdružení Hafík, o.s. <http://www.canisterapie.org> a jsou také součástí disertační práce (viz. příloha 5 a 6).

Výsledky celého výzkumu byly pro přehlednost rozděleny do 2 základních kategorií. Na data z kvalitativního výzkumu a data z kvantitativního výzkumu. Data z kvantitativního výzkumu pak na data o základním výzkumném souboru, data získaná v pilotním dotazníku, data získaná ve zpětnovazebném dotazníku, data srovnávající znalosti žáků z primárního a zpětnovazebného dotazníku po absolvování interaktivního edukačně – preventivního programu.

Cíle a hypotéza disertační práce byly určeny na základě předešlých výzkumů a zkušeností autorky získaných při výkonu aktivně praktikujícího canisterapeuta a preventisty na letním integračním canisterapeutickém táboře.

Pro vyhodnocení výsledků kvantitativního výzkumu bylo použito testu nezávislosti v kontingenčních tabulkách tzv. Chí-kvadrát testu. Tento test má ze všech charakteristik statistické analýzy pro sociologický výzkum největší význam, neboť nevyžaduje předpoklad o určitém rozdělení četností v základním souboru. Tohoto testu významnosti je možno využít např. v případech, kdy rozhodujeme, zda existuje souvislost (závislost) mezi dvěma jevy, které byly zachyceny pomocí nominálního (popř. ordinálního) měření. Tato situace je častá zejména při zpracovávání výsledků dotazníkového šetření (Pojer 2001, Chráska, 2007).

K finálnímu zhodnocení dat bylo použito vyjádření pomocí popisných statistických metod a procentuálního vyjádření. Tyto metody byly zvoleny po konzultaci se statistikem. Zpracování dat bylo provedeno v programu Microsoft Office Excel a částečně pomocí statistického programu SPSS (Statistical Package for the Social Science).

3.3 Výzkumný soubor

Základní soubor kvalitativního výzkumu tvořily děti středního školního věku, které se účastnily v roce 2009 letního integračního canisterapeutického tábora na základně Hradce. Tábor pořádala Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích ve spolupráci s Výcvikovým canisterapeutickým sdružením Hafík.

Jednalo se o tři chlapce a tři dívky. Věk respondentů byl cíleně vymezen. A to na období 8. až 12. roku (tzv. „střední školní věk“), které Z. Matějček popisuje jako věk, v němž dochází k zásadním změnám v přístupu dětí ke psům, a který se tudíž může podílet na vzniku konfliktních situací (Matějček, 2007b).

Základní soubor kvantitativního výzkumu tvořili žáci prvního stupně základních škol v Jihočeském kraji. Na počátku kvantitativního výzkumu bylo osloveno 30 základních škol v Jihočeském kraji. Spolupráci finálně přislíbilo 6 škol (ZŠ Pohůrecká – České Budějovice, ZŠ Dobrá Voda – České Budějovice, ZŠ Sokolská – České Budějovice, ZŠ Brilice – Třeboň, ZŠ Veselí nad Lužnicí, ZŠ Šobrova – Písek).

Mezi žáky základních škol bylo předloženo celkem 650 dotazníků. Díky kvalitní práci výzkumného týmu (týmy Výchovného canisterapeutického sdružení Hafík), pomoci pedagogů, a v neposlední řadě spolupráci samotných žáků, mohla být finálně zpracována data od 583 dotázaných dětí z primárního a zpětnovazebného dotazníku.

4 VÝSLEDKY

4.1. Případové studie

Případové studie šesti dětí jsou doplňující součástí empirické části disertační práce. Jejich cílem bylo především detekovat základní rizikové faktory v chování dětí, které prožily negativní zkušenost se psem – pokousání psem. Autorka na základě sběru dat vytvořila 6 případových studií, z nichž všechny prezentují základní rizikové faktory v chování dětí při kontaktu s vlastním, ale i cizím psem. V jednotlivých případech jsou zachyceny konkrétní negativní zkušenosti dětí se psem. Autorka se snažila zdůraznit základní rizikové faktory v chování dětí při kontaktu se psem.

4.1.1. Kazuistika Lukáše V. (10 let)

Lukáš je velmi přátelské a komunikativní dítě. Na letním integračním canisterapeutickém táboře je poprvé. Chtěl by se zde naučit správnému chování ke psům a zdokonalit se v péči o ně. Chlapec má ke psům pozitivní vztah. Rád se zapojuje do všech táborevých aktivit se psy. Při individuální canisterapii se Lukáš projevuje jako citlivý a vnímavý. Z počátku však ostražitý ke psům většího věku.

Chlapec žije s rodiči a dvěma mladšími sourozenci v panelovém bytě v Písku. Navštěvuje čtvrtou třídu základní školy. Rodina vlastní dva psy (fenu - německého ovčáka Anny a psa – křížence většího věku Luckyho). Oba psi žijí v rodině od štěněte. Anny jsou 2 roky a Luckymu 5 let.

Chlapec dosud prožil jednu negativní zkušenost s vlastním psem a jednu negativní zkušenost se psem cizím. Během individuálního rozhovoru Lukáš několikrát potvrdil ostych před cizími psy velkého věku.

Negativní zkušenost s rodinným psem.

Lukáše kousnul starší (rodinný) pes Lucky v chlapcových 8 letech. Jednalo se o varovné upozornění dítěte při manipulaci s miskou na krmení. Chlapec se iniciativně zapojil do krmení obou psů. Před podáním krmiva šel Lukáš očistit misky. Ty byly umístěny u pelíšků zvířat. Zde v daný okamžik odpočíval starší pes Lucky. Jakmile se chlapec sehnul pro misku, pes začal na chlapce vrčet. Chlapec však vrčení ignoroval a snažil se misku uchopit. Pes se z nenadání zvedl a chlapce uchopil za pravou horní končetinu (v oblasti zápěstí). Lukáš se lekl a misku upustil. Lucky uvolnil ve stejném okamžiku chlapcovu ruku a vrátil se na pelíšek.

Pes chlapci nezpůsobil žádné zranění. Na zápěstí horní končetiny zůstaly otlačky zubů, které však rychle zmizely. Nebyl tedy důvod k ošetření.

Chlapec byl po incidentu se psem vyděšen. Báł se pak nějakou dobu (uvádí cca měsíc) psa kontaktovat, i když k němu pes sám přišel. Po incidentu již chlapec sám s miskami psů nemanipuluje. Při krmení psů asistuje vždy svým rodičům.

Rizikové faktory v chování dítěte:

- *narušení teritoria psa (sáhnutí na misku)*
- *neznalost komunikačních signálů psa (nerespektování výstrahy – vrčení psa)*

Negativní zkušenost s cizím psem.

Druhou negativní zkušenost prožil Lukáš s cizím psem. Jednalo se o psa (křížence středně velké rasy), kterého potkal chlapec při venkovní aktivitě v blízkosti domova. Volně pobíhající zvíře uteklo majiteli při venčení.

Pes přišel ke skupině hrajících si dětí. Lukáš iniciativně přiskočil ke zvířeti, aby jej pohladil. Pes nejevil známky agresivity. Jak uvádí Lukáš: „Pes se plazil po zemi s ocasem mezi nohama. Asi se báł, že až ho najde pán, dostane výprask.“

Chlapec v dobré víře, že psa pohlazením uklidní, sáhl zvířeti na hlavu a přejel ke krku, kde měl pes obojek. Pes však chlapcovo chování vyhodnotil jako náznak dominance a kousnul jej do předloktí pravé horní končetiny. Lukáš začal křičet bolestí. Pes se lekl a chlapce pustil. Zvíře se dalo na útek. Z ran po zubech psa vytékala krev.

Po několika minutách se zde objevil majitel psa. Ptal se dětí, zda neviděly černého křížence německého ovčáka s labradorem. Děti ukázaly směr, kudy pes utekl. Zmínily se i o pokousaném kamarádovi. Majitel neváhal a chlapce provizorně ošetřil. To už se však k dítěti dorazila i jeho matka. Krvácení z ran po zubech pomalu ustávalo. I přesto se matka Lukáše rozhodla odvést syna k lékaři na odborné ošetření. Majitel psa jí na sebe ponechal telefonní kontakt a vydal se hledat psa.

Lukáš byl na chirurgické ambulanci ošetřen a přeočkován proti tetanu. Do 24 hodin doložil majitel zvířete platný očkovací průkaz. Pes byl plně očkovan proti vzteklině i ostatním rizikovým onemocněním.

I v tomto případě se však jednalo o neznalost základních pravidel bezpečného kontaktu s cizím psem ze strany dítěte. Lukáš sice dokázal rozeznat ze signálů řeči těla psa strach (plazení se při zemi, ocas mezi zadníma nohama, uši přitažené k hlavě), ale možnost obranné reakce zvířete nepředpokládal a snažil se ho fyzicky kontaktovat (pohladit psa). Právě vystrašené a vystresované zvíře je zdrojem rizikového chování.

Obzvláště k cizím lidem. Lukáš byl pro psa cizím objektem, který narušil bezpečnou zónu a z hlediska pozice těla, zaujal ke psovi dominantní postoj.

Rizikové faktory v chování dítěte:

- *rychlý pohyb směrem ke psovi*
- *neznalost komunikačních signálů řeči těla psa*

4.1.2. Kazuistika Jiřího N. (11 let)

Chlapec žije s matkou a starším bratrem v rodinném domě na vesnici u Českých Budějovic. Vlastního psa chlapec nemá. Na canisterapeutický tábor jej přihlásila matka. Jirka reaguje na psy velmi obezřetně. Ke psům menšího vzrůstu se projevuje dominantně. Od psů středního a velkého vzrůstu si chlapec na začátku tábora drží odstup. Neprojevuje se vůči zvířatům nijak agresivně. Při individuální aktivitě se psem se Jirka zajímá více o větší psy. Imponují mu velká molossidní plemena. Z přímého kontaktu s nimi má však strach. Na canisterapeutickém táboře by se rád naučil starat o psa. Vlastního psa by si v budoucnu moc přál.

Negativní zkušenost s cizím psem.

Svůj první negativní zážitek se psem zažil Jirka v 9 letech na prázdninách u prarodičů. Jednalo se o psa sousedů, kterého chlapec znal. Při návštěvě kamaráda si chlapci hráli na dvoře rodinného domu. Pes byl přivázan u boudy.

Při míčové hře se podařilo chlapcům poslat míč směrem k boudě, u níž ležel přivázaný kříženec velkého vzrůstu Rasty. Jirka se iniciativně rozběhl pro míč, aniž by si uvědomil přítomnost psa. Vzhledem k rychlému pohybu chlapce směrem k teritoriu psa došlo k zpětné reakci zvířete. Rasty chlapce zachytil za nohu v momentu, kdy se skláněl k míči. Jirka upadl na zem. Jak sám popisuje, schoulil se do klubíčka. Rasty nad ním stál a vrčel. Kamarád, který celou situaci viděl, okamžitě běžel do domu pro dědečka. Ten psa odvolal do boudy a Jirkovi pomohl vstát. Chlapec měl na lýtku pravé nohy krvácející ranky po zubech psa. Ty mu byly ošetřeny dezinfekcí a sterilně překryty. Jelikož se jednalo o známého psa, majitel zvířete doložil platný očkovací průkaz i s očkováním proti vzteklině. Odborné ošetření ve zdravotnickém zařízení chlapec neabsolvoval.

Rizikové faktory v chování dítěte:

- *rychlý pohyb směrem ke psovi*
- *narušení teritoria zvířete*

4.1.3. Kazuistika Michal Š. (8 let)

Michal vyrůstá od 2 let u prarodičů v rodinném domě nedaleko Benešova. Ani jeden z rodičů se o chlapce bohužel nestará. Babička s dědečkem si chlapce osvojili. Jinak by Míša zůstal v dětském domově, kde byl po odebrání rodičům ½ roku umístěn.

Na canisterapeutický tábor přihlásila Michala babička. Má za úkol se na táboře naučit lépe chovat ke psům. Psa má chlapec i doma. Jedná se o malého trpasličího pudla, kterého má Míša tendenci stále vychovávat.

Michal se projevuje velmi dominantně ke psům malého vzrůstu. Ke psům větších plemen přistupuje chlapec s respektem. Při individuální canisterapii se Michal z počátku velmi bázlivě kontaktuje s canisterapeutickým psem (labrador retriever). Při skupinových aktivitách se snaží vyhledávat pouze psy malého vzrůstu.

Negativní zkušenost s rodinným psem.

Svůj negativní zážitek se psem zažil Michal v 6 letech. Jednalo se o starého rodinného psa, který žil u prarodičů dříve. Brita (Německý ovčák) vyrůstala v rodině Michalových prarodičů od štěněte. V době, kdy se incident odehrál, bylo Britě 10 let.

Fena velmi ráda odpočívala na dvorku, kde si hrával i chlapec. Mnohdy mu oddaně dělala společnost i při hrách, které Michal vymýšlel. V daný den se však hoch rozhodl, že bude psa cvičit jako jeho dědeček. Přivázal si psa na vodítko a pochodoval s ním po dvoře, dávajíc zvířeti rozkazy (př. sedni, lehni...). Brita byla zvyklá poslouchat pouze dědečka. Chlapce sice respektovala jako člena rodiny, nicméně povely od dítěte nepřijímala. Michal ve snaze vyrovnat se dědečkovi, začal psa plácet při povelu po zadní části těla, aby jej donutil vykonat povel. Když pes neposlechl, vzal vodítko a zvíře uhodil po zadku (Tak, jak to vídal u dědečka). Ono dominantní gesto si již fena nenechala líbit a po Michalovi se ohnala. Kousla chlapce do levého stehna a shodila jej na zem. Michal tuto reakci nečekal. Nikdy nic podobného nezažil. Se psem byl vždy kamarád.

Křik a pláč dítěte velmi rychle zaznamenal dědeček. Chlapec dostal přísný zákaz Britu jakkoli vychovávat a trestat. Incident se již nikdy neopakoval.

V současné chvíli má chlapec nového psího společníka, kterého se však opět snaží vychovávat.

Rizikové faktory v chování dítěte:

- *nečekaný pohyb směrem ke psovi*
- *dominantní chování dítěte - trestání psa (bití vodítkem)*

4.1.4. Kazuistika Marie P. (11 let)

Maruška bydlí s rodiči a mladším bratrem v bytě. Navštěvuje pátou třídu základní školy ve Strakonících. Společnou domácnost sdílí s rodinou i Yorkšírský terier Čiko a britská kočka Mia. Dívka má ke zvířatům velmi pozitivní přístup. Se psy na táboře se ihned kontaktuje. Preferuje psy malého vzrůstu. Při individuální canisterapii se zajímá především o výcvik psa a sportovní aktivity se psem.

Negativní zkušenost s cizím psem.

Dívka prožila svůj negativní zážitek se psem v 8 letech. Psa poznala na návštěvě u přátel rodičů. Jednalo se o křížence stafordšírského teriéra a labradora. Pes vyrůstal v rodině s dětmi. Před incidentem nikdy nikomu neublížil.

Během návštěvy rodičů si Maruška hrála s dětmi jejich přátel na schovávanou. Mezi dětmi se volně pohyboval i Denny (pes). Během hry na schovávanou pes děti postupně nacházel a prozrazoval hledajícím jejich úkryty. V jednom z úkrytů byla i dívka. Když viděla přibližující se zvíře, chtěla jej z legrace vystrašit. Lezouce po kolenou, odhrnula prudce závěs a na psa nečekaně zakřičela. Zvíře se však leklo natolik, že po dívence instinktivně chňaplo. Vzhledem k dané poloze dívky byl úder tlamy psa veden do oblasti dívčina obličeje. Pes zachytil Marušku za horní ret a nos. Dívka začala silně krváčet ze rtu. V oblasti kořene nosu měla ránu od horní čelisti. Krvácení z ran bylo nutné odborně ošetřit. Rodiče dívku převezly na chirurgickou ambulanci. Zde byl dívce sešit horní ret a rána na nose. I když si Maruška bolestivý zážitek velmi dobře pamatuje, při rozhovoru uvádí, že se psů nebojí. Rodiče s ní celý incident probrali a vysvětlili důvod jednání zvířete.

Rizikové faktory v chování dítěte:

- *nečekaný pohyb směrem ke psovi*
- *neznalost komunikačních signálů řeči těla psa*

4.1.5. Kazuistika Lenka S. (12 let)

Lenka je jedináček. Žije s maminkou v panelovém bytě. Po prázdninách půjde do 6. třídy. Dívka by si velmi přála vlastního psa. I z tohoto důvodu ji maminka přihlásila na canisterapeutický tábor. Chtěla, aby dcera poznala, co péče o psího společníka obnáší. Rodiče dívky jsou rozvedeni. Lenka otce pravidelně navštěvuje. Otec dívky vlastní psa, kterého pořídil před třemi lety právě kvůli dceři. Lenka se s Lenny vídá pouze o víkendech, vzhledem ke vzdálenosti bydliště otce. V bytě u matky mít psa nemůže. Lenny je 3 letá fena zlatého retrievera.

Negativní zkušenost s cizím psem.

Lenka zažila svou první negativní zkušenost se psem v 9 letech při venčení malé Lenny. Při venčení v parku napadl malou Lenny starší pes. Dívka se snažila štěně bránit vlastním tělem. Než přispěchal na pomoc otec dívky, děvčátko mělo prokousnutou pravou paži a štěně hřbet. Pes, který dívku pokousal, utekl majitelce při venčení. Když narazil v parku na dívku se štěnětem, chtěl si je očichat. Dívka se však o Lenny bála. V okamžiku kdy se nad štěně rychle sehnula s cílem jej zvednout, cizí pes se prudké reakce dívky lekl a kousnul ji do ramene. Dívka začala křičet bolestí. Otec dívky, který se nedaleko bavil s kamarádem, uslyšel dceřin pláč. Ihned k dceři přiběhl a psa odehnal. Rána na dívčině rameni krvácela. Otec se rozhodl volat odbornou pomoc. Lenka byla převezena k ošetření do nemocnice. Zde ji byla sešita otevřená tržná rána na vnitřní straně paže. Psa zajistila odchyťová služba. Majitelka doložila platný očkovací průkaz psa s platným přeočkováním vztekliny. Ani po této zkušenosti dívka na psy nezanevřela. Zřejmě hlavně díky Lenny. Od té doby je mezi Lenkou a Lenny velmi silné pouto.

Rizikové faktory v chování dítěte:

- *nečekaný pohyb směrem ke psovi*
- *neznalost komunikačních signálů psa*

4.1.6. Kazuistika Kateřina P. (8 let)

Kateřina byla nejmladším členem skupiny dětí, s nimiž byl veden rozhovor. Dívka žije s rodiči a mladší sestrou v rodinném domě na okraji Strakonice. Rodina vlastní dva psy malého vzrůstu (plemene Jack Russel Terier). Oba psy vyrůstají v rodině od štěněte. Dívka miluje zvířata a obzvláště psy. Má však od prožitých negativních zkušeností strach ze psů velkých plemen. Rodiče požádaly hlavní vedoucí tábora, zda

by se pokusila u dívky strach zmírnit skrze metodu canisterapie. I dívka se na tábor velmi těšila. Nebyla k pobytu nucena. Při rozhovoru se dívka svěřila, že i když má z některých velkých canisterapeutických psů (př. Bernský salašnický pes, Leoberger) strach, chce se naučit, jak se psy správně zacházet a komunikovat.

Negativní zkušenost s cizím psem.

Dívka prožila svůj zatím jediný negativní zážitek před 3 měsíci. Jednalo se o napadení psem, který se potuloval v sousedství dívčina domu. Dívka šla odpoledne domů ze školy stejnou cestou jako vždy. Na ulici kde bydlí, zahlédla v dálce velkého neznámého psa. V tu dobu na místě nikdo nebyl. Kateřina míjela sousední domy a stále sledovala blížícího se psa. Psa zaujal nový objekt. Běžel přímo k dívce. Ta však začala křičet a psa odhánět rukama. Pes se dívčina povyku lekl. Začal vrčet.

Bezradná Kateřina stále křičela a snažila se psa posunky a pohyby těla zahnat. Pes stupňoval svou agresi a na dívku dorážel. Najednou se mu podařilo zachytit levou ruku díky. Strhl dítě na zem. Pláč a nářek dítěte zaslechl souseď z vedlejšího domu, který neváhal a rozběhl se dívce na pomoc. Pes se muže lekl a dal se na útěk. Kateřina měla prokousnutou dlaň levé ruky. Z ran od zubů vytékala krev. Souseď neváhal a dívku provizorně ošetřil. Následně zavolal lékařskou první pomoc. Muž ohlásil celý případ i na policii, aby byl odchycen neznámý pes. Kateřina byla převezena k odbornému ošetření na chirurgickou ambulanci a přeočkována na tetanus. Psa i jeho majitele se podařilo najít do několika hodin po incidentu. Zvíře mělo platný očkovací průkaz i nutná očkování. Dívce zůstaly po incidentu drobné jizvy na hřbetu levé ruky a strach z velkých psů.

Rizikové faktory v chování dítěte:

- *nečekaný rychlý pohyb směrem ke psovi – odhánění psa*
- *neznalost komunikačních signálů psa – varovný signál (vrčení psa)*

4.2. Výsledky pilotního dotazníku.

4.2.1. Identifikační údaje výzkumného souboru.

Tabulky č. 1 – 5 uvádí popisnou statistiku výzkumného souboru. Následující výsledky prezentují zkušenosti a znalosti 583 žáků prvního stupně základních škol v Jihočeském kraji.

Z celkového počtu respondentů tvořili chlapci 47 % (n 272) a dívky 53 % (n 311) dotázaných. Nejpočetnější věkovou kategorií byli desetiletí - 28% (n 163). Přítomnost psa ve vlastním domově potvrdilo 56% (n 325) dotázaných dětí. K celkovému dokreslení kontaktu respondentů se psy zvolila autorka cíleně i otázku na preference rasy a velikosti psa v domácnostech s dětmi. Dle odpovědí žáků převažují v jihočeských domácnostech kříženci – 25% (n 83) a psi středního 30% (n 97) a velkého vzrůstu - 28% (n 91).

Tabulka č. 1 Respondenti – dle pohlaví.

Tabulka 1	Četnosti	Procenta
dívka	311	53,00%
chlapec	272	47,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 2 Respondenti – dle věku.

Tabulka 2	Četnosti	Procenta
10 let	163	28,00%
11 let	132	23,00%
12 let	61	10,00%
8 let	69	12,00%
9 let	158	27,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 3 Respondenti – dle vlastnictví psa.

Tabulka 3	Četnosti	Procenta
ne	258	44,20%
ano	325	55,80%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 4 Respondenti – dle velikosti psa v domácnosti.

Tabulka 4	Četnosti	Procenta
malý	137	42,00%
střední	97	30,00%
velký	91	28,00%
Celkový součet	325	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 5 Respondenti – dle rasy psa v domácnosti.

Tabulka 5	Četnosti	Procenta
Jack Russel Terier	8	2,00%
Jezevčík	31	10,00%
Kokršpaněl	15	5,00%
Kříženec	83	25,00%
Labrador retriever	25	8,00%
Maltézský psík	15	5,00%
Molosoidní plemena	15	5,00%
Německý ovčák	35	11,00%
Pudl	11	3,00%
Yorkšírský teriér	57	17,00%
Zlatý retriever	30	9,00%
Celkový součet	325	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

4.2.2. Výsledky otázek pilotního dotazníku.

Následující sekce otázek měla u dětí zjistit míru vnímání vlastní autority ve vztahu ke psovi.

Tabulka č. 6 Odpovědi na otázku: „Koho by měl u Tebe doma pes poslouchat?“

Tabulka 6	Četnosti	Procenta
dítě	108	33,0%
prarodiče	45	14,0%
rodiče	165	51,0%
sourozenci	7	2,0%
Celkový součet	325	100,0%

Zdroj: Vlastní výzkum

I když většina žáků uvedla ve svých odpovědích za pána rodinného psa dospělou osobu, bylo z odpovědí jejich spolužáků patrné, že 33 % (n 108) vnímá sebe jako hlavní autoritu pro zvíře.

V sekci otázek mapujících míru autoritativního chování dětí vůči psím společníkům byly respondentům kladeny ještě další čtyři otázky.

Tabulka č. 7 Odpovědi na otázku: „Je správné, aby si cvičil/a psa bez dozoru dospělé osoby?“

Tabulka 7	Četnosti	Procenta
ne	121	37,0%
ano	204	63,0%
Celkový součet	325	100,0%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 8 Odpovědi na otázku: „Je správné, aby si trestal/a psa, když Tě neposlechne?“

Tabulka 8	Četnosti	Procenta
ne	176	54,0%
ano	149	46,0%
Celkový součet	325	100,0%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 9 Odpovědi na otázku: „Je správné, aby si sahal/a psovi do misky s krmením?“

Tabulka 9	Četnosti	Procenta
ne	235	72,0%
ano	90	28,0%
Celkový součet	325	100,0%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 10 Odpovědi na otázku: „Je správné, aby si sahal/a na psa při krmení?“

Tabulka 10	Četnosti	Procenta
ne	226	69,0%
ano	99	31,0%
Celkový součet	325	100,0%

Zdroj: Vlastní výzkum

Bez dozoru dospělé osoby by cvičilo rodinného psa 63 % (n 204) dotázaných ve věku 8–12 let. K tvrdším výchovným praktikám (fyzickému trestu) by se odhodlalo 46 % (n 149) žáků.

K velmi oblíbeným aktivitám dětí školního věku patří péče o psa a jeho krmení. I přímá každodenní péče o psa má ale své zásady a pravidla. V rámci výzkumu bylo dotázáno 325 respondentů, kteří mají psa doma, zda: „Je správné sahat psovi do misky s krmením?“ a „Sahat na psa při krmení?“.

Do misky s krmením by psovi bez dozoru dospělé osoby sahalo 28 % (n 107) dotázaných. Na psa během jeho nejoblíbenější denní činnosti – příjmu potravy – by sahalo 31 % (n 99) respondentů.

Následující sekce otázek mapovala vlastní zkušenost respondentů s pokousáním a základní faktory rizikového chování dětí před vznikem konfliktní situace. Bolestivý

zážitek se psem potvrdilo 38 % (n 219) žáků z 583 dotázaných. Z hlediska pohlaví byli chlapci pokousáni častěji (21 %, n 121) než dívky (17 %, n 98). Ve 28 % (n 91) případů byl aktérem útoku rodinný pes. Negativní zkušenost s cizím psem prožilo 22% (n 128) dětí.

Tabulka č. 11 Odpovědi na otázku: „,Kousnul tě někdy pes?‘‘

Tabulka 11	Četnosti	Procenta
ne	364	62,0%
ano	219	38,0%
Celkový součet	583	100,0%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 12 Odpovědi na otázku: „,Kousnul Tě někdy pes?‘‘ – dle pohlaví

Tabulka 12	Dívky	Chlapci	Dívky%	Chlapci%
ano	98	121	17,0%	21,00%
ne	213	151	37,0%	25,00%
Celkový součet	311	272	54,0%	46,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 13 Odpovědi na otázku: „,Kousnul Tě tvůj vlastní pes?‘‘

Tabulka 13	Četnosti	Procenta
ne	234	72,0%
ano	91	28,0%
Celkový součet	325	100,0%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 14 Odpovědi na otázku: „,Kousnul Tě někdy cizí pes?‘‘

Tabulka 14	Četnosti	Procenta
ne	455	78,0%
ano	128	22,0%
Celkový součet	583	100,0%

Zdroj: Vlastní výzkum

Pokousání respondenti uváděli jako nejčastější příčinu vzniku konfliktu se psem vlastní prudký pohyb směrem ke zvířeti – 38 % (n 83). Jednalo se například o nečekané narušení teritoria psa, přehnanou iniciativu dítěte zvíře kontaktovat, rychlé pohyby končetin, pohyby předmětem a výpady proti psovi. Důvod agresivního jednání psa vůči své osobě nebylo schopno identifikovat 29 % (n 64) dotázaných.

Tabulka č. 15 Odpovědi na otázku: „Víš, proč tě pes kousnul?“

Tabulka 15	Četnosti	Procenta
narušení teritoria	33	15,0%
nevím	64	29,0%
prudké pohyby	83	38,0%
trestání psa	6	3,0%
vyrušení psa	33	15,0%
Celkový součet	219	100,0%

- prudké pohyby (*při hře, pohyby rukou, pohyby předmětem, výpady proti psovi*)
- narušení teritoria (*vstup do boudy nebo pelíšku psa, vstup do hlídaného prostoru – zahrada, dvůr...*)
- vyrušení psa (*při odpočinku, při krmení*)
- trestání psa (*při neuposlechnutí povelu, bez důvodu*)
- nevím (*neuvědomuje si důvod agresivního chování psa*)

Zdroj: Vlastní výzkum

Výzkumné otázky dále mapovaly vlastní pocity dětí při kontaktu se známým a cizím psem. Žáci by se při kontaktu se známým psem cítili v 77 % (n 449) bezpečně. Kontakt s cizím psem by vyvolal pocit strachu u 43 % (n 253) respondentů z 583 dotázaných.

Tabulka č. 16 Odpovědi na otázku: „Jak se cítíš v přítomnosti známého psa?“

Tabulka 16	Četnosti	Procenta
cítím se bezpečně	449	77,00%
nevím	111	19,00%
mám strach	23	4,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 17 Odpovědi na otázku: „Jak se cítíš v přítomnosti cizího psa?(N 583)

Tabulka 17	Četnosti	Procenta
cítím se bezpečně	131	23,00%
mám strach	253	43,00%
nevím	199	34,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Na základě zjištěných dat v kvalitativním výzkumu se autorka rozhodla zařadit i do kvantitativní studie otázky týkající se základních pravidel bezpečného kontaktování dítěte se psem. Na otázku („Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes?“), zvolilo 68 % (n 397) respondentů odpověď – *pohládím psa*. Projev nelibosti psa (např. vrčení) by odradil od přímého kontaktu 87 % (n 504) dotázaných.

Tabulka č. 18 Odpovědi na otázku: „Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes?“

Tabulka 18	Četnosti	Procenta
nebudu si psa všímat	59	10,00%
psa zaženu	96	17,00%
pohladím psa	397	68,00%
začnu utíkat	31	5,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 19 Odpovědi na otázku: „Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes, který vrčí?“

Tabulka 19	Četnosti	Procenta
nebudu si psa všímat	504	87,00%
pohladím psa	20	3,00%
psa zaženu	34	6,00%
začnu utíkat	25	4,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 20 Odpovědi na otázku: „Jak se správně seznámíš s cizím psem?“

Tabulka 20	Četnosti	Procenta
nechám se psem očíchat	204	35,00%
pohladím psa	336	58,00%
začnu na psa křičet	43	7,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 21 Odpovědi na otázku: „Co musíš udělat, když si chceš pohladit cizího psa?“

Tabulka 21	Četnosti	Procenta
chytím psa za obojek	95	16,00%
počkám na pána psa a zeptám se	411	71,00%
přivolám psa k sobě	77	13,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázku správného postupu při prvním kontaktu se psem („*Jak se správně seznámíš s cizím psem?*“) zvolilo 58% (n 336) respondentů nesprávnou variantu odpovědi – pohladím psa.

I když většina dotázaných zvolila v otázce („*Co musíš udělat, když si chceš pohladit cizího psa?*“) správnou odpověď („*Počkám na pána psa a zeptám se.*“) 71% (n 411), zbylá menšina respondentů 29% (n 172) by volila rizikovější varianty navázání kontaktu se psem.

Tabulka č. 22 Odpovědi na otázku: „Kde se správně hladí pes?“

Tabulka 22	Četnosti	Procenta
na zádech	186	32,00%
z boku na tlamě	182	31,00%
za ušima	215	37,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Z hlediska samotného kontaktu se psem je nezbytné zachovat i zásady vedení pohybu a lokality pohladění. Psa by nesprávně pohladilo za ušima 37% (n 215) žáků prvního stupně základních škol. Ani s druhou nejčastěji volenou odpovědí („na zádech“) 32% (n 186) by z hlediska základních pravidel bezpečného kontaktu se psem respondenti nemuseli obstat bez újmy.

Při neformálních rozhovorech získala autorka od všech dětí (n 6) kladnou odpověď na otázku, zda by před psem, který se k nim rychle blíží, začaly utíkat. Pilotní dotazník bohužel také poukázal na odvážné a odhodlané chování respondentů, kteří věří, že dokáží zvířeti utéct 32% (n 188).

Tabulka č. 23 Odpovědi na otázku: „Je správné před psem utíkat?“ (N 583)

Tabulka 23	Četnosti	Procenta
ne	395	68,00%
ano	188	32,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Ve snaze zjistit míru povědomí dětí o významu základních komunikačních rozdílů mezi neverbálními projevy lidí a psů byla do dotazníku zařazena dvě gesta. Jejich význam a pochopení může být pro člověka a psa rozdílné. Jednalo se o „úsměv s odhalenými zuby a upřený pohled do očí“.

Tabulka č. 24 Odpovědi na otázku: „Víš, jak může vnímat pes náš lidský úsměv s odhalenými zuby?“

Tabulka 24	Četnosti	Procenta
nevím	90	15,00%
ohrožení	23	4,00%
výzvu ke hře	470	81,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

První z gest neznalo a chápalo jej jako přímou výzvu ke hře se psem 81 % (n 470) žáků. Daleko lépe si žáci uvědomovali význam přímého očního kontaktu se psem 71% (n 414).

Tabulka č. 25 Odpovědi na otázku: „Víš, jak může vnímat pes upřený pohled do očí?“

Tabulka 25	Četnosti	Procenta
nevím	40	7,00%
ohrožení	414	71,00%
výzvu ke hře	129	22,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Znalost varovných a konejšivých komunikačních signálů v řeči těla psa byla žákům v dotazníkovém šetření zprostředkována ještě čtyřmi obrazovými figurami.

První obrázek psa v hlubokém předklonu s veselým výrazem a vyplazeným jazykem představující radostnou výzvu ke hře identifikovalo správně 72 % (n 420) respondentů. Signály uvolněného přátelského postoje u psa rozeznalo 66 % (n 385) žáků. Rozpoznat projevy strachu na třetí obrazové figurě dělalo dětem největší problémy. I tak, určilo správnou odpověď 61 % (n 356) dotázaných. Psa v rozhodném postoji s vysoce neseným ocasem, vztyčenýma ušima, nakrčeným čenichem a odhalenými zuby označilo jako útočného 64 % (n 373) žáků.

Tabulka č. 26 Odpovědi k obrazovým figurám řeči těla psa.

Tabulka 26	Četnosti	Procenta
chce si hrát	420	72,00%
chce zaútočit	373	64,00%
je přátelský	385	66,00%
má strach	356	61,00%
	*správně zvolené odpovědi	* (%) z (N583)

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 27 Odpovědi na otázku: „Chtěl/a by ses dovědět více o správném chování ke psům?“

Tabulka 27	Četnosti	Procenta
ne	70	12,00%
ano	513	88,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Naučit se správnému chování ke psům mělo zájem 88% (n 513) dotázaných žáků středního školního věku.

4.3. Výsledky zpětnovazebného dotazníku.

4.3.1. Identifikační údaje výzkumného souboru.

Vzhledem k návaznosti obou dotazníků, které byly dětem předloženy před interaktivním edukačně preventivním programem a po jeho realizaci se počet ani rozdělení respondentů z hlediska pohlaví či věku cílové skupiny nezměnili. Ve zpětnovazebném dotazníku byly kladeny kontrolní otázky na základní pravidla bezpečného kontaktu se psem a rizikové situace, které mohou vzniknout s vlastním i cizím psem. Výsledky těchto 12 otázek pak byly statisticky porovnány s cílem potvrdit nebo vyvrátit hlavní hypotézu disertační práce.

4.3.2. Výsledky otázek zpětnovazebného dotazníku.

Jednotlivé sekce otázek zpětnovazebného dotazníku kopírovaly rozložení otázek z pilotního dotazníku, pouze s tím rozdílem, že měly za cíl zmapovat znalosti dětí (sdělené informace a individuální prožitky) po absolvování interaktivního edukačně - preventivního programu.

Tabulka č. 1 Odpovědi na otázku: „Koho by měl pes u Tebe doma poslouchat?“

Tabulka 1	Četnosti	Procenta
dítě	6	2,00%
prarodiče	10	3,00%
rodiče	305	94,00%
sourozenci	4	1,00%
Celkový součet	325	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Po absolvování interaktivního edukačně preventivního programu by volilo jako hlavní autoritu pro rodinného psa 94% (n 305) dotázaných.

Tabulka č. 2 Odpovědi na otázku: „Je správné, aby si cvičil/a psa bez dozoru?“

Tabulka 2	Četnosti	Procenta
ne	287	88,00%
ano	38	12,00%
Celkový součet	325	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

V průběhu preventivní aktivity byla žákům vysvětlena rizika, která by mohla vyvstat při výcviku a trestání psa. Tak, jak bylo výše vysvětleno, pes nevnímá dítě v hierarchii lidské rodiny jako dominantního jedince. Tím je pro psa zpravidla jeho pán – alfa jedinec.

Ve zpětnovazebném dotazníku by děti přenechaly cvičení a trestání rodinného psa starším členům rodiny. Psa by již necvičilo 88% (n 287) dotázaných respondentů. Trestat psa by se neodvážilo 92% (n 300) žáků středního školního věku.

Tabulka č. 3 Odpovědi na otázku: „Je správné, aby si trestal/a psa, když Tě neposlechne?“

Tabulka 3	Četnosti	Procenta
ano	25	8,00%
ne	300	92,00%
Celkový součet	325	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Všechny děti, které v prvním dotazníku uvedly, že mají doma psa, si po zhlédnutí programu uvědomily, jak je rušení zvířete při příjmu potravy nebezpečné a rizikové. U obou otázek již děti volily správnou odpověď.

Tabulka č. 4 Odpovědi na otázku: „Je správné, aby si sahal/a psovi do misky s krmením?“

Tabulka 4	Četnosti	Procenta
ne	325	100,00%
ano	0	0,00%
Celkový součet	325	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 5 Odpovědi na otázku: „Je správné, aby si sahal/a na psa při krmení?“

Tabulka 5	Četnosti	Procenta
ne	325	100,00%
ano	0	0,00%
Celkový součet	325	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Při náhodném kontaktu s cizím psem by si psa nevšímalo 90% (n 527) dětí. Stále by se však našli odvážlivci, kteří by před psem utíkali nebo se jej snažili zahnat. Nezbyvá než doufat, že byly tyto odpovědi pouze dětskou nerozvážností při vyplňování odpovědí zpětnovazebného dotazníku.

Tabulka č. 7 Odpovědi na otázku: „Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes?“

Tabulka 7	Četnosti	Procenta
nebudu si psa všimát	527	90,00%
pohladím psa	0	0,00%
psa zaženu	23	4,00%
začnu utíkat	33	6,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Cizího zvířete, které vrčí, by si po absolvování preventivního programu nevyšimálo 89% (n 523) respondentů.

Tabulka č. 8 Odpovědi na otázku: „Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes, který vrčí?“

Tabulka 8	Četnosti	Procenta
nebudu si psa všimát	523	89,00%
pohladím psa	0	0,00%
psa zaženu	7	1,00%
začnu utíkat	53	10,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Správný a bezpečný postup seznámení při prvním kontaktu s cizím psem by použilo 90% (n 526) dětí.

Tabulka č. 9 Odpovědi na otázku: „Jak se správně seznámíš s cizím psem?“

Tabulka 9	Četnosti	Procenta
nechám se psem očichat	526	90,00%
pohladím psa	0	0,00%
začnu na psa mluvit	57	10,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 10 Odpovědi na otázku: „Co musíš udělat, když si chceš pohladit cizího psa?“

Tabulka 10	Četnosti	Procenta
chytím psa za obojek	12	2,00%
počkám na jeho pána a zeptám se	526	90,00%
přivolám psa k sobě	45	8,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 11 Odpovědi na otázku: „Kde se správně hladí pes?“

Tabulka 11	Četnosti	Procenta
na zádech	58	10,00%
z boku na tlamě	461	79,00%
za ušima	64	11,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

I když bylo pro děti obtížné pochopit, proč není správné hladit psa za ušima či na zádech, při odpovědích ve zpětnovazebném dotazníku 79% (n 461) zvolilo správnou odpověď.

Tabulka č. 12 Odpovědi na otázku: „Je správné utíkat před psem?“

Tabulka 12	Četnosti	Procenta
ne	559	96,00%
ano	24	4,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Před psem by po vysvětlení rizik již neutíkalo 96% (n 559) dotázaných respondentů. Děti si uvědomily nová rizika při útěku před psem (upadnutí na zem, povalením psem, pokousání psem...).

Tabulka č. 13 Odpovědi na otázku: „Jak může vnímat pes náš lidský úsměv s odhalenými zuby?“

Tabulka 13	Četnosti	Procenta
nevím	42	7,00%
ohrožení	530	91,00%
výzvu ke hře	11	2,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Rozdíly v komunikačních signálech řeči těla člověka a zvířete byly dětem demonstrovány na praktických ukázkách se psy. Žáci měli příležitost pozorovat chování zvířete v rizikové situaci. I když se jednalo o bezpečné canisterapeutické psy, pozorovaly děti u psů projevy nelibosti (př. odvracení pohledu, příkrčení k zemi, kňučení...).

Ve zpětnovazebném dotazníku již žáci lépe pochopili možný rizikový význam lidských gest pro psa. Lidský úsměv s odhalenými zuby označilo za možné ohrožení pro psa 91% (n 530). Upřený pohled do očí pak žáci v 93% (n 541) správně označili jako možné ohrožení.

Tabulka č. 14 Odpovědi na otázku: „Jak může vnímat pes upřený pohled do očí?“

Tabulka 14	Četnosti	Procenta
nevím	32	5,00%
ohrožení	541	93,00%
výzvu ke hře	10	2,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Obrazové figury, které se během programu probíraly s využitím interaktivních roll-upů a přímé demonstrace na živých psech, pomohly dětem pochopit rozdíly v základních gestech psa (varovné i konejšivé signály řeči těla). Žáci byly i při posuzování obrázků ve zpětnovazebném dotazníku úspěšnější než v dotazníku pilotním.

Tabulka č. 15 Odpovědi na otázku: Odpovědi k obrazovým figurám řeči těla psa.

Tabulka 15	Četnosti	Procenta
chce si hrát	542	93,00%
chce		
zaútočit	511	88,00%
je přátelský	507	87,00%
má strach	501	86,00%
*správně zvolené odpovědi		* (%) z (N583)

Zdroj: Vlastní výzkum

Interaktivní edukačně preventivní program se líbil 97% (n 568) respondentům středního školního věku. Nejlépe hodnocenou součástí programu byly praktické příklady bezpečného chování za asistence canisterapeutických týmů (pes + psovod).

Tabulka č. 16 Odpovědi na otázku: „Líbil se Ti preventivní program se psy?“

Tabulka 16	četnosti	procenta
ne	15	3,00%
ano	568	97,00%
Celkový součet	583	100,00%

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka č. 17 Odpovědi na otázku: „Co se Ti na programu nejvíce líbilo?“

Tabulka 17	Četnosti	Procenta
komunikační signály psa	199	34,00%
povídání o psech	38	7,00%
příklady bezpečného chování	346	59,00%
Celkový součet	583	100,00%

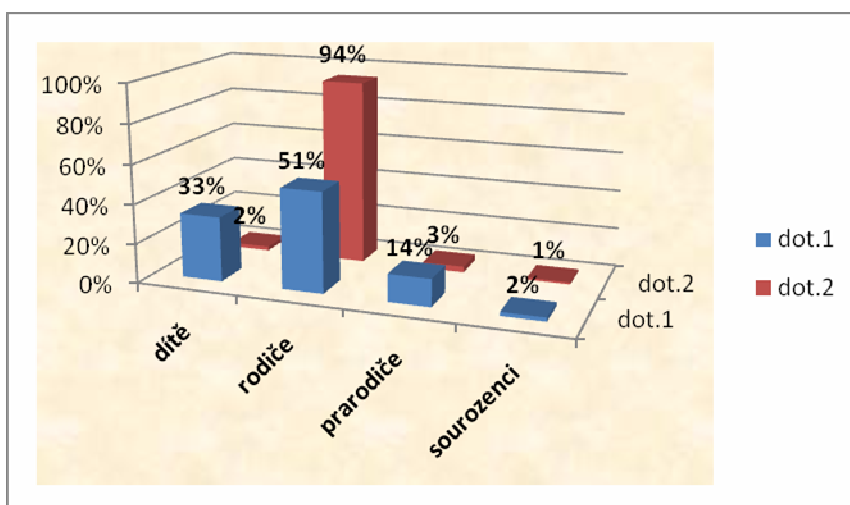
Zdroj: Vlastní výzkum

4.4 Výsledky srovnání odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku.

Následující část disertační práce obsahuje grafy a kontingenční tabulky, v nichž se autorka snažila srovnat odpovědi žáků z pilotního a zpětnovazebného dotazníku. Odpovědi byly přepočítány na řádková procenta, tj. součet odpovídajících žáků v pilotním dotazníku (583) a zpětnovazebném dotazníku (583). Pro srovnání znalostí před a po absolvování interaktivního edukačně preventivního programu bylo použito 12 výzkumných otázek zaměřených na základní pravidla bezpečného kontaktu se psem. Zastoupení odpovědí dětí bylo v kontingenčních tabulkách otestováno pomocí **Pearsonova chí kvadrát testu**.

U každé tabulky je uvedena dosažená hladina významnosti dle **Pearsonova chí kvadrát testu**. Je-li výsledná hodnota testu menší než 0,05, pravděpodobnost, že by rozdílné odpovědi u dětí vznikly pouze náhodou, je menší než 5%.

Graf 1 Srovnání odpovědí: „Koho by měl pes u Tebe doma poslouchat?“

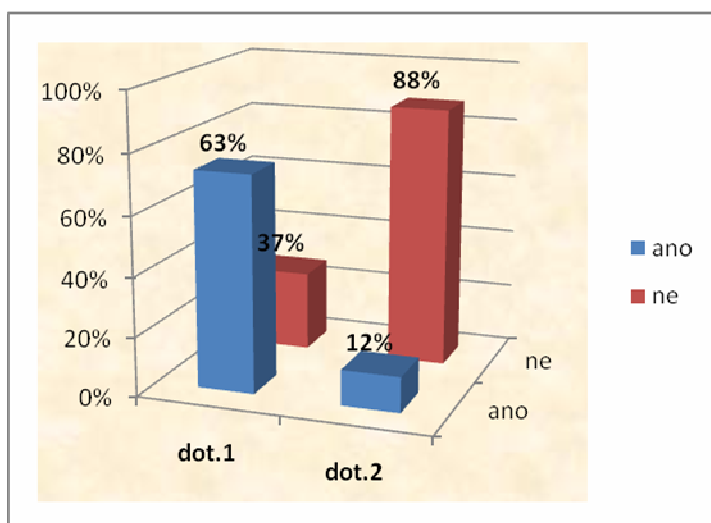
Tabulka 1	Četnosti dot.1	Četnosti dot.2
dítě	108	6
prarodiče	45	10
rodiče	165	305
sourozenci	7	4
Celkový součet	325	325

Zdroj: Vlastní výzkum

U této otázky volily děti správně v prvním dotazníku jako hlavní autoritu pro psa nejčastěji rodiče 51% (n 165). Po absolvování preventivního programu, kde bylo dětem vysvětleno vnímání jejich role psem, využívali respondenti nejvíce správnou odpověď (rodiče).

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $1,3 \cdot 10^{-33}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 2 Srovnání odpovědí: „Je správné, aby si cvičil/a psa?“

Tabulka 2	Četnosti dot. 1	Četnosti dot. 2
ne	121	287
ano	204	38
Celkový součet	325	325

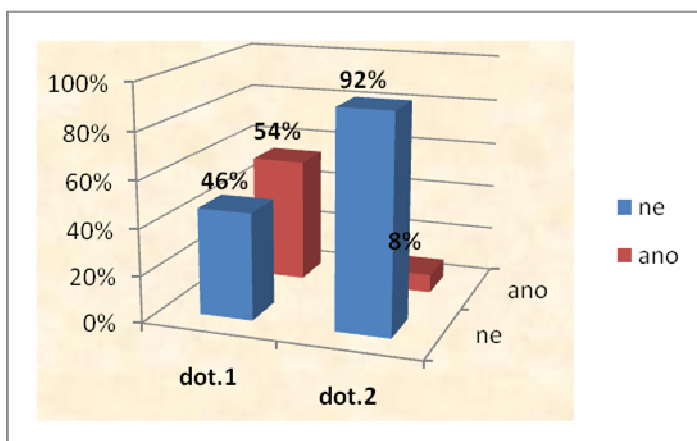
Zdroj: Vlastní výzkum

Z výsledků prvního dotazníku je patrné, že dětem, které mají doma psa, přijde normální psa cvičit 63% (n 204). Jak ale bylo výše vysvětleno, pes nevnímá při výcviku dítě jako autoritu. Právě zde může vzniknout další riziková situace při kontaktu dítěte se psem vlastním. Otázkou zůstává, zda by si děti dovolily cvičit psa známého nebo cizího.

Po absolvování interaktivního edukačně preventivního programu je patrné, že děti pochopily význam své role pro psa z hlediska výcviku. Dle odpovědí zpětnovazebného dotazníku by rizikovou aktivitu se psem neprovádělo 88% (n 287) dotázaných.

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $1,01 \cdot 10^{-56}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 3 Srovnání odpovědí: „Je správné, aby si trestal/a psa, když Tě neposlechne?“

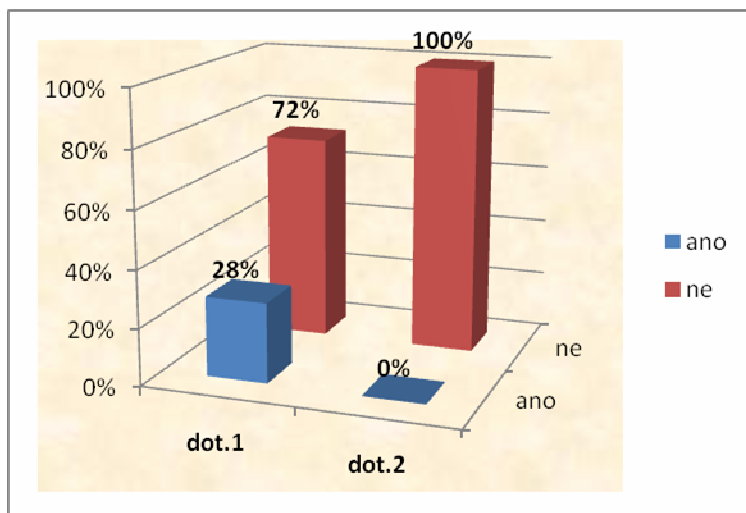
Tabulka 3	Četnosti dot. 1	Četnosti dot.2
ne	149	300
ano	176	25
Celkový součet	325	325

Zdroj: Vlastní výzkum

Stejně jako u předešlé otázky, byly srovnávány pouze odpovědi dětí, které mají doma psa (n 325). V odpovědích prvního dotazníku se projevil další jev nesprávného vnímání vlastní autority dítěte ve vztahu ke psovi. Děti by neváhaly potrestat psa v 54 % (n 176) případů. Po absolvování preventivního programu by již psa netrestalo 92% (n 300) respondentů.

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $4,5 \cdot 10^{-28}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 4 Srovnání odpovědí: Je správné, aby si sahal/a psovi do misky s krmením?

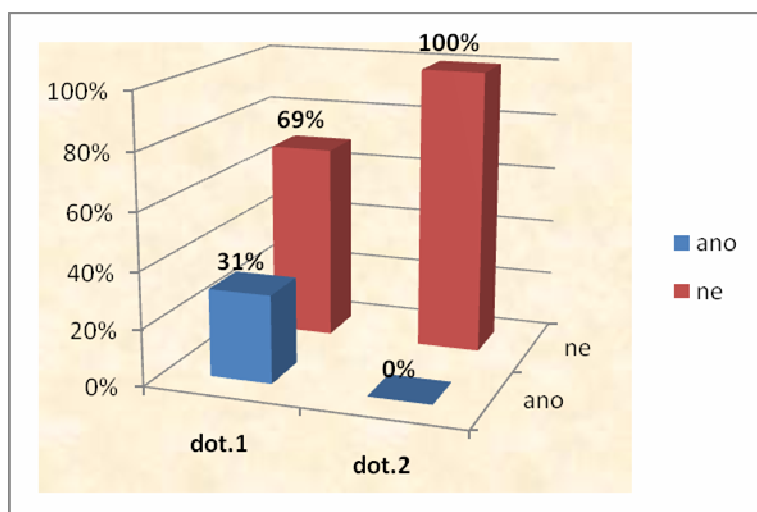
Tabulka 4	Četnosti dot. 1	Četnosti dot. 2
ne	235	325
ano	90	0
Celkový součet	325	325

Zdroj: Vlastní výzkum

Do misky s krmením by dle pilotního dotazníku neváhalo sáhnout 28% (n 90) dětí. U obou dotazníků však správně převažovala záporná odpověď na otázku „ne“. Narušovat psovi teritorium je jedním z nejrizikovějších faktorů předcházející střetu.

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $3,2 \cdot 10^{-27}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 5 Srovnání odpovědí: „Je správné, aby si sahal/a na psa při krmení?“

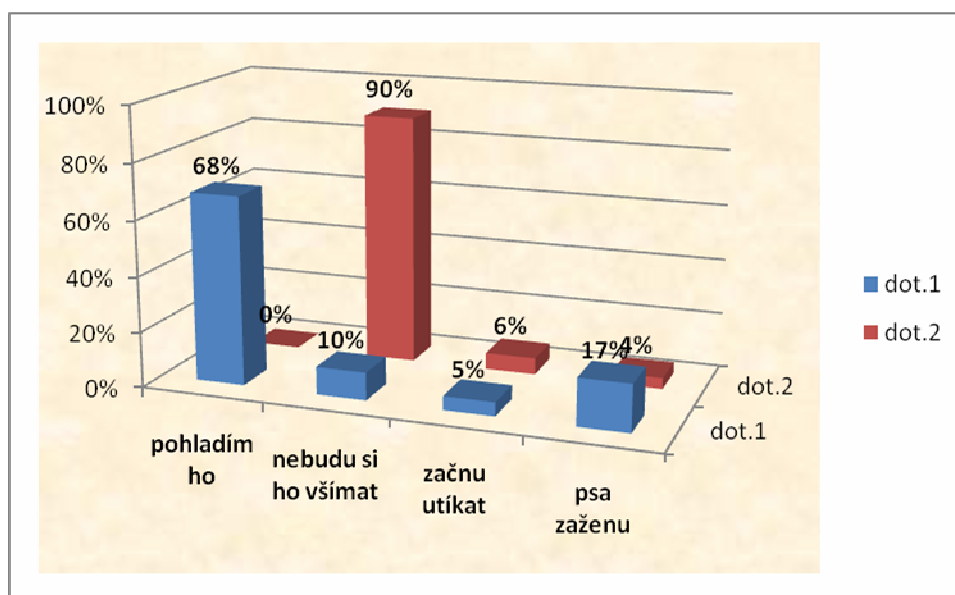
Tabulka 5	Četnosti dot. 1	Četnosti dot.2
ne	226	325
ano	99	0
Celkový součet	325	325

Zdroj: Vlastní výzkum

I když v obou dotaznících volila většina respondentů správnou variantu odpovědi „ne“, našli se mezi dětmi odvážlivci, kteří by psa při krmení vyrušovali 31% (n 99).

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $3,2 \cdot 10^{-27}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 6 Srovnání odpovědí: Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes?

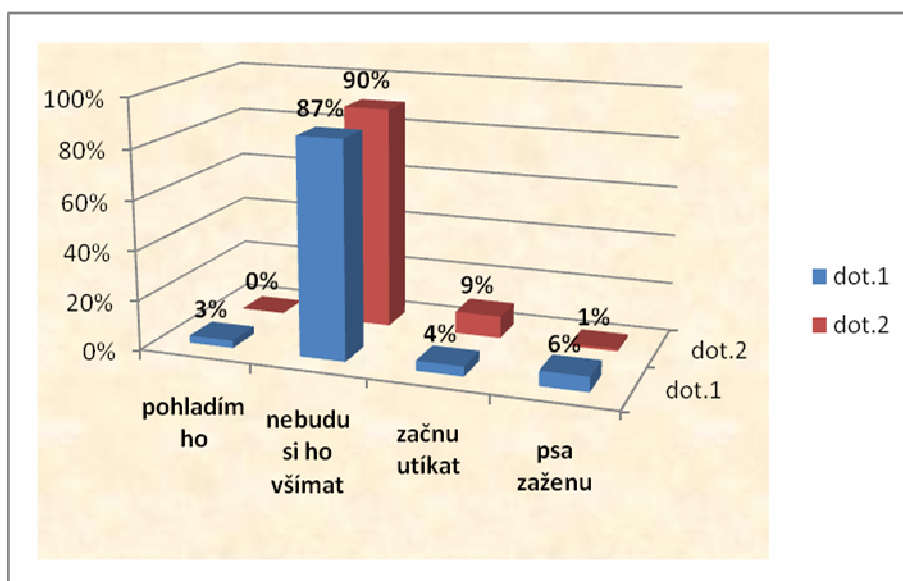
Tabulka 6	Četnosti dot.1	Četnosti dot.2
nebudu si psa všímat	59	527
pohladím psa	397	0
psa zaženu	96	23
začnu utíkat	31	33
Celkový součet	583	583

Zdroj: Vlastní výzkum

Dle odpovědí dětí z prvního dotazníku je patrné, že by respondenti neváhali cizího psa kontaktovat 68% (n 397). Po absolvování preventivního programu a vysvětlení rizik již děti ve zpětnovazebném dotazníku správně volily variantu „nebudu si psa všímat“ 90% (n 527).

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $1,8 \cdot 10^{-176}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 7 Srovnání odpovědí: Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes, který vrčí?

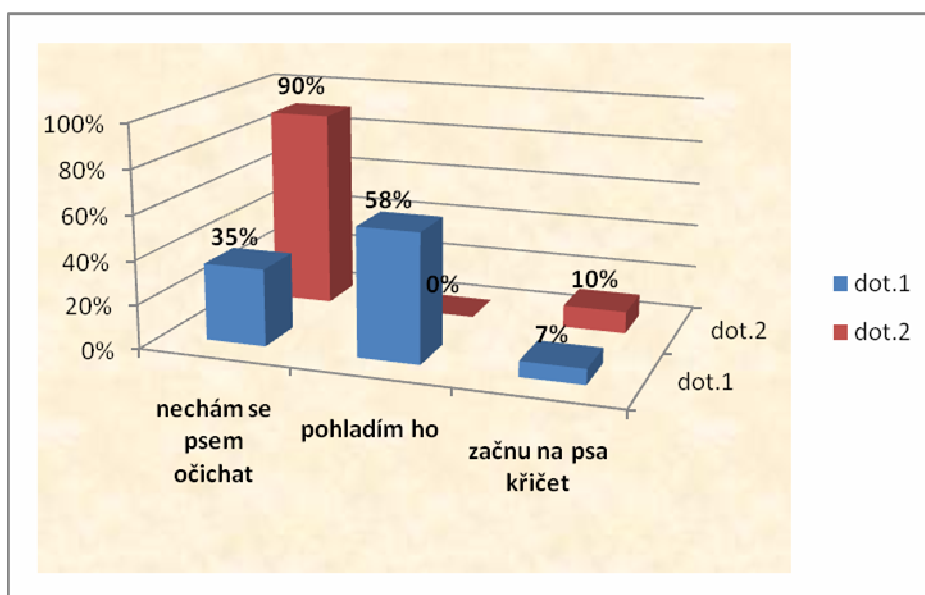
Tabulka 7	Četnosti dot.1	Četnosti dot.2
nebudu si psa všimát	504	523
pohladím psa	20	0
psa zaženu	34	7
začnu utíkat	25	53
Celkový součet	583	583

Zdroj: Vlastní výzkum

Varovný signál („vrčení psa“) by odradil od přímého kontaktu v obou dotaznících většinu žáků. Je pozitivním zjištěním, že děti spontánně chápou význam varovného signálu, kterým pes upozorňuje protivníka na svou nelibost.

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $7,5 \cdot 10^{-16}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 8 Srovnání odpovědí: Jak se správně seznámíš s cizím psem?

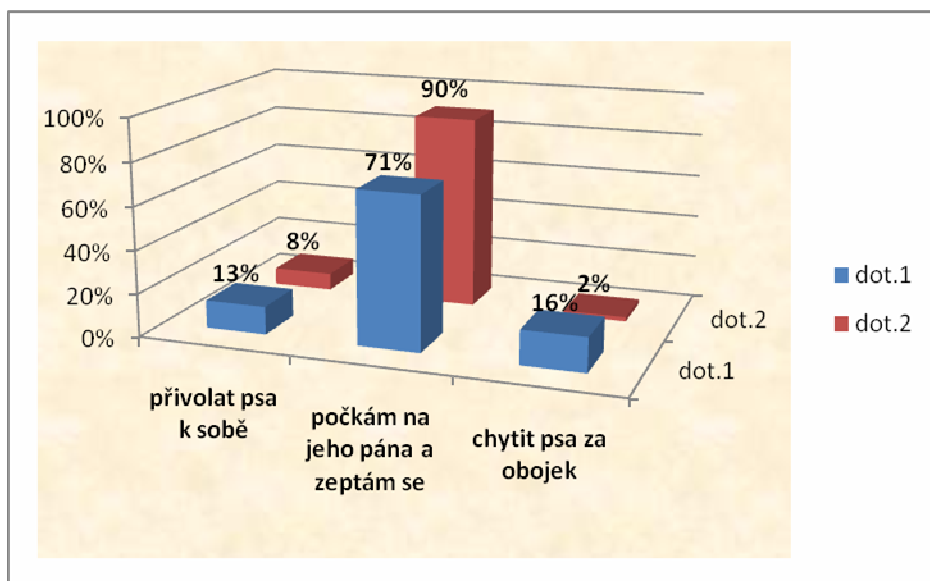
Tabulka 8	Četnosti dot.1	Četnosti dot.2
nechám se psem očichat	204	526
pohládím psa	336	0
začnu na psa mluvit	43	57
Celkový součet	583	583

Zdroj: Vlastní výzkum

Základní pravidlo bezpečného prvního kontaktu se psem zvolilo správně v pilotním dotazníku pouhých 35% (n 204) dotázaných. Po absolvování modelových situací během preventivního programu žáci pochopili význam tohoto pravidla a ve zpětnovazebném dotazníku zvolili správnou odpověď v 90% (n 526).

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $5,9 \cdot 10^{-105}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 9 Srovnání odpovědí: „Co musíš udělat, když si chceš pohladit cizího psa?“

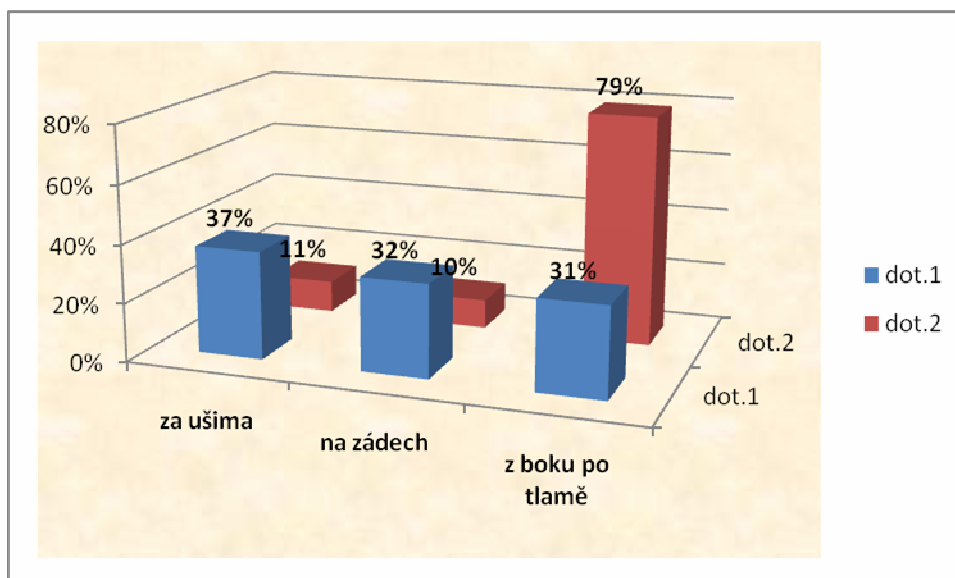
Tabulka 9	Četnosti dot.1	Četnosti dot.2
chytit psa za obojek	95	12
počkám na jeho pána a zeptám se	411	526
přivolat psa k sobě	77	45
Celkový součet	583	583

Zdroj: Vlastní výzkum

Žáci v odpovědích na otázku „Co musíš udělat, když si chceš pohladit cizího psa?, velmi dobře pochopili nutnou posloupnost prvního kontaktu s pánem psa, před samotným kontaktem se zvířetem. I když počet správných odpovědí byl v pilotním dotazníku chvályhodný, podařilo se skrze preventivní program počet správných odpovědí ve zpětnovazebném dotazníku ještě navýšit.

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $1,4 \cdot 10^{-19}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 10 Srovnání odpovědí: „Kde se správně hledí pes?“

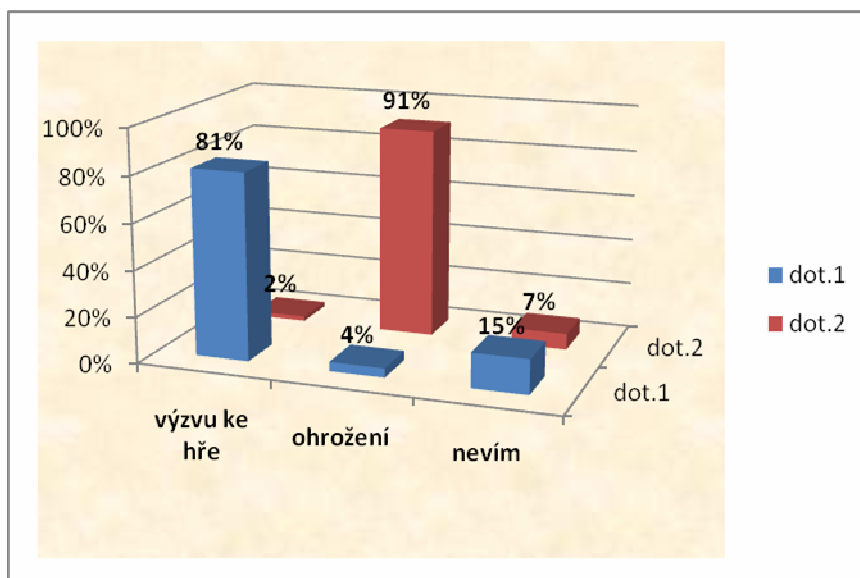
Tabulka 10	Četnosti dot.1	Četnosti dot.2
na zádech	186	58
z boku na tlamě	182	461
za ušima	215	64
Celkový součet	583	583

Zdroj: Vlastní výzkum

Pohlazit psa na správném místě by se před preventivní aktivitou podařilo 31% (n 182) dětí. Díky modelovým situacím (při nichž si mohly děti vyzkoušet všechny varianty pohlazení psa), se podařilo respondentům přiblížit význam tohoto komunikačního gesta z etologického hlediska. Ve zpětnovazebném dotazníku tak žáci volili častěji správnou variantu 79% (n 461).

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $2,4 \cdot 10^{-59}$ což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 11 Srovnání odpovědí: „Jak může vnímat pes náš lidský úsměv s odhalenými zuby?

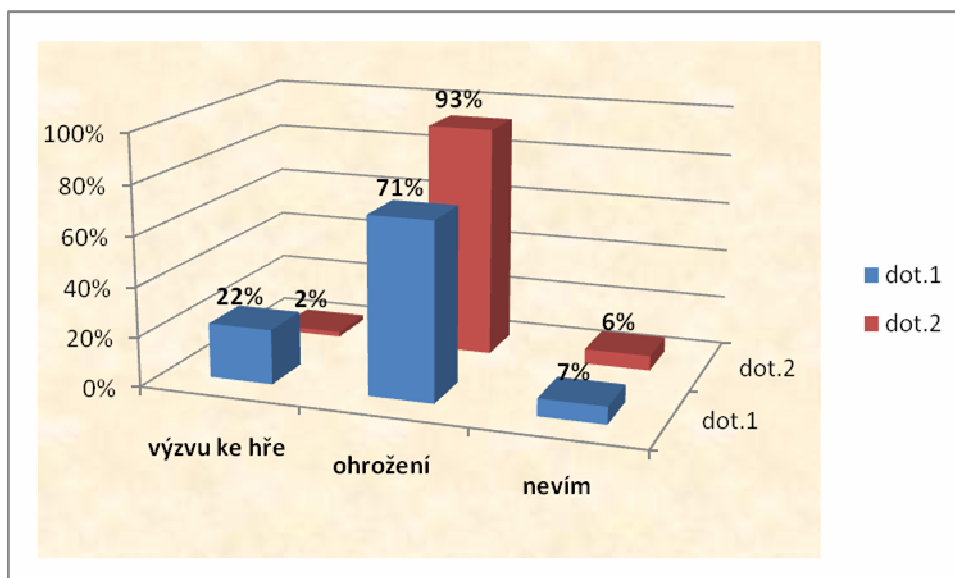
Tabulka 11	Četnosti dot.1	Četnosti dot.2
nevím	90	42
ohrožení	23	530
výzvu ke hře	470	11
Celkový součet	583	583

Zdroj: Vlastní výzkum

S pochopením rozdílů komunikačních projevů mezi člověkem a psem měly děti v pilotním dotazníku značné problémy. Lidský úsměv s odhalenými zuby vnímaly děti nesprávně jako motivující gesto pro zahájení hry se psem 81% (n 470). Za potenciálně rizikové gesto jej v prvním dotazníku označila pouhá 4% (n 23) dotázaných. Po názorném předvedení modelové situace při programu děti lépe pochopily, jak může zvíře úsměv s odhalenými zuby pochopit, a proč se tomuto projevu vyvarovat.

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $1,5 \cdot 10^{-200}$, což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 12 Srovnání odpovědí: Jak může vnímat pes upřený pohled do očí?

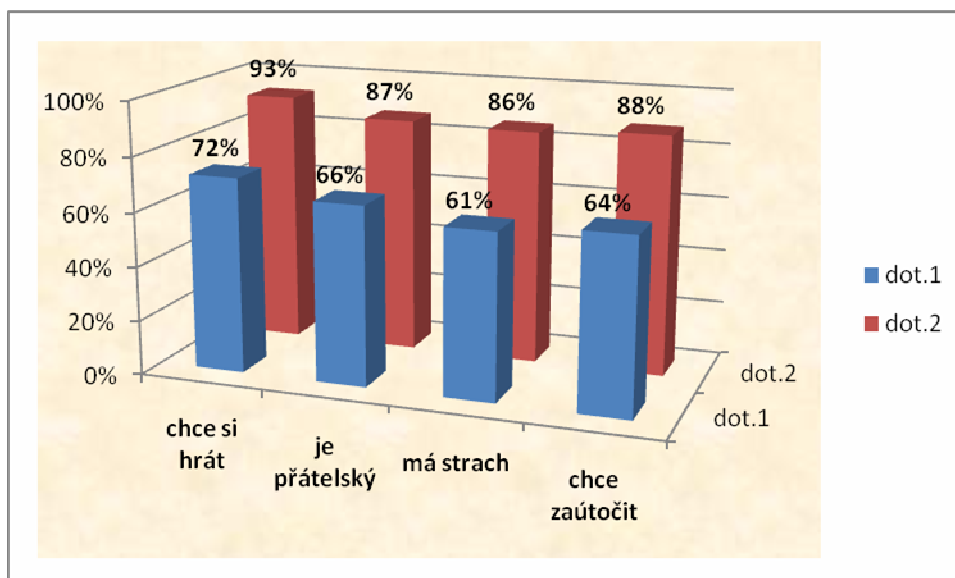
Tabulka 12	Četnosti dot.1	Četnosti dot.2
nevím	40	32
ohrožení	414	541
výzvu ke hře	129	10
Celkový součet	583	583

Zdroj: Vlastní výzkum

Je zajímavé, že potenciální rizika upřeného pohledu do očí zvířete znaly děti již před programem velmi dobře. Celých 71% (n 414) odpovědělo v prvním dotazníku na otázku správně. Pes může vnímat dané gesto jako ohrožení. Respondenti, kteří volili v prvním dotazníku jinou variantu odpovědi, se po absolvování programu přikláněli častěji k volbě správné odpovědi 93% (n 541).

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je $1 \cdot 10^{-26}$, což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku jsou v obou dotaznících rozdílné ($p < 0,0001$). U odpovědi dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku je patrná silná statistická závislost.

Graf 13 Srovnání odpovědí: Odpovědi k obrazovým figurám řeči těla psa.

Tabulka 13	Četnosti dot.1	Četnosti dot.2
chce si hrát	420	542
chce zaútočit	373	511
je přátelský	385	507
má strach	356	501
	*správně zvolené odpovědi	*(N583)

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejobtížnějším vyobrazením psa, na němž měly děti poznat pozitivní x negativní komunikační signály byla obrazová figura vystrašeného zvířete. Dle výsledků lze konstatovat, že děti již před programem velmi dobře rozlišovaly u jednotlivých obrázků rozdíly varovných a konejšivých signálů řeči těla psa.

Dosažená hladina významnosti Pearsonova chí kvadrát testu pro celý soubor odpovědí pilotního a zpětnovazebného dotazníku je 0,78, což znamená, že odpovědi dětí na tuto otázku nejsou v obou dotaznících rozdílné ($p > 0,01$). U odpovědí dětí v pilotním a zpětnovazebném dotazníku není u těchto otázek patrná statistická závislost.

Disertační práce na téma „*Význam edukace a prevence úrazu u dětí při kontaktu se psem.*“ byla zpracována nejen za účelem primárního výzkumu, ale především s vizí vytvořit funkční preventivní aktivitu, která by dětem prvního stupně základních škol přiblížila bezpečným způsobem základní pravidla zodpovědného přístupu ke psům. V neposlední řadě pak, aby byl preventivní program uveden v praxi a zůstal funkčním i pro další ročníky žáků základních škol.

Hlavním cílem výzkumu empirické části disertační práce bylo zkvalitnit znalosti dětí v oblasti zodpovědného a bezpečného přístupu ke psům skrze interaktivní edukačně preventivní program.

Kvalitativní část výzkumu.

Cílem kvalitativní studie bylo identifikovat rizikové faktory v chování dítěte při kontaktu se psem skrze neformální rozhovory s dětmi, které prožily negativní zkušenost se psem vlastním či cizím.

Z konkrétních zkušeností dětí byly detekovány tyto rizikové faktory v chování při kontaktu se psem:

- rychlý (nečekaný) pohyb dítěte směrem ke psovi
- narušení teritoria psa dítětem
- trestání psa dítětem
- neznalost komunikačních signálů psa

Vlastní výzkum

Stejně rizikové faktory v chování dětí při kontaktu se psem byly popisovány i žáky v kvantitativní studii (viz kapitola 4.2.2 Výsledky otázek pilotního dotazníku, Tabulka č. 15)

Kvantitativní část výzkumu.

Cílem kvantitativního výzkumu bylo za pomocipilotního a zpětnovazebného dotazníku srovnat míru zkvalitnění znalostí žáků prvního stupně základních škol před a po absolvování interaktivního edukačně – preventivního programu.

Předmětem výzkumu byly znalosti a zkušenosti dětí středního školního věku (8 – 12 let), které navštěvovaly vzdělávací zařízení v Jihočeském kraji.

Výzkum byl realizován na šesti základních školách v Jihočeském kraji. Pro sběr dat vytvořila autorka dva nestandardizované dotazníky.

Pilotní dotazník byl dětem předložen v počáteční fázi výzkumu s cílem zjistit jejich aktuální znalosti a zkušenosti o základních pravidlech bezpečného a zodpovědného přístupu ke psům. Po absolvování interaktivního edukačně preventivního programu vyplňovaly děti zpětnovazebný dotazník pro evaluaci získaných znalostí a zkušeností z preventivního programu.

Vyhodnocená data vypovídají o stavu znalostí a zkušeností žáků před a po absolvování preventivního programu. Komplexně pak o míře zkvalitnění znalostí dětí, které byly účastny preventivní aktivity. V obou fázích výzkumu byla vyhodnocena data z 583 dotazníků.

Pro kvantitativní výzkum bylo nutné získat i odpovídající nástroj k měření kvality znalostí žáků před a po absolvování interaktivního edukačně preventivního programu. Vzhledem ke zkoumání zcela nové oblasti znalosti dětí, se autorce nepodařilo nalézt v tuzemských ani zahraničních studiích nástroj pro měření kvality znalostí dětí v dané oblasti. Z těchto důvodů byly vytvořeny dva nestandardizované dotazníky (viz příloha 2 a 3), jejichž obsah tvořila mimo jiné skupina otázek, mapujících základní znalosti dětí v přístupu ke psům. Jednalo se o základní pravidla bezpečného přístupu ke psům, které by měly děti dodržovat. Všechna pravidla byla dětem vysvětlena i během interaktivního edukačně preventivního programu tak, aby bylo možno ve zpětnovazebném dotazníku vyhodnotit finální kvalitu znalostí žáků.

Podoba a srozumitelnost obou dotazníků byla testována na pilotním vzorku cílové skupiny. Jednalo se o účastníky canisterapeutického tábora a žáky dvou spolupracujících základních škol. Stylistická podoba a srozumitelnost dotazníku byla konzultována s dětským psychologem a pedagogy základních škol.

Z výsledků obou dotazníků vyplynuly následující skutečnosti.

Z hlediska pohlaví převažovaly ve výzkumném souboru dívky (53 %, n 311) nad chlapci (47 %, n 272). Přesto tvořili chlapci početnější skupinu respondentů, jež prožila napadení psem – 21 % (n 121). Zde se projevil známý fakt, poukazující na vyšší riziko vzniku úrazů u chlapecké populace. Riziko vyplývá z genderových specifíků (např. vyšší sklon chlapců experimentovat, větší soutěživost, odvaha, sklony k riskování a přeceňování sil) (Duteille et al., 2002, Delestrait, Collard, 2004).

Z hlediska základních rizikových faktorů při kontaktu dítěte se psem, upozorňuje odborná literatura na specifika vnímání členů lidské rodiny psem. Hierarchické postavení členů lidské rodiny (pro psa „smečky“) je psem vnímáno obdobně, jako u smečky zvířecí. Za dominantního jedince považuje pes vždy nejsilnějšího člena rodiny – alfa jedince. Nikdy však slabšího člena (např. dítě) (Galajdová, Galajdová, 2011).

Ve snaze zjistit, jak vnímají děti samy sebe ve vztahu se psem, byla respondentům položena otázka na vnímání vlastní role. I když početnější skupina žáků uvedla ve svých odpovědích za pána (rodinného psa) dospělou osobu, bylo z odpovědí jejich spolužákův pilotním dotazníku patrné, že 33 % (n 108) vnímá mylně sebe jako hlavní autoritu pro rodinného psa.

Projevila se zde nejen dětská houževnatost a snaha vyrovnat se dospělým, ale především potenciálně významné riziko v soužití obou aktérů.

Jak uvádí Matějček: „střední školní věk“ prezentuje u dítěte dobu maximální extroverze, jež je charakterizována sebejistotou a otevřeností k okolnímu světu (Matějček, 2007b).

Přátelský přístup a toleranci psa však děti mylně chápou jako projev vlastní významnosti a nadřazenosti nad zvířetem, která skýtá jistá rizika (Galajdová, Galajdová, 2011).

V počáteční fázi preventivního programu byl dětem vysvětlen význam hierarchie, autority (pojem „alfa jedinec“) a smečkového chování psů. Role alfa jedince byla dětem připodobněna k roli rodiče v lidské rodině. Tak byli žáci schopni lépe pochopit i svou roli ve vztahu ke psovi.

Ve snaze zjistit, zda děti pochopily lépe význam své role pro psího kamaráda, byla i ve zpětnovazebném dotazníku kladena stejná otázka, jako v pilotním dotazníku: „Koho by měl pes u Tebe doma poslouchat?“. V odpovědích dětí opět převažovala správná varianta „rodiče“ – 94% (n 305). Již z hlediska procentuálního vyhodnocení je

patrné, že děti po absolvování preventivního programu chápaly lépe svou roli ve vztahu ke psovi.

V sekci otázek mapujících vnímání vlastní role ve vztahu ke psovi, byly respondentům položeny ještě další čtyři otázky (*Je správné, aby si cvičil/a psa?*, *Je správné, aby se trestal/a psa, když Tě neposlechne?*, *Je správné, aby si sahal/a psovi do misky s krmením?*, *Je správné, aby si sahal/a na psa při krmení?*).

Bez dozoru dospělé osoby byna počátku výzkumu cvičilo rodinného psa 63 % (n 204) dotázaných ve věku 8–12 let. K tvrdším výchovným praktikám (fyzickému trestu) by se odhodlalo 46 % (n 149) žáků.

I když rodinný pes bezesporu oplývá jistou dávkou shovívavosti a tolerance k vlastním členům smečky (lidské rodiny), přímý fyzický trest od jedince, kterého nepovažuje za autoritu, může vnímat jako přímé ohrožení a důvod k obraně (Mikulica, 2004).

Otázkou zůstává, zda by si děti počínaly obdobným způsobem i při kontaktu s jiným známým psem (např. na návštěvě u příbuzných)? Právě napadení známým zvířetem při pokusech o výchovu bývá jedním z nejčastějších důvodů bolestivých zážitků dětí se psy skrytých pod Dg. W54 – „Kousnutí nebo úder psem“ (Melichárková, 2006; Reisner, Gilchrist 2008).

V náplni preventivního programu bylo pamatováno i na výše uvedená rizika. Žákům byl skrze modelovou situaci přiblížen význam odměny a trestu pro psa. Opět bylo připomenuto vnímání autority zvířetem v lidské smečce a role samotného dítěte.

Odpovědi dětí ve zpětnovazebném dotazníku u otázek „*Je správné, aby si cvičil/a psa?*“ a „*Je správné, aby si trestal/psa, když Tě neposlechne?*“ prokázaly pozitivní efekt preventivního programu. Děti volily častěji správnou variantu odpovědi „ne“ na obě otázky.

K velmi oblíbeným aktivitám dětí školního věku patří i péče o psa a jeho krmení. Každodenní péče o psa má však také svá pravidla a zásady. V rámci výzkumu bylo dotázáno 325 respondentů, kteří mají doma psa, zda: „*Je správné sahat psovi do misky s krmením?*“ a „*Sahat na psa při krmení?*“. Do misky s krmením by psovi sahalo na počátku výzkumu 28 % (n 90) dotázaných. Fyzicky kontaktovat psa během jeho nejoblíbenější denní činnosti – příjmu potravy – by se odhodlalo 31 % (n 99) respondentů.

Děti bývají často doslova fascinované, když zjistí, že mohou psa krmit nebo mu jídlo dávat přímo z ruky. Z hlediska pravidel bezpečného kontaktu se psem, se jeho

kontaktování při příjmu potravy může stát pro dítě dalším rizikovým faktorem (Endenburg, Ohl 2007).

Proto byla žákům během preventivní aktivity vysvětlena možná rizika při manipulaci s miskou a kontaktování psa během příjmu potravy. Po absolvování programu bylo z odpovědí respondentů patrné pochopení rizik a zlepšení znalostí o přístupu ke psovi během příjmu potravy.

Jedna ze sekcí otázek pilotního dotazníku mapovala vlastní zkušenosti respondentů s pokousáním psem. Bolestivý zážitek se psem potvrdilo 38 % (n 219) žáků. Z hlediska pohlaví byli chlapci pokousáni častěji (21 %, n 121) než dívky (17 %, n 98). Ve 28 % (n 91) případů byl aktérem útoku rodinný pes. Negativní zkušenost s cizím psem prožilo 22% (n 128) pokousaných dětí.

Pokousaní respondenti (n 219) uváděli za nejčastější příčinu vzniku konfliktu se psem vlastní prudké pohyby směrem ke zvířeti – 38 % (n 83). Jednalo se především o prudké pohyby při hře, přehnanou iniciativu dítěte nečekaně zvíře kontaktovat, rychlé pohyby končetin, pohyby předmětem či výpady proti psovi. Důvod agresivního jednání psa vůči své osobě nebylo schopno identifikovat 29 % (n 64) dotázaných.

Mezi další rizikové faktory v chování, které uváděly pokousané děti, patřilo:

- narušení teritoria
- vyrušení psa
- trestání psa

Jak uvádí obdobné zahraniční studie, významným rizikem při vzájemném kontaktu obou aktérů je nekoordinovaná iniciativa a zájem dítěte o jakýkoliv kontakt se psem. Zbrklé, rychlé a pro psa nečekané dotyky vystavují dítě přímému nebezpečí. Právě vyděšené zvíře totiž představuje významné riziko potenciálního útoku (Duteille 2002, Delestrait, Collard 2004, Gilchrist, 2008).

Výzkumné otázky pilotního dotazníku mapovaly i vlastní pocity dětí při kontaktu se známým a cizím psem. Psychické rozpoložení dítěte v přítomnosti psa výrazně ovlivňuje celkové chování a přístup ke zvířeti (Matějček, 2007b).

Na rozdílné pocity dětí při kontaktu s vlastním a cizím psem upozornily i výsledky otázek pilotního dotazníku. Žáci se při kontaktu se známým psem cítí v 77 % (n 449) případů bezpečně. Kontakt s cizím psem evokuje pocit strachu u 43 % (n 253) respondentů z 583 dotázaných.

Je nutné poznamenat, že známý pes, není pouze pes rodinný. Dětem bylo při této otázce vysvětleno, že za známého psa mohou považovat každého, s nímž se pravidelně

potkávají (př. u kamaráda, babičky, dědečka, tety, atd.). Bezesporu je na zvážení, zda je výsledek z hlediska bezpečí dětí pozitivní.

Kontakt s cizím psem vyvolává pocit strachu u téměř poloviny dotázaných. Nicméně zbylí respondenti by se s cizím psem cítili bezpečně nebo by jejich pocity byly neutrální. I zde lze spatřovat možná rizika.

Na základě zjištěných dat v kvalitativním výzkumu se autorka rozhodla zařadit i do kvantitativní studie otázky týkající se základních pravidel bezpečného „prvního“ kontaktu dítěte se psem. I skrze dlouholetou canisterapeutickou praxi se autorka setkává při aktivitách v dětských kolektivech s nedostatkem znalostí o správném navázání prvního kontaktu s cizím psem. Právě z tohoto důvodu byly do obou dotazníků výzkumu zařazeny následující otázky.

Na otázku „*Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes?*“, zvolilo v pilotním dotazníku 68 % (n 397) respondentů odpověď – *pohládím psa*. Zde se projevil zásadní rizikový faktor v přístupu dětí ke psům. Právě přímý fyzický kontakt s cizím psem skrývá řadu rizik. Při preventivním programu byla dětem vysvětlena rizika a zásady prvního kontaktu se psem. Dle odpovědí zpětnovazebního dotazníku by již děti cizího psa nepohládily. Přímému kontaktu se psem by se správně vyhnulo 90% (n 527) žáků.

V odpovědích žáků na otázku „*Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes, který vrčí?*“ bylo patrné, že projev nelibosti psa (vrčení) by odradil od přímého kontaktu 87 % (n 504) dotázaných. Je zajímavé, že děti dokáží rozlišit potenciální riziko konfliktu u vrčícího psa, ale cizí pes bez vokálních projevů v nich nezbuzuje obavy. I tak bylo pozitivním zjištěním, že by při dané rizikové situaci volily děti již před absolvováním programu nejvíce správnou variantu „*nebudu si psa všímat*“. I u této otázky došlo po zhlédnutí preventivní aktivity k navýšení volby správné odpovědi.

Na otázku „*Jak se správně seznámíš s cizím psem?*“ zvolilo v pilotním dotazníku 58% (n 336) respondentů nesprávnou variantu odpovědi – *pohládím psa*. Prvotní pachový kontakt psa s člověkem je pro zvíře zcela přirozenou komunikační technikou.

Během preventivní aktivity byl dětem vysvětlen význam pachové stopy a očichání psem při prvním kontaktu s člověkem. Děti v odpovědích druhého dotazníku volily častěji správnou odpověď. I zde se prokázal kladný efekt preventivní aktivity.

Na otázku „*Co musíš udělat, když si chceš pohládit cizího psa?*“ volila již v pilotním dotazníku většina respondentů správnou odpověď („*Počkám na pána psa a*

zeptám se.“) 71% (n 411). Zbylí respondenti 29% (n 172) by volili rizikovější varianty navázání kontaktu se psem.

Do pravidel bezpečného kontaktu s cizím psem zajisté patří i respektování majitele, který zná psa nejlépe. Ví, jak reaguje na cizí lidi a zda je pro okolí bezpečný. Z těchto důvodů bylo dětem doporučeno nejprve oslovit majitele psa před samotným kontaktem se psem. Z odpovědí zpětnovazebného dotazníku je patrné, že doporučení žáci přijali.

Z hlediska fyzického kontaktu dítěte se psem bylo nezbytné zjistit, jakým způsobem by žáci psa kontaktovali. Kam by vedla jejich ruka při pohlázení zvířete?

Psa by dle odpovědí pilotního dotazníku nesprávně „za ušima“ pohladilo 37% (n 215) žáků. Ani s druhou nejčteněji volenou odpovědí („na zádech“) 32% (n 186) by z hlediska základních pravidel bezpečného kontaktu se psem respondenti nemuseli obstat bez újmy. Pes i přes dlouhé soužití s člověkem neustále dodržuje hierarchické vnímání svého okolí. Cizího člověka (dítě) vnímá pes vždy jako nový objekt, který nezná. Zvědavost a ostražitost je pro něj tudíž na místě. Právě zde je nezbytné přistupovat ke zvířeti s odhalenými dlaněmi a směřovat pohyb v zorném poli zvířete, nikoli za něj (př. za uši, na krk, na záda...)(Gilchrist, 2008).

Pohladit psa na správném místě „z boku na tlamě“ by se před preventivní aktivitou podařilo 31% (n 182) dotázaných dětí. Díky modelové situaci, při níž si mohly děti vyzkoušet všechny varianty pocházení psa a současně pozorovat jeho reakce, bylo pak snazší vysvětlit způsob vedení pohybu při pohlázení psa v zorném poli zvířete. V odpovědích zpětnovazebného dotazníku bylo patrné, že si děti správný styl pohlázení psa zapamatovaly.

Při zúčastněném pozorování během kvalitativní studie autorka u všech dětí (n 6) zaznamenala další rizikový faktor v chování při kontaktu se psem. Jednalo se o časté utíkání před psem během aktivit, ve snaze jej vyprovokovat ke hře na honěnou. Z těchto důvodů byla i do obou dotazníků zařazena otázka, zda je správné před psem utíkat?

Vzhledem k loveckým pudům a základním instinktům každého psa není zejména pro dítě správnou volbou běh či útěk před psem. Ze strany psa se nemusí vždy jednat o cílené útočné chování. Zpravidla jde pouze o dostižení potenciální „kořisti“ a seznámení se s ní. Pes bohužel nemá jinou možnost, jak utíkající objekt zastavit, než jej zachytit zuby nebo srazit na zem (Endenburg, Ohl, 2007).

Pilotní dotazník poukázal na odvážné a odhodlané chování skupiny respondentů, kteří věří, že dokáží zvířeti utéct 32% (n 188).

Během preventivního programu bylo skrze modelovou situaci dětem umožněno si zkusit utíkat před psem. Žádnému z dětí se utéci nepodařilo. Děti si skrze vlastní zážitky vyzkoušely své schopnosti. V odpovědích zpětnovazebného dotazníku na otázku „*Je správné utíkat před psem?*“ bylo zřejmé, že žáci pochopili rizika spojená s útekem před psem.

Ve snaze zjistit aktuální znalosti dětí o rozdílném vnímání významu neverbálních komunikačních signálů u člověka a psa, byla do dotazníků zařazena dvě gesta, která může pes vnímat jinak než člověk – „*úsměv s odhalenými zuby*“ a „*upřený pohled do očí*“.

Zatímco široký úsměv s odhalenými zuby symbolizuje v očích lidí libý vjem, u psa může evokovat pocity ohrožení (Mikulica, 2004).

Rizika prvního z gest („*úsměv s odhalenými zuby*“) neznalo, a jako „*výzvu ke hře*“ se psem vnímalo v odpovědích prvního dotazníku 81 % (n 470) žáků. Lépe si žáci uvědomovali význam přímého očního kontaktu se psem, když v 71% (n 414) odpovědí volili správnou variantu, že pes může tento projev vnímat jako „*ohrožení*“.

Do náplně preventivního programu byly zařazeny i dvě modelové situace, při nichž si mohly děti vyzkoušet obě výše uvedená gesta při interakci se psem a pozorovat tak jeho přímou reakci.

Dle odpovědí zpětnovazebného dotazníku lze konstatovat, že žáci správně pochopili rizika spojená s oběma gesty. I u těchto otázek došlo ve zpětnovazebném dotazníku k navýšení volby správné odpovědi a tudíž zlepšení znalostí.

Závěrečná část obou dotazníků byla zaměřena na vizuální vnímání varovných a konejšivých komunikačních signálů v řeči těla psa. Respondenti rozeznávali význam výrazu těla psa ztvárněného na obrázku. Kresby prezentovaly dvě pozitivní – bezpečné (výzvu ke hře a přátelský postoj) a dvě negativní – rizikové (strach a útočnou hrozbu) pozice těla psa.

První obrázek psa v hlubokém předklonu s veselým výrazem a vyplazeným jazykem představující „*výzvu ke hře*“ identifikovalo v pilotním dotazníku správně 72 % (n 420) respondentů. Signály uvolněného „*přátelského postoje*“ u psa rozeznalo 66 % (n 385) žáků. Rozpoznat „*strach*“ na třetí obrazové figurě, dělalo dětem největší problémy. I tak, určilo správnou odpověď 61 % (n 356) dotázaných. Psa v rozhodném postoji s vysoce neseným ocasem, vztyčenýma ušima, nakrčeným čenichem a odhalenými zuby označilo jako útočného 64 % (n 373) žáků.

Dle výsledků lze konstatovat, že děti již před absolvováním preventivního programu dobře rozlišovaly u jednotlivých obrázků rozdíly pozitivních a negativních signálů psa.

Pro zkvalitnění znalostí o „řeči těla psa“, byly dětem při preventivním programu demonstrovány konkrétní znaky pozitivních a negativních projevů na těle psa skrze vizuální pomůcky (roll-upy). Na nich byly vyobrazeny pozice psa s popisem důležitých znaků.

I u těchto otázek došlo k navýšení volby správné varianty ve zpětnovazebném dotazníku. Děti se tak zdokonalily i ve správném čtení řeči těla psa.

Umění rozeznat a schopnost posoudit gesta a projevy, kterými pes signalizuje své emoce a aktuální rozpoložení jsou pro vzájemné soužití dětí a psů nezbytné. Lze tak předejít mnoha konfliktním situacím a bolestivým zážitkům (Bailey, 2002).

Výsledky srovnávaných otázek z pilotního a zpětnovazebného dotazníku prokázaly již při procentuálním vyhodnocení rozdílné počty správných odpovědí. U otázek srovnávajících odpovědi k obrazovým figurám řeči těla psa, nebyla prokázána statistická závislost mezi odpověďmi pilotního a zpětnovazebného dotazníku. I u nich však došlo k navýšení výběru správné odpovědi.

U všech dalších srovnávaných otázek pilotního a zpětnovazebného dotazníku byla prokázána statistická závislost odpovědí, která tak vyvrátila nulovou hypotézu disertační práce a potvrdila hypotézu alternativní.

Znalosti žáků jsou po absolvování interaktivního edukačně – preventivního programu rozdílné. U všech srovnávaných otázek došlo k nárůstu volby správné odpovědi. Lze tudíž potvrdit zlepšení míry znalostí žáků o pravidlech bezpečného kontaktu se psem po absolvování interaktivního edukačně preventivního programu.

6 INTERAKTIVNÍ – EDUKAČNĚ PREVENTIVNÍ PROGRAM

6.1 Dítě a pes - Žijme společně - zodpovědně a bezpečně!

V součinnosti s výsledky výzkumu disertační práce, který poukázal v první fázi na nedostatky ve znalostech dětí, vytvořila autorka nový výchovně-vzdělávací program s názvem: „*Dítě a pes – Žijme společně - zodpovědně a bezpečně!*“.

Interaktivní edukačně - preventivní program vychází z metody AAE – *Animal Assisted Education* („vzdělávání za asistence zvířat“). Jedná se o přirozený nebo cílený kontakt člověka a zvířete směřující k rozšíření a zlepšení výchovy, vzdělání a sociálních dovedností cílové populace. Z hlediska pedagogiky je program koncipován do podoby tzv. „kooperativní výuky a situačního učení“, při nichž je činnost jedince podporována celou skupinou a naopak. Základními východiský kooperativní výuky jsou sdílené informace, spolupráce na řešení situace a všestranná podpora skupiny (Fossati, 2004, Freeman, 2007, Kasíková, 2010).

Preventivní aktivita funguje na principu okamžité zpětné vazby za asistence profesionálních kynologů (canisterapeutických týmů). Prostřednictvím aktivního zapojení dětí do kontaktu s cizím psem (pes s canisterapeutickým výcvikem) mohou kynologové okamžitě identifikovat chybné návyky dětí v přístupu ke psům, a tudíž i hlavní znaky rizikového chování, které předchází napadení. Právě díky této prostupnosti může být program operativně inovována přizpůsobován samotným potřebám dětí tak, aby byly uchráněny budoucím negativním zážitkům se psy.

Nová preventivní aktivita klade důraz na pochopení a přijetí psa jako plnohodnotného tvora, který má obdobně jako dítě své specifické potřeby, různorodé projevy chování, nároky na péči i způsob výchovy.

Délka programu

Program probíhá formou jednorázových návštěv ve vzdělávacích zařízeních, pobytových aktivitách pro děti (tábory, rekondiční pobyty) i prožitkových akcích. Časový rámec je limitován pásmem jedné hodiny (max. 60 minut).

Cílová skupina

Vzhledem k obsahu a struktuře programu se výukové lekce účastní maximálně 30 dětí. Díky začlenění programu do vzdělávacího mechanismu základních škol jsou

pravidla prevence zprostředkována všem žákům. Zásadní přínos představuje program pro děti, které nemají možnost kontaktu se psem ve vlastním domově.

Realizační tým

Výjimečným benefitem programu jsou především canisterapeutické týmy s odborníky z praxe. Týmy věnující se AAE absolvují speciální školení o náplni a průběhu výše uvedeného programu prostřednictvím Výcvikového canisterapeutického sdružení Hafík, o. s. Jedná se o profesionální kynology. Praktikující týmy podstupují pravidelnou supervizi a opakované přetestování psa i psovoda.

Prostorové zajištění programu

Preventivní program lze realizovat po domluvě s vedením školských zařízení v prostorách tělocvičen, hřišť, ale i běžných tříd. Je-li aktivita prezentována při volnočasových aktivitách či na táboře, je vhodné mít vymezen klidný prostor bez rušivých elementů.

Náplň programu

Teoretická část programu věnuje pozornost především nedostatkům ve znalostech dětí (*např. hierarchie psí smečky a lidské rodiny, role autority z pohledu psa, rozbor a odůvodnění základních rizikových faktorů v chování dětí při kontaktu se psem, pravidla bezpečného soužití se psem, význam lidských gest pro psa, význam komunikačních signálů psa, rozdíly v humánně animální komunikaci, atd.*).

Praktickou část programu tvoří modelové situace, k jejichž aktivnímu řešení jsou přizvány samy děti s přímou interakcí se psem.

Nejen reakce speciálně připraveného psa, ale zejména adekvátní objasnění chyb v chování dětí od odborníka z oblasti kynologie umožňuje žákům lépe pochopit rizika situace a osvojit si její správné řešení. Prostřednictvím zážitkové podoby programu je i realizační tým připraven okamžitě reagovat na nově vzniklé situace či dotazy dětí.

Benefity programu

- *prostupnost preventivní aktivity s mechanismem školní výuky* (díky níž lze předat základy a pravidla zodpovědného přístupu ke psům co největšímu počtu dětí)

- *interaktivní (zážitková) podoba programu* (umožňuje dětem vyzkoušet potenciální rizikové situace bezpečným způsobem skrze vlastní zážitky)
- *okamžitá zpětná reakce zvířete* (významně dokresluje modelové situace)
- *okamžitá zpětná vazba* (vysvětlení chyb v chování dítěte při kontaktu se psem)
- *rozmanitost modelových situací*

Průběh programu

V úvodní fázi programu jsou žáci vždy seznámeni s harmonogramem celé aktivity a základními informacemi o profesionálním doprovodu akce - canisterapeutických týmech. Program vede vždy jeden psovod za asistence canisterapeutických týmů.

Účast na preventivním programu je zcela dobrovolná, z důvodu případného strachu či fobie ze psů u některého z dětí.

Struktura programu

Úvod: Seznámení s programem, představení realizačního týmu

Teoretický modul:

- *Soužití člověk × pes (domestikace).*
- *Hierarchie psí smečky x hierarchie lidské rodiny.*
- *Upotřebitelnost (využití) psa v dnešní společnosti.*

Praktický modul:

- *Základy navázání prvního kontaktu se psem (modelová situace).*
- *Základy bezpečného kontaktu se psem známým a cizím (modelová situace).*
- *Bezpečnost společných volnočasových aktivit se psem.*
- *Bezpečnost při péči o psa.*
- *Rizikové komunikační signály.*
- *Řeč těla psa.*
- *Nácvik protektivních (ochranných) poloh při rizikových situacích.*

Závěr: Odlehčující závěrečné aktivity se psy (např. hry, česání, pamlskování).

Rozloučení

Metodický postup programu

Uvítání a představení canisterapeutických týmů.

- každý psovod představí sebe a svého psa jménem
- rasu psa hádají děti (pokud rasu neznají, je jim řečena)
- každý psovod řekne dětem, co jeho pes rád dělá (př. aportuje, válí sudy, vyštěkává, panáčkuje, dělá nějaký sport, atd.)

Soužití člověk x pes.

- dětem je vysvětlen pojem „domestikace“
- délka soužití lidí se psy
- na jaké činnosti člověk psa používal
- z jakého živočišného druhu se pes vyvinul
- kdo je jeho přímý předek

Hierarchie psí smečky x hierarchie lidské rodiny.

- dětem je vysvětlen pojem „alfa jedinec“ a jeho role ve smečce
- pojem „alfa jedinec“ je připodobněn k roli „rodiče“ v lidské rodině
- zde je také dětem vysvětleno vnímání autority z pohledu psa (který vždy vnímá za autoritu dominantního jedince, kterým pro něj dítě do 12 let není)
- dětem jsou zdůrazněna rizika ze strany psa při nerespektování jeho vnímání autority v lidské rodině

Upotřebitelnost psa v dnešní společnosti.

- dětem jsou za pomoci obrázků a fotek popisovány aktivity, do nichž jsou psi zapojováni v rovině profesionální i zájmové
- např. pes záchranář, pes určený pro myslivost, policejní pes, asistenční pes, vodící pes, canisterapeutický pes...
- děti se aktivně zapojují a doplňují možnosti využití psa v dnešní společnosti
- dětem jsou představeny i zájmové aktivity se psy (např. flyball, dogdancing, dogtrekking atd.)

Základy navázání prvního kontaktu se psem.

- děti se naučí pravidla prvního kontaktu se psem
- dětem je položena otázka: „*Jak se správně seznámit se psem?*“
- následně jsou děti vyzývány, aby postup předvedly na canisterapeutickém psovi
- psovod vyvolá maximálně 3 děti (pokud ani jedno z dětí nepředvede postup správně, vysvětlí kynolog chyby a ozřejmí vhodný přístup)
- sdělení pro děti:

Nikdy nekontaktuj ani nehlaď psa bez přítomnosti jeho pána.

Vždy se zeptej jeho pána, zda si můžeš psa pohladit.

Za psem neutíkej. Nechej ho, aby za Tebou přišel sám.

Pokud o Tebe pes nemá zájem, nevnucuj se mu.

Nikdy na psa nesahej zezadu.

Když se k Tobě pes přibližuje, stůj klidně.

Ruce měj vždy podél těla. Nezvedej je.

Nechej se psem očichat.

Pohlaď psa z boku po tlamě.

Základy bezpečného kontaktu se psem známým.

- děti jsou vyzvány, aby kynologům sdělily, co nejraději dělají s vlastním psem nebo psem známým
- následně je vysvětlena rizikovost těchto aktivit a děti si je mohou vyzkoušet se psy s canisterapeutickým výcvikem
- jedná se například o: lezení před psem po čtyřech, útěk před psem, ukrytování se před psem, pouštění psa do vlastní postele, výcvik psa, trestání psa, atd.

Bezpečnost společných volnočasových aktivit.

- dětem jsou vysvětlena pravidla bezpečnosti při hrách se psy
- sdělení pro děti:

Před psem nikdy neutíkej. Stáváš se pro něj kořistí. Bude Tě chtít dohnat.

Nehraj se psem rychlé hry.

Se psem se nikdy nepřetahuj o hračku ani jiný předmět. Může Tě v zápalu boje omylem nebo záměrně kousnout.

Nedělej před psem prudké ani velmi pomalé pohyby. Psa by tvé chování mohlo provokovat.

Nejezdi před psem vlastním, známým ani cizím na kole, koloběžce, bruslích či jiných prostředcích. Hluk, který tyto dopravní prostředky vydávají, může být pro psa nepříjemný nebo jej může vylekat.

Nesnaž se psa vylekat. Mohl by Tě ze strachu kousnout.

Bezpečnost při péči o psa.

- dětem je vysvětlena jejich role při péči o psa
- děti by měly při péči o psa pomáhat svým rodičům či jiným dospělým, kteří s nimi sdílí domácnost, a které pes považuje za dominantní jedince
- dětem byl vysvětlen pojem a význam „teritoria“ pro psa
- děti by nikdy neměly krmit psa bez dozoru dospělé osoby
- děti by měly respektovat soukromí psa při krmení
- děti by nikdy neměly venčit psa bez dozoru dospělé osoby
- děti by nikdy neměly cvičit psa bez dozoru dospělé osoby
- děti by nikdy neměly trestat psa
- děti by nikdy neměly rušit psa, pokud je nemocný, unavený nebo se jedná o březí fenu či fenu se štěňaty
- sdělení pro děti:

Nikdy nechod' vlastnímu psovi do pelíšku, boudy, klece.

Nikdy nechod' sám na pozemek, kde hlídá cizí pes.

Nikdy psa nedráždí za plotem.

Nikdy nesahej psovi do misky. Mohl by si myslet, že mu ji chceš vzít.

Nikdy nesahej na psa, když jí. Mohl by se bát, že mu chceš vzít krmení.

Na procházku se psem jdi raději s někým dospělým. Pes by ti mohl utéci. Poprat se s jiným psem. Strhnout Tě na zem...

Psa nikdy necvič. To může jen jeho pán.

Psa nikdy netrestej. To může jen jeho pán, když je to nezbytně nutné.

Pokud je pes unavený nebo nemocný, neruš ho! Má také právo na odpočinek a uzdravení.

Pokud má fena štěňata, nesnaž se jí je brát nebo hladit bez dozoru dospělé osoby. Fena má o štěňata strach a mohla by je bránit.

Rizikové komunikační signály.

- dětem byly vysvětleny rozdíly ve vnímání komunikačních signálů a gest u psa
- byla vybrána dvě základní gesta, která zejména pro cizího psa mohou mít jiný význam než pro psa, který zná projevy dítěte z domova
- jednalo se o vysvětlení možného rozdílu vnímání psem a člověkem u „**upřeného pohledu do očí**“ a „**úsměvu s odhalenými zuby**“
- děti byly vyzvány, aby si tuto rizikovou aktivitu vyzkoušely se psem
- děti tak mohly vidět reakce psa (odvracení pohledu psa, olizování, projevy nervozity)
- sdělení pro děti:

Cizímu psovi se nikdy nedívej upřeně do očí. Mohlo by ho to provokovat a také by se mohl cítit ohrožený.

U vlastního psa si to můžeš dovolit pouze tehdy, je-li na to zvyklý. Jinak to také nezkoušej.

Na cizího psa nikdy neceň zuby! Ani při hře. Buď opatrný i s výraznějším úsměvem. Mohlo by ho to provokovat.

U vlastního psa si to můžeš dovolit, pokud je na to zvyklý.

Řeč těla psa.

- dětem byly vysvětleny základní znaky libosti a nelibosti v posturologii psa.
- hlavní pomůckou byly roll-py s pozicemi psů v negativním a pozitivním postoji (viz příloha 4)
- některé z pozic byly dětem demonstrovány i na živých psech

Nácvik protektivních (ochranných) poloh při rizikových situacích.

- Děti se v závěru programu naučily dvě polohy, které by jim měly pomoci zmírnit riziko napadení a útoku psa.
- Jednalo se o „polohu želvy“ a „polohu stromu“ (viz příloha 5).

Reference programu v praxi

Současná podoba programu se setkává s velmi pozitivním ohlasem dětí, rodičů i pedagogů. Kladné reference s sebou přináší narůst poptávky z řad dalších vzdělávacích zařízení. Interaktivního edukačně preventivního programu se dosud zúčastnilo:

- r. 2010 - 786 dětí
- r. 2011 - 524 dětí
- r. 2012 - 357 dětí
- r. 2013 - 55 dětí
- r. 2014 - 238 dětí (do 30. 6. 2014)

Celkem **1960 žáků prvního stupně základních škol** v Jihočeském kraji.

Interaktivní edukačně preventivní program probíhá i nadále jako jednorázová aktivita na základních školách, pobytových (táborech, rekondičních pobytech) i zážitkových akcích pro děti. Program zůstává zcela v kompetenci odborníků Výcvikového canisterapeutického sdružení Hafík, aby byla zachována profesionalita a odborný rozvoj aktivity.

6.2 Dítě a pes – Jak žít společně bezpečně! -metodický materiál (pracovní sešit)

Na základě úspěšnosti praktické podoby programu ve vzdělávacích zařízeních vznikl další výzkumný záměr – metodický materiál pro děti, zaměřený na rozvoj a upevnění znalostí o bezpečné komunikaci se psem během každodenních aktivit, ale i o zodpovědném chování při náhodných rizikových situacích při kontaktu s cizím psem.

Pracovní sešit je primárně určen dětským čtenářům, a proto také jazyk zvolený pro vysvětlení potřebných situací odpovídá rozumovým schopnostem dětí v období prvního stupně základní školy. Pro lepší demonstraci a větší názornost je sešit proveden v obrazovém zpracování, doplněném jen krátkými a výstižnými větami. Materiál zprostředkovává dětem informace o psovi, jako partnerovi, který jasně sděluje své pocity a nálady. Chce-li mít dítě psa za kamaráda a ne za hrozbu, musí se naučit jej respektovat.

Úvodní část sešitu obsahuje seznam základních pravidel bezpečného kontaktu dítěte se psem. Pravidla jsou pak na dalších stranách materiálu detailněji popsána.

Samotný text i ilustrace seznamují děti se základními principy bezpečného kontaktu se psem, vycházejíc z bazální etologie psa a etologických východisek humánně animálních vztahů.

Z hlediska názornosti je materiál zpracován v souladu s teorií etapového vytváření rozumových operací. Děti mají příležitost pracovat se skutečnými situacemi, a tak si vytvářet konkrétní a reálné představy. Je nezbytné zdůraznit, že právě názornost determinovaná specifiky daného věku dětí a povahou zprostředkovaného učiva, je v procesu edukace významná. Obsah textu naplňuje jednotlivé funkce názornosti, motivace, vzdělávání, formuluje i racionalizuje, čímž zefektivňuje i edukační proces.

Obsah i zpracování materiálu respektuje i zásadu systematičnosti. Vychází z reálných praktických zkušeností, pracuje s názorností a motivuje dítě k dialogu s průvodcem sešitu „psem Hafíkem“. Čtení materiálu tak pro dítě vyznívá jako dialog, čímž samotné edukační působení nabývá osobnější charakter a udržuje pozornost.

Materiál působí na osobnost dítěte komplexně. Stimuluje nejen kognitivní procesy, ale rozvíjí je i v rovině empatie, zodpovědnosti, pozitivního vztahu k živým tvorům či pochopení rodičovských a ochranných rolí.

Pracovní sešit zahrnuje:

- 30 základních pravidel zodpovědného přístupu ke psům
- 14 potenciálně nejrizikovějších situací při kontaktu dítěte se psem ve vizuální podobě
- 8 komunikačních signálů řeči těla psa (pozitivní x negativní)
- vysvětlení protektivních poloh (želva, strom)
- kvíz pro zpětnou kontrolu získaných znalostí (viz příloha 5)

I když je pracovní sešit primárně určen dětem, využít jej mohou i dospělí. Minimálně k poskytnutí elementárních údajů o vzorcích chování psa a bezpečném přístupu k němu. Sešit je upotřebitelný jak k individuální, tak skupinové práci s dětmi.

Oba edukační koncepty měly dětem přiblížit srozumitelnou formou přehled potenciálně nebezpečných situací s cílem ozřejmit rizikové chování při kontaktu se psem vlastním, známým i cizím.

Preventivní program i metodický materiál prokázaly pozitivní efekt ve smyslu zkvalitnění znalostí dětské populace o pravidlech bezpečného přístupu ke psům.

7 ZÁVĚR

Cílem disertační práce bylo zkvalitnit základní znalosti dětí o zodpovědném a bezpečném přístupu ke psům a současně identifikovat rizikové faktory v chování dětí podílející se na vzniku konfliktních událostí mezi oběma aktéry.

Ve znalostech výzkumného souboru byly zachyceny základní nedostatky ve znalostech týkající se pravidel bezpečného kontaktu mezi dítětem a psem, které mohou v rizikových situacích zásadně podpořit vznik napadení.

Na základě výsledků výzkumu byla navržena struktura nového interaktivního edukačně preventivního programu (*Dítě a pes – Žijme společně – zodpovědně a bezpečně!*). Žáci siskrze přímou interakci se speciálně vycvičenými psy vyzkoušeli bezpečným způsobem řešit potenciálně rizikové situace. Okamžitá zpětná vazba umožnila dětem nejen ojedinělý zážitek, ale především cennou zkušenost, která může zásadním způsobem ovlivnit vývoj reálné situace.

Výjimečným benefitem programu byla spolupráce s canisterapeutickými týmy (odborníky z praxe), kteří disponují teoretickými znalostmi v oblasti kynologie, canisterapie, etologie psa, výchovy a výcviku v kombinaci se základy vývojové psychologie, pedagogiky a komunikace s dětmi.

Preventivní programy tohoto typu mají stěžejní význam a smysl v pozitivním vývoji vztahu dítěte s živým tvorem. Interaktivní vzdělávací modul dokazuje nezaměnitelný vliv na chování cílové skupiny. Zejména kontaktní podoba edukačního procesu s přítomností psa zanechává v dětech nenahraditelné zážitky, díky nimž dochází k následnému poklesu rizikového chování. Tento fakt se potvrdil i ve výsledcích empirické části. Kvalita znalostí žáků po zhlédnutí preventivního programu byla prokazatelně rozdílná. Došlo k zásadnímu zlepšení znalostí dětí v oblasti základních pravidel bezpečného přístupu ke psům.

Úspěch preventivního programu podpořil i vznik edukačního materiálu – pracovního sešitu pro děti (*Dítě a pes – Jak žít společně bezpečně!*). Pomůcku lze využít nejen jako didaktický materiál, ale především zdroj vizuálně zpracovaných informací a zásad pro případné připomenutí a upevnění znalostí.

Z hlediska počtu a kvality preventivních aktivit určených k výuce bezpečného soužití dítěte se psem se Česká republika zatím nemůže srovnávat s propracovaným zahraničním systémem, avšak úsilí stávajících preventivních aktivit s cílem zkvalitňovat

znalosti dětí o zodpovědném přístupu ke psům má svůj nesporný význam i v České republice.

Každé partnerství, i to mezi dítětem a psem, by mělo být založeno na vzájemném respektu a porozumění, jež umožňuje nejen bezkonfliktní interakci, ale především kvalitní základ pozitivního přístupu a vztahu obou partnerů.

Má-li si dítě vytvořit a upevnit plnohodnotný vztah ke zvířeti – psovi, musí znát a respektovat nejen jeho základní fyziologické potřeby, ale především vnímat specifické rozdíly v chování a komunikaci svého zvířecího společníka (Galajdová, 1999).

Poskytnout dítěti možnost vyrůstat společně se psem je bezesporu jedním z nejlepších rozhodnutí nás dospělých. Nicméně potřeba uvědomit si vlastní zodpovědnost v tomto vztahu má také svůj opodstatněný význam!

Pes může život dítěte v mnohém obohatit. Ať již jako tichý společník, ochránce, psychická podpora, milující kamarád, věrný přítel či zprostředkovatel pocitu radosti a štěstí ze společně strávených okamžiků. Pro všechna tato pozitiva si však jako „plnohodnotný tvor“ zaslouží úctu a respekt.

8 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. ABRANTES, R.: *Řeč psů – encyklopedie psího chování*. Přel. Zuzana Coufalová. 2. vyd., České Budějovice: Dona, 2007. 230s. ISBN 978-80-7322-110-2
2. ABUABARA, A.: *A review of facial injurie due to dog bites*. In:[online] [cit.2013212]2008.Dostupnéz WWW:<<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16816820>>.
3. ASOCIACE ZASTÁNCŮ ODPOVĚDNÉHO VZTAHU K MALÝM ZVÍŘATŮM: *Vzdělávací program pro žáky ZŠ - Výchova k zodpovědnému vztahu ke zvířatům*. 2010 [online] [cit. 20012-03-20]. Dostupné z URL: <<http://www.aovz.cz/index.php/>>.
4. ASOCIACE ZASTÁNCŮ ODPOVĚDNÉHO VZTAHU K MALÝM ZVÍŘATŮM: *Vzdělávací program pro žáky ZŠ - Výchova k zodpovědnému vztahu ke zvířatům. Pracovní listy pro 1.-5. třídu základních škol*. Praha: 2007.
5. AS, A.B., DWYER, J.P., NAIDOO, S.: *Dog bites the head, neck and face in children*. [online] [cit. 20012-03-20]. Dostupné z URL: <<http://www.sajei.co.za/index.php/SAJEI>>.
6. BAILEY, G.: *Pes a jeho řeč.Vše o tom jak porozumět chování psa*. 1.vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2002. 96s. ISBN 80-7181-833-X
7. BEAVER, V.B.: *Canine Behavior: Insights and Answers*. 2.edition. Elsevier Saunders, 2009. 315p. ISBN 978-1-4160-5419-1
8. BENNETT, P., RIGHETTI, J.: *The Delta Dog Safe*. In Proceedings of the 2001 Annual Urban Animal Management Conference, Melbourne.
9. BERGLER, R.: *Warum Kinder Tiere Brauchen*. Verlag Herder Freiburg im Breisgau, Německo, 1994. 119 s. ISBN 3-451-04319-X
10. BERGROTH, E. et al: *Respiratory Tract Illnesses During the First Year of Life: Effect of Dog and Cat Contacts*. [online] [cit. 2012-03-25]. Dostupné z WWW: <<http://pediatrics.aappublications.org/content/early/2012/07/03/peds.2011-2825.full.pdf>>.
11. BERNARDO, LM. GARDNER, JM., ROSENFELD, RL., COHEN, B., PITETTI, R. : *A comparison of dog bite injuries in younger and older children treated in a pediatric emergency department*. [online] [cit. 2008-03-25]. Dostupné z URL:<[http:// www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12066018/](http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12066018/)>.

12. BUTLER, K.: *Therapy Dogs Today*. Norman: Funpudle Publishing Associates, 2004. 88s. ISBN 0-9747793-0-X
13. BYDŽOVSKÝ, J.: *Akutní stavy v kontextu*. 1.vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-815-6.
14. CENTER FOR DISEASE CONTROL AND PREVENTION (CDC): *Dog Bite Prevention* 2009 [online] [cit. 2013-03-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.cdc.gov/HomeSafety/Dog-Bites/biteprevention.html>>.
15. COREN, S.: *How to speak dog – Mastering the art of dog human communication*. New York: Free Press, 2003. 268s. ISBN 0-7432-0297-8
16. COREN, S.: *Co má pes na jazyku – Jak porozumět psí řeči*. 2.vyd. Praha: Euromedia Group, 2007a. 304s. ISBN 978-80-242-1883-0
17. COREN, S.: *Intelligence psů – Průvodce myšlením, emocemi a vnitřním životem našich psích společníků*. 2.vyd. Praha: Práh, 2007b. 319s. ISBN 978-80-7252-186-9
18. COREN, S.: *Co má pes na mysli – Jak pochopit psí uvažování*. 1.vyd. Praha: Euromedia Group, 2008. 304s. ISBN 978-80-242-2196-0
19. ČIHOVSKÝ, J.: *Sociologický výzkum – Studijní text pro posluchače FTK UP Olomouc*. 1. vyd. Olomouc: FTK UP, 2006. 42s.
20. DELESTRAIT, M., COLLARD, S.: *Child and dog, from security to complicity*. In People and Animals: A timeless Relationship: 10th International conference on Human-Animal interactions IAHAIO 6th-9th October, Glasgow. s.113
21. DESENSKÝ, R.: *Jak poznat psí duši – zkušenosti a rady ověřené dlouholetou praxí*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství XYZ, 2008. 296s. ISBN 978-80-7388-073-6
22. DESENSKÝ, R.: *Psí poradna – souvislosti, informace*. 1.vyd. Praha: XYZ, 2010. ISBN 978-807388-457-4.
23. DOG BITE LAW: *Dog bites statistics*. [online], [cit. 2012-10-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.dogbitelaw.com/PAGES/statistics.html>>.
24. *DOG GONE SAFE: Dog bite prevention throught education*. 2011 [online] [cit. 2011-10-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.doggonessafe.com>>.
25. DOHERTY, S.G.: *Neverbální komunikace dětí – Jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky*. 3.vyd. 2005. Praha: Portál. 208s. ISBN 80-7367-043-7

26. DONATI, P.L.: *Animal assisted therapy with a 21-th month-old-child affected by severe psychomotor developmental disability and relational isolation*. In People and Animals: A timeless Relationship: 10th International conference on Human-Animal interactions IAHAIO 6th-9th October, 2004 Glasgow. s.26
27. DUPERREX, O., BLACKHALL, K., BURRI, M., JEANNOT, E.: *Education of children and adolescents for the prevention of dog bite injurie*. TheCochrane Database of Systematic Reviews 2009. [online] [2010-01-05]Dostupnéz WWW:<<http://mrw.interscience.wiley.com/cochrane/clsysrev/articles/CD004726/frame.html>>.
28. DUTEILLE, F., HADJUKOWICZ, J., PASQUIER, P., DAUTEL, G.: *Tragic case of a dog bite in a young stands trial*.Annals of plastic surgery. 2002. vol. [48, no. 2](#), p. 184–187. ISSN 0148-7043
29. EECKHOUT, V.A.P.G., WYLOCK, P.: *Dog bites: an overview*. *European journal of plastic surgery*. 2005. Vol. 28, p.233-238. ISSN: 0930-343X.
30. EISERTO VÁ, J. *Vliv canisterapie na klienta s hyperkinetickým syndromem*. Ročníková práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2004. 47 s.
31. EISERTO VÁ, J.: *Odborné aktivity v Canisterapii*. České Budějovice, 2006. 109s. Diplomová práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity na katedře sociální práce a supervize. Vedoucí práce: Doc. PhDr. Adéla Mojžíšová, Ph.D.
32. EISERTO VÁ, J., ŠVESTKOVÁ, R.: *Pobytové a volnočasové aktivity se zaměřením na problematiku canisterapie*. 1.vyd. Zdravotně sociální fakulta. Jihočeská univerzita. 2011. 104s. ISBN 987-80-7394-294-6
33. ENDENBURG, N., OHL, F.: *Pes a dítě*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 62s. ISBN 978-80-247-2226-9
34. EPPLEY, B.L., SCHLEICH, A.R.: *Facial dog bite injuries in children: treatment and outcome assessment*. [online] [cit. 20012-03-20]. Dostupné z URL: <<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23524699>>.
35. FOSSATI, R.: *Dogs teach and children learn in two elementary schools*. In People and Animals: A timeless Relationship: 10th International conference on Human-Animal interactions IAHAIO 6th-9th October, 2004 Glasgow. s. 87
36. FRANĀKOVÁ, S.: *Vztah mezi člověkem a zvířetem z pohledu etologie*. In: Zvíře jako partner a průvodce člověka. Sborník ze semináře konaného dne 12.-14. září

- 1999 ve Slapech nad Vltavou. 1.vyd. Praha: Archa, 1999
37. GALAJDOVÁ, L.: *Pes lékařem lidské duše*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. 160 s. ISBN 80-7169-789-3.
38. GALAJDOVÁ, L., GALAJDOVÁ, Z.: *Canisterapie – Pes lékařem lidské duše*. 1.vyd. Praha: Portál, 2011. 168s. ISBN 978-80-7367-879-1
39. GILCHRIST, J., SACKS, J.J, WHITE, D., KRESNOW, M.J.: *Dog bites: still a problem?* Injury Prevention. 2008. Vol.14, p.296-301.
40. GRIVNA, M. a kol.: *Dětské úrazy a možnosti jejich prevence*. 1.vyd. Praha: Centrum úrazové prevence UK 2.LF a FN Motol, 2003. 144s. ISBN 80-239-2063-4
41. GUY, N.C., LUESCHER, U.A., DOHOO, S.E., SPANGLER, E., MILLER, J.B., DOHOO, I.R., BATE, L.A. 2001 *Risk factors for dog bites to owners in a general veterinary caseload*. Science Direkt, 2001.
42. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J.: *Pedagogické ovlivňování volného času*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008. 240s. ISBN 978-80-7367-473-1
43. HANUŠ, R., CHYTILOVÁ, L.: *Zážitkově pedagogické učení*. 1.vyd. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2009. 192s. ISBN 978-80-247-2816-2
44. HARTL, P., HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2000.84s. ISBN 80-7178-303-X
45. HAVLÍK, J.: *Poranění zvířaty a jak předcházet komplikacím*. Medicína pro praxi. 2005, roč.2, č.2, str.62 – 63. ISSN 1214-8687
46. HESSLER-KEYOVÁ, M.: *Magická moc zvířat*. Přel. Miroslav Syrovátko. 1.vyd. Praha: Plot, 2002. 187s. Přel.z.: What animals teach us. ISBN 80-86523-10-1
47. HUMPL, L.: *Zdravotnická záchranná služba Moravskoslezského kraje – Pokousání zvířetem (psem)*. [online] [cit.2013-2-12] 2008. Dostupné z [www: http://www.uszsmsk.cz/Default.aspx?clanek=4181](http://www.uszsmsk.cz/Default.aspx?clanek=4181)
48. CHAPMAN, S., CORNWALL, J., RIGHETTI, J., SUNG, L. 2000 *Preventing dog bites in children: randomised controlled trial of an educational intervention*. British Medical Journal, 2000, vol.320, p.1512-1513 [online] [cit. 201028].Dostupné z :URL<<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC27395/>>.
49. CHIRPP INJURY BRIEF – CANADIAN HOSPITALS INJURY REPORTING AND PREVENTION PROGRAM 2003. *Injuries associated with ...non-fatal dog bites*. 2003 [online] [2010-19-05] Dostupné z WWW:<<http://www.phac->

aspc.gc.ca/injurybles/chirpp/pdf/CHIRPP_INJURY_BRIEF_DOG_BITE_update.pdf>.

50. CHLOPČÍKOVÁ, M.: *Závěrečná zpráva projektu MZČR: Dítě a pes, aneb prevence úrazů způsobených psem u dětí středního školního věku*. Ústavu sociální práce – Centrum Zoorehabilitací, Zdravotně sociální fakulta. České Budějovice 2009.
51. CHLOPČÍKOVÁ, M.: *Závěrečná zpráva projektu MZČR: Dítě a pes – Jak žít společně bezpečně?* Ústav sociální práce – Centrum Zoorehabilitací, Zdravotně sociální fakulta. České Budějovice 2010.
52. CHLOPČÍKOVÁ, M.: *Závěrečná zpráva projektu MZČR: Žijme společně – zodpovědně a bezpečně!* Ústav sociální práce – Centrum Zoorehabilitací, Zdravotně sociální fakulta. České Budějovice 2011.
53. CHLOPČÍKOVÁ, M., CIMLOVÁ, L.: *Aktuální rizika a jejich řešení v přístupu dětí ke psům v České republice*. Prevence úrazů, otrav a násilí. 2012. č.2, r.8. ISSN 1801-0261
54. CHLOPČÍKOVÁ, M., CIMLOVÁ, L., BICKOVÁ, J.: *Současný stav preventivních aktivit v problematice úrazů způsobených psem u dětské populace v České republice*. Prevence úrazů, otrav a násilí. 2013. č.1, r.8. ISSN 1801-0261
55. CHMELOVÁ, M., MÁCHAL, P., DOSTÁLOVÁ, L.: *Aktivní komunikace se psem v kasuistice dětí se specifickými potřebami*. In Pravda o zooterapii: Sborník ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27.11.2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18.12.2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. 1.vydání. České Budějovice 2003, s. 17-25, ISBN 80-7040-608-9
56. CHRÁSKA, M.: *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. 272s. ISBN 978-80-247-1369-4.
57. IAHAIO - INTERNATIONAL ASSOCIATION OF HUMAN – ANIMAL INTERACTION ORGANIZATION2001[online]. [cit. 2009-4-05]. Dostupné z URL <<http://www.iahaio.org/>>
58. JANOUŠEK, S., ZVADOVÁ, Z., KODL, M.: *Aby pes nekousl*. Praha: Státní zdravotní ústav, 2003. 19s. ISBN 80-70710-218-X

59. KAHN, A., BAUCHE, P., LAMOUREUX, J.: *Child victims of dog bites treated in emergency departments: A prospective survey*. European Journal of Pediatrics. 2003;162:254-8.
60. KALINOVÁ, V.: *Systém vzdělávání v oblasti canisterapie*. České Budějovice, 2003. Diplomová práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity na katedře sociální práce a supervize. Vedoucí práce: Doc. PhDr. Adéla Mojžíšová, Ph.D.
61. KARÁSKOVÁ, V., KRAUSOVÁ, A.: *Pes a dítě s mentálním postižením*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0953-4
62. KASÍKOVÁ, H.: *Kooperativní učení, kooperativní škola*. 2.vyd. Praha: Portál, 2010. 152s. ISBN 978-80-7367-712-1
63. KEUSTER, D. T., LAMORO, D., BAUCHE, P., ODBERG, O.F.: *Interactive computer animation to teach principles of dog bite prevention to three to six year old children – A multidisciplinary project*. In People and Animals: A timeless Relationship: 10th International conference on Human-Animal interactions IAHAIO 6th-9th October, 2004 Glasgow. s. 99
64. KOLEKTIV AUTORŮ: *Povídání o canisterapii - canisterapie jako součást hypoterapie*. 1999. Sdružení „Piafa“ ve Vyškově.
65. KUBÁLKOVÁ, K.: *Pozitivní působení psa na zdraví člověka*. Bakalářská práce, Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií, 2005.
66. LACINOVÁ, J.: *Historický vývoj zooterapie a její současný stav*. In : Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Kolektiv autorů. 1.vyd. České Budějovice: Dona, 2007. 335s. ISBN 978-80-7322-109-6
67. LACINOVÁ, J.: *Canisterapie v praxi*. In Pravda o zooterapii: Sborník ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27.11.2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18.12.2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta 1.vydání. České Budějovice 2003, s. 6-8, ISBN 80-7040-608-9
68. LANDSBERG, G., HUNTHAUSEN, W., ACKERMAN, L.: *Handbook of Behavior Problems of the Dog and Cat*. 2.edition. 2009. Elsevier Saunders, 556 p.

69. LANGEROVÁ, H.: *Agresivní pes*. Planeta zvířat. [online] 2006, č.8 [cit.2013-5-12]. Dostupné z WWW: <<http://casopis.planetazvirat.cz/060806-agresivni-pes-1.html/>>.
70. LANGMAIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D.: *Vývojová psychologie*. 2.vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 344s. ISBN 80-247-1284-9
71. LE VAN, A.: *The dog a partner in an educational project within a specialised centre for visually handicapped children*. In: People and Animals: A timeless Relationship: 10th International conference on Human-Animal Interactions IAHAIO 6th-9th October, 2004 Glasgow. s.25
72. LEUGNER, S., WINKELMAYER, R., SIMON, R. *Mensch und Tier: Eine harmonische Beziehung*. Klosterneuburg: Norka Verlag. 2002. 128 s. ISBN 3-85050-502-2
73. LORENZ, K.: *Život se psem není pod psa*. Přel. Božena a Josef Kosekovi. 2.vyd. Praha:Granit, 1997.128s. Přel. z: So kam der Mensch auf den Hund. ISBN 80-85805-90-1
74. MACHEK, J.: *Vyjádření k případu napadení, zranění nebo usmrcení zvířete jiným zvířetem nebo člověkem a k případu napadení, zranění nebo usmrcení člověka zvířetem*. Ministerstvo zemědělství [online] [cit. 2011-6-10]. Dostupné z WWW:<http://www.eagri.cz/public/web/file/93/Pokousani_zvire_clovek.pdf>.
75. MATĚJČEK, Z.: *Co děti nejvíce potřebují*. 4.vyd. Praha: Portál, 2007a. 136s. ISBN 978-80-7367-272-0
76. MATĚJČEK, Z.: *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 4.vyd. Praha: Portál, 2007b. 143s. ISBN 978-80-7367-325-3
77. MATĚJČEK, Z.:*Prvních šest let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa, základní duševní potřeby dítěte, dítě a lidský svět*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. 182s. ISBN 80-247-0870-1
78. MATĚJČEK, Z.: *Malá domácí zvířata a děti*. Forum Medicinae. Praha: 1999, s.34-39. ISSN 1212-4230
79. McNICOLAS, J., COLLIS, M.G., SEGHAL, J.: *Beneficial effects of pet ownership on children immune functioning*.In People and Animals: A timeless Relationship: 10th International conference on Human-Animal interactions IAHAIO 6th-9th October, 2004 Glasgow. s.94

80. McCARDLE, P., McCUNE, S., GRIFFIN, J.A., ESPOSITO, L., FREUND, L.S.: *Animals in our lives. Human-Animal Interaction in Family, Community and Therapeutic Settings*. Paul H. Brookes Publishing, 2010
81. McCARDLE, P., McCUNE, S., GRIFFIN, J.A., MAHOLMES, V.: *How Animals Affect Us. Examining the Influence of Human/ Animal Interaction on Child Development and Human Health*. American Psychological Association, 2011
82. MEINTS, K., RACCA, A., AMADEI, E., LIGOUT, S., GUO, K., MILLS, D.: *Discrimination of Human and Dog faces and inversion responses in domestic dogs*. 2010 [online] [cit. 2010-20-10]. Dostupné z WWW: <<http://link.springer.com/article/10.1007/s10071-009-0303-3#page-12010>>.
83. MELICHÁRKOVÁ, A.: *Pes, který štěká, může i kousnout*. Pes přítel člověka. 2006. r. 6, č. 50, s. 72–73, ISSN 0231-5424
84. MIKULICA, V.: *Poznej svého psa – etologie a psychologie psa*. 3.vyd, Litvínov: Dialog, 2004. 312s. ISBN 80-85843-00-5
85. MIZEROVÁ, E.: *Dítě a pes v jedné domácnosti*. Děti a my. 2005. č.1. s.29, ISSN 0323-1879
86. MOJŽÍŠOVÁ, A., a kol.: *Model canisterapie*. Kontakt. Odborný a vědecký časopis pro zdravotně sociální otázky, 2000, roč. II, č.4, s. 215-219. ISSN 1212-4117
87. MODRÝ PES Česká asociace veterinárních lékařů malých zvířat. 2008 [online] [cit. 2010-20-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.modry-pes.cz/modry-pes.html>>.
88. MORGAN, M., PALMER, J. 2007. *Children should not be left unsupervised with dogs*. Science Daily. 2007 [online] [2010-02-05] Dostupné z WWW:<<http://www.sciencedaily.com/releases/2007/02/070223143559.htm>>.
89. MÜLLER, O.: *Terapie ve speciální pedagogice*. 2005. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-1075-3.
90. NEDVĚDOVÁ, M.: *Canisterapie v dětské psychiatrii*. České Budějovice, 2006. Bakalářská práce. České Budějovice, Zdravotně sociální fakulta Jihočeské Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Jankovský, Ph.D.
91. NERADŽIČ, Z.: *Animoterapie aneb jak nás zvířata umí léčit: praktický průvodce pro veřejnost, pedagogy i pracovníky zdravotnických zařízení a sociálních ústavů*. 1.vyd. Praha: Albatros. 2006. 159s. ISBN 80-00-01809-8

92. NERADŽIČ, Z.: *Zooterapie v kontextu ucelené rehabilitace*. In Pravda o zooterapii: Sborník ze dvou celostátních konferencí pořádaných dne 27.11.2001 v Hluboké nad Vltavou a dne 18.12.2002 v Ústavu sociální práce v Českých Budějovicích. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. 1.vydání. České Budějovice 2003 , ISBN 80-7040-608-9
93. ODENDAAL, J.: *Zvířata a naše mentální zdraví – Proč, co a jak?* 1.vyd. Praha: Nakladatelství Brázda, 2007. ISBN 978-80-209-0356-3
94. OLECKÁ, I., IVANOVÁ, K.: *Metodologie vědeckovýzkumné činnosti*.1.vyd. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc, o.p.s. 2010. ISBN 978-80-87240-33-5.
95. PAVLOVSKÝ, P. a kol.: *Soudní psychiatrie a psychologie*. 3.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2618-2.
96. PAUL, E.: *Understanding empathy with animals: A psychological perspective*. In People and Animals: A timeless Relationship: 10th International conference on Human-Animal interactions IAHAIO 6th-9th October, 2004 Glasgow. s.38
97. PEDEN, M. et al.: *World report on child injury prevention*. World Health Organization 2008. 232s. [online] [cit. 2010-10-05] Dostupné z WWW:<http://whqlibdoc.who.int/publications/2008/9789241563574_eng.pdf>.ISBN 978-92-4-1563574.
98. [PETERS, V.](#), [SOTTIAUX, M.](#), [APPELBOOM, J.](#), [KAHN, A.](#): *Posttraumatic stress disorder after dog bites in children*. In: Journal Of Pediatrics, 2004, vol. 144., no.2, 121-122p.
99. PETRŮ, G., KARÁSKOVÁ, V.: *Edukační aspekty canisterapie*. 2008 [online] [cit.20122010]DostupnézWWW:<http://www.ftk.upol.cz/_katedry/petru_karaskova.doc>.
100. PETTY, G.: *Moderní vyučování.(Teaching today)* Přel. Štěpán Kovařík, 4.vyd. Praha: Portál, 2006. 380s. ISBN 80-7367-172-7
101. PILNÝ, J., SLODIČKA, R. a kol.: *Chirurgie ruky*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2011. ISBN 978-80-247-3295-4
102. POJER, J.: *Statistické metody zpracování dat*. 1.vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. 65s. ISBN 80-7251-077-0.
103. PRAŠKO, J., HÁJEK, T., PRAŠKOVÁ, B., PREISS, M., ŠLEPECKÝ, M., ZÁLESKÝ, R.: *Stop traumatickým vzpomínkám*. 1.vyd. Praha: Portál 2003. ISBN 80-7178-811-2

104. PROTHMANN, A.: *Interaction of psychologically disturbed children with therapy dog*. In People and Animals: A timeless Relationship: 10th International conference on Human-Animal interactions IAHAIO 6th-9th October, 2004 Glasgow. s.23
105. PÚRY, F.: *K trestní odpovědnosti vlastníka psa za ublížení na zdraví způsobené útokem psa*. [online] 2003 [cit. 2013-5-1]. Dostupné z WWW: <http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanskepravo/txtexpresion_k+trestn%C3%AD+odpov%C4%9Bdnosti+vlastn%C3%ADka+psa/art_3701/rbsearchsource_articles/k-trestni-odpovednosti-vlastnika-psa-za-ublizeni-na-zdravi-zpusobene-utokem-psa.aspx>.
106. RÁZKOVÁ, I.: *Nejčastější poranění způsobená zvířaty*. Pardubice, 2012. 91 str. Bakalářská práce na fakultě zdravotnických studií v Pardubicích na katedře ošetrovatelství. Vedoucí práce: Mgr. Marie Holubová.
107. REISNER, R.I., SHOFER, S.F., NANCE, M.L.: *Behavioral assessment of child-directed canine aggression*. 2007. [online] [cit. 2013-6-10]. Dostupné z WWW: <<http://injuryprevention.bmj.com/content/13/5/348.short>>.
108. ROBINSON, I.: *Training Your Dog to Help Others*. New York: Hispen Books, 1995. 88 s. ISBN 0-9728067-0-9
109. RUGGAS, T.: *Konejšivé signály – Na jedné vlně s vaším psem*. 1. vyd. Praha: Plot, 2007. 99 s. ISBN 978-80-86523-80-4
110. ŘÍČÁNKOVÁ, V.: *Etologie psa*. In: Zooterapie ve světle objektivních poznatků. Kolektiv autorů. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 2007. 335 s. ISBN 978-80-7322-109-6
111. SAFETY AROUND DOG [online] [cit. 2011-8-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.safetyarounddogs.org>>.
112. SEDLÁČEK, P., ŠTRUNCOVÁ, V.: *Infekční komplikace po poranění zvířaty*. *Pediatric pro praxi*. 2007, roč. 8, č. 5, str. 288 – 291. ISSN 80-7178-811-2
113. SCHALAMON, J., AINOEDHOFER, H., SINGER, G., PETNEHAZY, T.: *Analysis of dog bites in children who are younger than 17 years*. *Pediatrics – Official journal of the american academy of pediatrics*. 2006. vol. 107, p. 374 – 379, ISSN 1098 – 4275
114. SHULER, C.M., DEBESS, E.E., LAPIDUS, J.A., HEDBERG, K.: *Canine and human factors related to dog bite injuries*. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 2008. vol. 232, no. 4, p. 542 – 546. ISSN 0003-1488.

115. SMITH – OZANNE, J., ASHBY, K., STATHAKIS, V.Z.: *Dog bite injury prevention – analysis, critical review and research agenda*. 2010 In: In: Injury Prevention. 2010. Vol. 7, 321-326p.
116. SNEDDON, D.G.: *Neverbální komunikace dětí – Jak porozumět dítěti z jeho gest a mimiky. (Children's unspoken language)*, 1.vyd. Praha: Portál, 2005. 208s. ISBN 80-7367-043-7
117. STATE FARM INSURANCE COMPANY: Press Release. [online] [cit.2013-1-12]2011. Dostupné z WWW: <http://www.statefarm.com/aboutus/_pressreleases/2011/its-not-the-breed-its-the-bite-ca.asp>.
118. STÁTNÍ VETERINÁRNÍ SPRÁVA: *Veterinární analýza případů poranění člověka psem*. [online] [cit.2013-5-11] 2000. Dostupné z www: <http://www.rtw.cz/ruzne/zajimav/805/archiv/html/Analiza_pripadu_poraneni_cloveka_psem.html>.
119. STRAKOVÁ, Š., HUČÍN, J.: *Zvíře pomáhá najít vztah k lidem*. Psychologie Dnes, 2000. roč. 6, č. 4, s. 8-11, ISSN 1212-9607
120. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S.: *Trestní zákon – komentář – díl I*. 2003. 5.vyd., Praha: C.H.Beck, str.56 – 58. ISBN 80-7179-624-7
121. ŠČEPOŇCOVÁ, S., DVORSKÁ, V.: *Kazuistika: Pokousání psem*. Sestra. 2010, roč.22, č.10, str.67-69. ISSN 1210-0404
122. ŠÍPKOVÁ, L.: *Canisterapie praktikovaná u seniorů*. České Budějovice, 2006. 109s. Bakalářská práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity na katedře sociální práce a supervize.
123. ŠTEFAN, J., HLADÍK, J., ADÁMEK, T.: *Soudní lékařství a zdravotnicko-právní otázky*. [online] [cit.2013-1-12] 2009. Dostupné z WWW: <<http://www.lf3.cuni.cz/opencms/export/sites/www.lf3.cuni.cz/cs/pracoviste/soudni/vyuka/studijni-materialy/Skripta-soudni-lekarstvi.pdf>>.
124. ŠVANCAROVÁ, A., BENEŠOVÁ, V.: *Analýza úrazových dat FN Motol a závěry pro prevenci dětských úrazů*. Prevence úrazů, otrav a násilí. 2012. č.2, r.8. ISSN 1801-0261
125. THE BLUE DOG: *Safe relationships between children and dogs*. 2006 [online] [cit. 2010-10-01]. Dostupné z www: <<http://www.thebluedog.org>>.
126. THOMPSON, M., J.: *Animal-assisted play therapy: Canines as co-therapists*. [online] [cit.201312]2009. Dostupné z www: <http://counselingoutfitters.com/vistas/vistas09/Article_18_Thompson.pdf>.

127. ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČESKÉ REPUBLIKY 2010 Infekční nemoci 2008 [online] [2010-10-05] Dostupné z [www:<http://www.uzis.cz/publikace/infekcni-nemoci-2008>](http://www.uzis.cz/publikace/infekcni-nemoci-2008).
128. ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČESKÉ REPUBLIKY 2010 Infekční nemoci v České republice v letech 2007 - 2009 [online] [2010-10-10] Dostupné z WWW:<<http://www.uzis.cz/rychle-informace/infekcni-nemoci-ceske-republice-letech-2007-2009>>.
129. ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČESKÉ REPUBLIKY 2011 Úrazovost dětí a mladistvých do roku 2009 [online] [2012-5-10] Dostupné z WWW:<[http:// http://www.uzis.cz/system/files/24_11.pdf](http://www.uzis.cz/system/files/24_11.pdf)>.
130. ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČESKÉ REPUBLIKY 2010 Infekční nemoci v České republice v roce 2010 [online] [2012-5-10] Dostupné z WWW <http://www.uzis.cz/rychle-informace/infekcni-nemoci-ceske-republice-roce-2010.pdf>>.
131. ÚSTŘEDNÍ KOMISE PRO OCHRANU ZVÍŘAT: *Vyjádření ÚKOZ k problematice vedení psa na vodítku v novele zákona č.246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání.* [online] [cit. 2012-10-10]. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/1660/Ved_psa_na_voditku.pdf>.
132. VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří.* 1.vyd. Praha: Portál, 2000. 528s. ISBN 80-7178-308-0
133. VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie I. – Dětství a dospívání.* 1.vyd. Praha: Karolinum, 2005. 459s. ISBN 80-264-0956-8
134. VELEMÍNSKÝ a kol.: *Zooterapie ve světle objektivních poznatků.* 1.vyd. České Budějovice: Dona, 2007. 335s. ISBN 978-80-7322-109-6
135. VERHOEF-VERHALLEN, E.J.J.: *Velká encyklopedie psů.* 1.vyd. Dobřejiovice: Rebo Production CZ, 2003. 460s. ISBN 80-200-1331-8
136. VESELOVSKÝ, Z.: *Etologie: Biologie chování zvířat.* 1.vyd. Praha: Academia, 2005. 408s. ISBN 80-200-1331-8
137. VESELOVSKÝ, Z.: *Etologie.* In: *Zooterapie ve světle objektivních poznatků.* Kolektiv autorů. 1.vyd. České Budějovice: Dona, 2007. 335s. ISBN 978-80-7322-109-6
138. WEISS, H.B., FRIEDMAN, I.D., COBEN, J.H.: *Incidence of dog bites injuries treated in emergency departments.* [online] [cit.2013-1-14] 1998. Dostupné

z www: <<http://www.dogsbite.org/pdf/1992-1994-incidence-dog-bite-injuries-treated-in-e-departments.pdf>>.

139. WILSON, F., DWYER, F., BENNET, P.C.: *Prevention of dog bites: Evaluation of a brief educational intervention program for preschool children*. Journal of Community Psychology, 2003. Vol. 31, No. 1, 75-86p.
140. ZÁKON č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník
141. ZÁKON č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník
142. ZÁKON č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník
143. ZÁKON č. 246/1992 Sb. Zákon na ochranu zvířat proti týrání
144. ZÁKON č. 20/1966 Sb. Zákon o péči o zdraví lidu

9 KLÍČOVÁ SLOVA

Dítě

Pes

Úraz

Rizikové faktory

Edukace

Preventivní program

10 SEZNAM ZKRATEK

AAE (*Animal Assisted Education*) – vzdělávání za asistence zvířat

atd. a tak dále

např. například

11 PŘÍLOHY

Příloha 1 – Struktura neformálního rozhovoru s dítětem.

Příloha 2 – Pilotní dotazník pro děti.

Příloha 3 - Zpětnovazebný dotazník pro děti.

Příloha 4 – Fotodokumentace.

Příloha 5 - Dítě a pes – Jak žít společně bezpečně! (pracovní sešit)

Příloha 6 - Informovaný souhlas.

Příloha 1 Struktura neformálního rozhovoru s dítětem.

1. Kdy Tě poprvé kousnul pes? (Kolik Ti bylo let?)
2. O jakého psa se jednalo? (př. rodinný pes, cizí pes)
3. Kam Tě pes kousnul?
4. Tekla Ti po kousnutí krev?
5. Byl jsi ošetřen u lékaře?
6. Co jsi v daný okamžik se psem dělal?
7. Máš po tomto zážitku strach ze psů?

Příloha 2 Pilotní dotazník pro děti.

Milé děti,

jmenuji se Marie Chlopčíková. Studuji na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích fakultu zdravotně sociálních studií. Ráda bych se Vás pomocí tohoto dotazníku zeptala: „Jak se umíte chovat ke psům?“.

Vaše odpovědi mi pomohou zjistit nejen vědomosti, které o psech máte, ale i Vaše zkušenosti s nimi. Díky vašim odpovědím vznikne obrázkový pracovní sešit, který pomůže Vám i dalším žákům rozšířit a upevnit si znalosti o správném a bezpečném kamarádství se psem.

Pomůžete mi?

Dotazník je anonymní (Nepodepisuj se). Označ vždy pouze jednu odpověď.

Děkuji všem, kteří dotazník vyplní☺

1. Jsem:

- dívka chlapec

2. Kolik máš let?(napiš)

3. Máš doma psa?

- ano ne

4. Pokud máš doma psa, jaké je velikosti?

- malý (př. jezevčík, čivava...)
 střední (př. labrador, kokršpaněl...)
 velký (př. doga, bernardýn...)

5. Víš jaké rasy (plemene) je Váš pes?

.....(napiš)

6. Koho by měl pes u Tebe doma poslouchat?

(* vyplň jen děti, které mají doma psa)

(* vyber jen jednu možnost)

- Tebe
 rodiče (maminku, tatínka)
 sourozenec (sestra, bratr)
 prarodiče (babička, dědeček)

7. Je správné, aby si cvičil/a psa? (*odpoví jen ten, kdo má doma psa)

- ano ne

8. Je správné, aby si trestal/a psa, když Tě neposlechne?

(*odpoví jen ten, kdo má doma psa)

ano ne

9. Je správné, aby si sahal/a psovi do misky s krmením?

(*odpoví jen ten, kdo má doma psa)

ano ne

10. Je správné, aby si sahal/a na psa při krmení?

(*odpoví jen ten, kdo má doma psa)

ano ne

11. Kousnul Tě někdy pes?

ano ne

12. Kousnul Tě tvůj vlastní pes (Ten, kterého máš doma?)

ano ne

13. Kousnul Tě někdy cizí pes? (Ten, kterého nemáš doma).

14. Víš, proč Tě pes kousnul? (Co jste spolu dělali?)

.....(napiš)

15. Jak se cítíš v přítomnosti známého psa?

- cítím se bezpečně
- mám strach
- nevím

16. Jak se cítíš v přítomnosti cizího psa? (Kterého vůbec neznáš.)

- cítím se bezpečně
- mám strach
- nevím

17. Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes?

- pohladím psa
- nebudu si psa všímat
- začnu utíkat
- psa zaženu

18. Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes, který vrčí?

- pohladím psa
- nebudu si psa všímat
- začnu utíkat
- psa zaženu

19. Jak se správně seznámíš s cizím psem?

- nechám se psem očichat
- pohladím psa
- začnu na psa mluvit

20. Co musíš udělat, když si chceš pohladit cizího psa?

- přivolám psa k sobě
- počkám na jeho pána a zeptám se
- chytnu psa za obojek

21. Kde se správně hladí pes?

- za ušima
- na zádech
- z boku na tlamě

22. Je správné utíkat před psem?

- ano
- ne

23. Jak může vnímat pes náš lidský úsměv s odhalenými zuby?

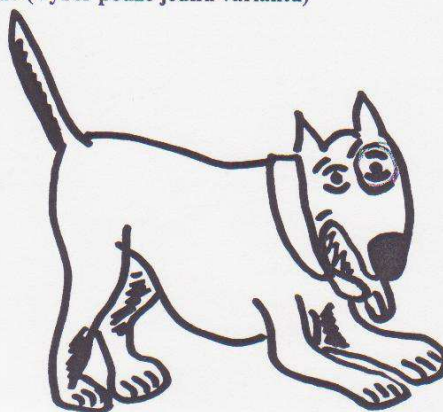
- výzvu ke hře
- ohrožení
- nevím (Myslím, že je mu to jedno.)

24. Jak může vnímat pes upřený pohled do očí?

- výzvu ke hře
- ohrožení
- nevím (Myslím, že je mu to jedno.)

25. Jaký je podle Tebe pes na obrázku? (Vyber pouze jednu variantu)

- chce si hrát
- má strach
- chce zaútočit
- je přátelský

26. Jaký je podle Tebe pes na obrázku? (Vyber pouze jednu variantu)

- chce si hrát
- má strach
- chce zaútočit
- je přátelský

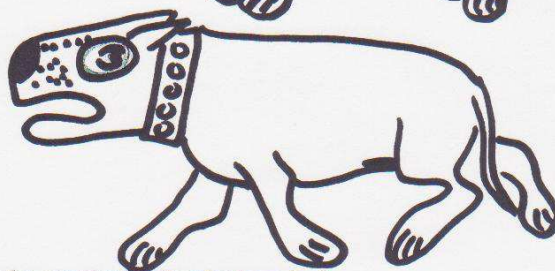
27. Jaký je podle Tebe pes na obrázku? (Vyber pouze jednu variantu)

- chce si hrát
- má strach
- chce zaútočit
- je přátelský

28. Jaký je podle Tebe pes na obrázku? (Vyber pouze jednu variantu)

- chce si hrát
- má strach
- chce zaútočit
- je přátelský

29. Chtěl/a by ses dovědět více o správném chování ke psům?

- ano
- ne

Příloha 3 Zpětnovazebný dotazník.

Milé děti,

Nyní po absolvování preventivního programu se psy, bych Vás opět ráda požádala o pomoc s vyplněním druhého dotazníku, který mi pomůže zjistit, zda jste si něco z programu zapamatovaly, a jak se Vám program líbil.

Dotazník je opět anonymní (nepodepisuj se). Označ vždy pouze jednu odpověď.

Děkuji všem, kteří dotazník vyplní😊

1. Jsem:

- dívka chlapec

2. Kolik máš let?(napiš)

3. Koho by měl pes u Tebe doma poslouchat?

(* vyplní jen děti, které mají doma psa)

(* vyber jen jednu možnost)

- Tebe
 rodiče (maminku, tatínka)
 sourozence (sestra, bratr)
 prarodiče (babička, dědeček)

4. Je správné, aby si cvičil/a psa? (*odpoví jen ten, kdo má doma psa)

- ano ne

5. Je správné, aby si trestal/a psa, když Tě neposlechne?

(*odpoví jen ten, kdo má doma psa)

- ano ne

6. Je správné, aby si sahal/a psovi do misky s krmením?

(*odpoví jen ten, kdo má doma psa)

- ano ne

7. Je správné, aby si sahal/a na psa při krmení? (*odpoví jen ten, kdo má doma psa)

- ano ne

8. Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes?

- pohladím psa
 nebudu si psa všimát
 začnu utíkat
 psa zaženu

9. Co uděláš, když k Tobě přijde cizí pes, který vrčí?

- pohladím psa
- nebudu si psa všímat
- začnu utíkat
- psa zaženu

10. Jak se správně seznámíš s cizím psem?

- nechám se psem očichat
- pohladím psa
- začnu na psa mluvit

11. Co musíš udělat, když si chceš pohladit cizího psa?

- přivolám psa k sobě
- počkám na jeho pána a zeptám se
- chytnu psa za obojek

12. Kde se správně hladí pes?

- za ušima
- na zádech
- z boku na tlamě

13. Je správné utíkat před psem?

- ano
- ne

14. Jak může vnímat pes náš lidský úsměv s odhalenými zuby?

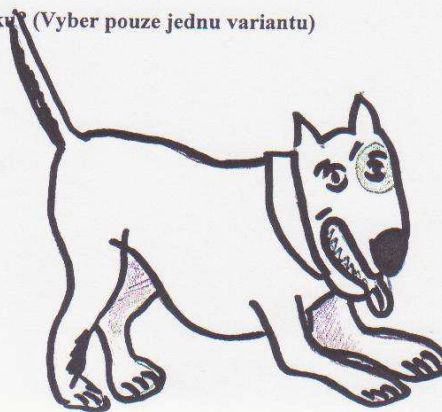
- výzvu ke hře
- ohrožení
- nevím (Myslím, že je mu to jedno.)

15. Jak může vnímat pes upřený pohled do očí?

- výzvu ke hře
- ohrožení
- nevím (Myslím, že je mu to jedno.)

16. Jaký je podle Tebe pes na obrázku? (Vyber pouze jednu variantu)

- chce si hrát
- má strach
- chce zaútočit
- je přátelský

17. Jaký je podle Tebe pes na obrázku? (Vyber pouze jednu variantu)

- chce si hrát
- má strach
- chce zaútočit
- je přátelský

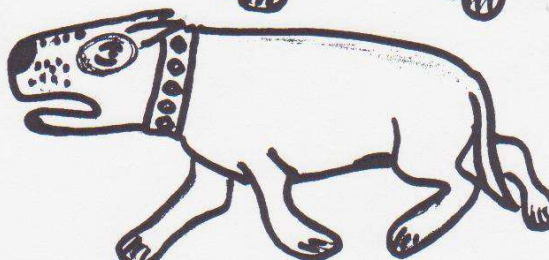
18. Jaký je podle Tebe pes na obrázku? (Vyber pouze jednu variantu)

- chce si hrát
- má strach
- chce zaútočit
- je přátelský

19. Jaký je podle Tebe pes na obrázku? (Vyber pouze jednu variantu)

- chce si hrát
- má strach
- chce zaútočit
- je přátelský

20. Líbil se Ti preventivní program se psy?

- ano
- ne

21. Co se Ti na programu nejvíce líbilo?

- komunikační gesta psa (obrázky)
- příklady bezpečného chování (aktivity se psy)
- povídání o psech

Příloha 4 Fotodokumentace

Dítě a pes – Žijme společně – zodpovědně a bezpečně!

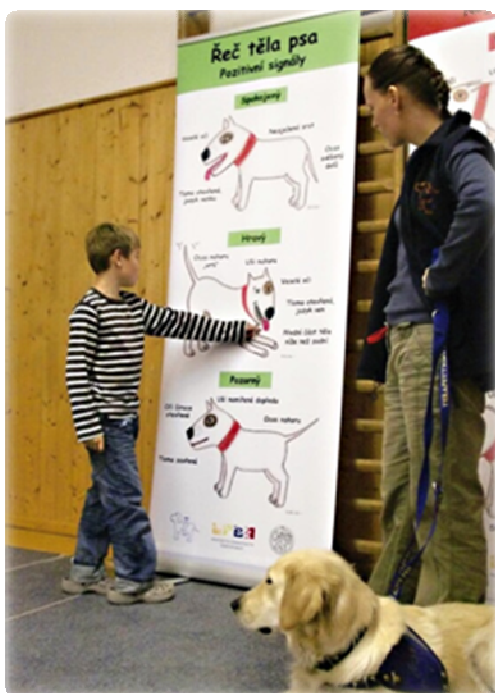
(Interaktivní edukačně preventivní program)

Obrázek 1 Návčik prvního kontaktu se psem – seznámení.

Obrázek 2 Základy řeči těla – negativní signály – útočná pozice.

Obrázek 3 Základy řeči těla – pozitivní signály – hravá pozice.

Obrázek 4 Návčik komunikace se psem - „Jak a kde psa správně pohladit.“

Obrázek 5 Pomůcky programu – roll-upy.

Obrázek 6 Rizikové situace – „Proč před psem nelézt po čtyřech.“

Obrázek 7 Rizikové situace – „Proč před psem nezvedat ruce.“

Obrázek 8 Návčik protektivní polohy – Poloha „želvy“.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta

DÍTĚ A PES

JAK ŽÍT SPOLEČNĚ BEZPEČNĚ!

(pracovní sešit)

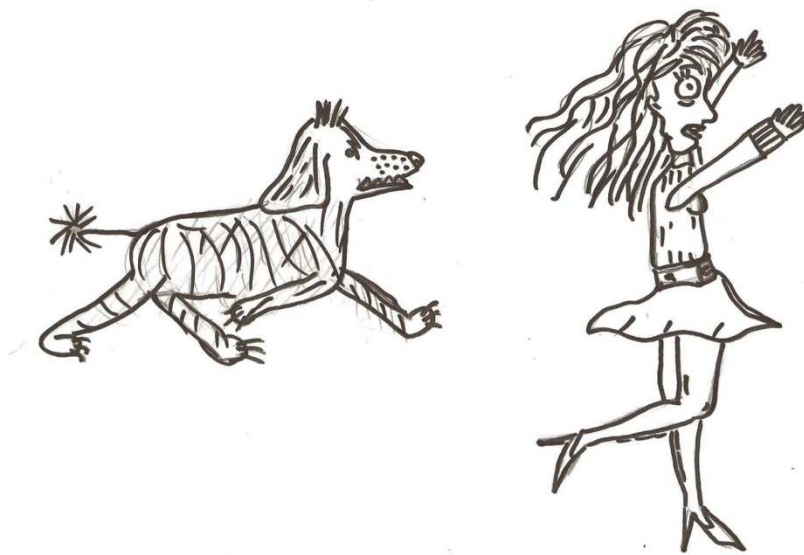

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

„Pravidla bezpečného kamarádství. Aneb co nikdy nedělat psům.“

1. HLADIT PSA BEZ SVOLENÍ MAJITELE
2. DÍVAT SE PSOVI UPŘENĚ DO OČÍ
3. SKLÁNĚT SE KE PSOVI
4. CENIT NA PSA ZUBY
5. LÉZT PSOVI DO PELÍŠKU, BOUDY
6. STRAŠIT PSA NEZNÁMÝMI ZVUKY (např. řehtačky, pistolky, ...)
7. DĚLAT PŘED PSEM PRUDKÉ POHYBY
(např. jezdit na kole, bruslích, rychlé hry - fotbal, na honěnou, ...)
8. ZVEDAT PŘED PSEM RUCI NAD HLAVU
9. UTÍKAT PŘED PSEM
10. HONIT PSA (např. zahánět ho do míst odkud nemá úniku)
11. NAPODOBOVAT PŘED PSEM ŠTĚKÁNÍ, VRČENÍ
12. PŘIBLIŽOVAT SE KE PSOVI ZBRKLE, NÁHLE, ZE ZADU
13. KŘÍČET NA PSA (cizího i vlastního)
14. DRÁŽDIT PSA (např. klackem, tyčí, novinami, hračkou...)
15. HÁZET NA PSA (např. kameny, ...)
16. TRESTAT, BÍT PSA (cizího ani vlastního)
17. TAHAT PSA ZA OCAS, UŠI, SRST, TLAPKY, ČUMÁK
18. ŠLAPAT PSOVI NA PACHY, OCAS
19. BRÁT PSOVI HRAČKY (např. míček, gumová kost, plyšák...)
20. PŘETAHOVAT SE O HRAČKY SE PSEM
21. LÉZT PŘED PSEM PO ČTYŘECH
22. RUŠIT PSA PŘI ODPOČINKU, SPÁNKU
23. RUŠIT NEMOCNÉHO PSA
24. RUŠIT PSÍ MÁMU SE ŠTĚŇATY (např. sahat na štěňátka)
25. RUŠIT PSA PŘI JÍDLÉ
26. SAHAT PSOVI DO MISKY S JÍDLEM NEBO VODOU
27. SAHAT PSOVI DO TLAMY
28. DÁVAT PSOVI DO UŠÍ, TLAMY ČI OČÍ DROBNÉ PŘEDMĚTY
(např. kamínky, vatové tyčinky, tužky, ...)
29. OBJÍMAT A MAČKAT PSA KDYŽ NECHCE
30. DÁVAT PSOVI POVELY BEZ
PŘÍTOMNOSTI JEHO PÁNA

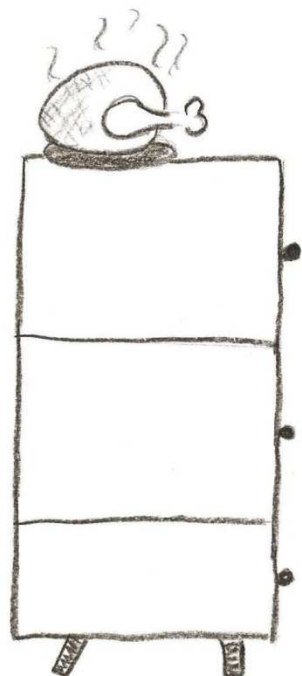

Lucie Šestáková

JAK ŽÍT SPOLEČNĚ BEZPEČNĚ!

Tereza Řezáčová

Ivana Schacherlová

„Pes je jediné stvoření na světě, které vás miluje víc než sebe.“

Josh Billings

Ahoj děvčata a chlapi.

Jmenuji se HAFÍK a moc rád bych Vás pomocí tohoto pracovního sešitu seznámil se základy slušného a zodpovědného chování k nám psům. Občas se totiž stane, že jeden druhému nerozumíme. Ptáte se proč? Protože každý mluvíme jinou řečí a když se nebudeme snažit vzájemně si porozumět, můžou z toho být nepříjemné zážitky na obou stranách. A to bychom my psi neradi. Máme Vás děti totiž moc rádi. Je s vámi psina.

Chcete se naučit nám rozumět? Ano? HAF, jdeme na to.

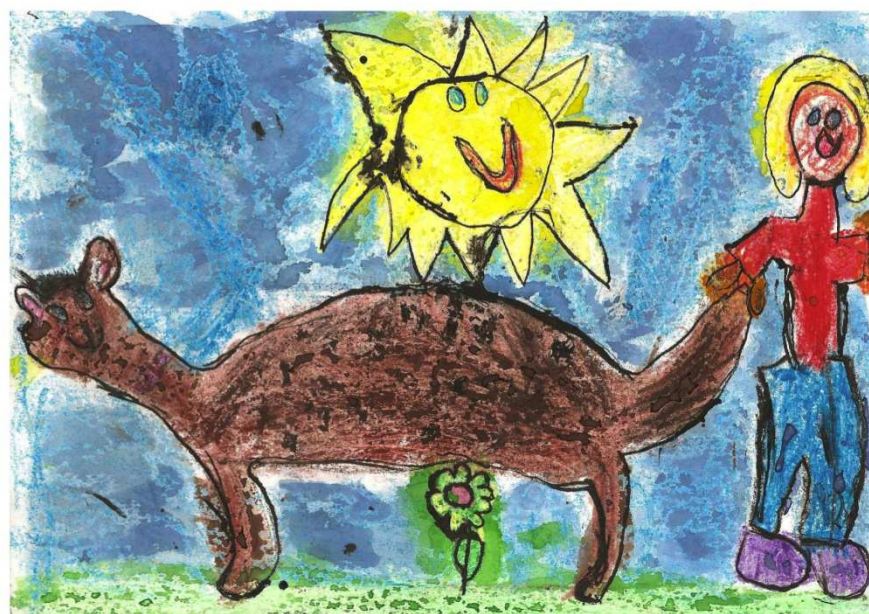
Vážení dospělí.

Pracovní sešit, jenž se Vám dostává do rukou, má sloužit jako preventivní materiál pro děti na úrovni prvního stupně školní docházky (1. - 6. třída). Jelikož se čím dál častěji objevují případy konfliktů mezi dětmi a psy, které nezřídka končí zraněním, rozhodly se autorky publikace vytvořit praktický manuál základních pravidel bezpečného a zodpovědného přístupu dětí ke psům. Především nedostatečná znalost základních komunikačních signálů a gest psa vystavuje děti zbytečně velkému riziku. Pojd'te také nahlédnout a možná se i něco přiučit o našich nejoblíbenějších zvířecích společnících.

Dominik Slovácěk

Natálie Kadlecová

Jak správně pozdravit psa

- Nikdy nehlad' psa bez přítomnosti jeho pána.
- Vždy se zeptej, zda si psa můžeš pohladit.
- Nechej psa, aby k tobě přišel první.
- Neběhej za psem.
- Pokud o tebe nemá pes zájem, nevnucej se mu.
- Nikdy na psa nesahej zezadu.
- Nikdy nehlad' psa shora po hlavě.
- Když se k tobě pes přibližuje, stůj klidně.
- Ruce měj vždy podél těla. Nezvedej je.
- Hřbet ruky můžeš mírně natáhnout směrem ke psovi, aby si Tě mohl očíhat.
- Pohlad' psa z boku po tlamě nebo pod bradou.

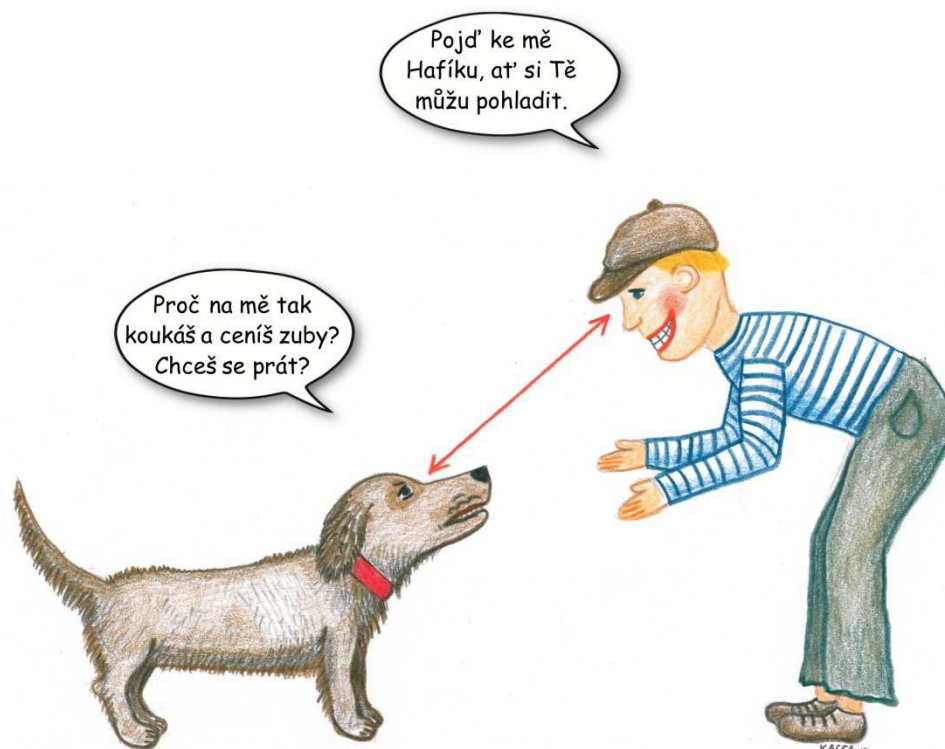

Barbora Lisová

Lenka Bonušová

Upřený pohled do očí a odhalené zuby

Proč psům nedělá dobře náš upřený pohled do očí a úsměv s odhalenými zuby? Psi mohou tato dvě gesta vnímat jako provokaci nebo výzvu k boji. Mohou začít vrčet, štěkat, cenit zuby, nebo i zaútočit. Zejména před cizím psem se nikdy neskláněj do úrovně jeho očí a tlamy. Může ho to provokovat.

Natálie Matějková

Filip Novák

Prudké pohyby a zvednuté ruce nad hlavou

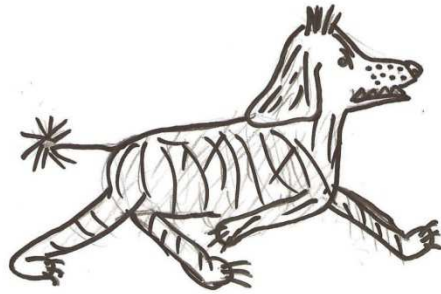

Proč na mě ceníš zuby?
Bojím se tě.

Proč zvedáš ruce?
Chceš být větší než já?
To se mi nelíbí!

Prudké pohyby a zvedání rukou může pes vnímat jako projev dominance. Může si myslet, že se před ním chceš dělat větší, abys ho vyděsil, zahnal nebo vyzval na souboj. Pobeží-li k tobě cizí pes a Ty budeš mít strach, zůstaň raději stát na místě s rukama připaženými k tělu. Pes tak nebude mít důvod se Tě bát, vrčet, štěkat nebo dokonce útočit.

Lucie Šestáková

Vašek Šmíd

Útěk / běh

Před psem nikdy neutíkej! Myslíš, že mu utečeš? Pes běhá po čtyřech a je mnohem rychlejší a mrštnější než člověk. Když před psem začneš utíkat, stáváš se pro něj v tom okamžiku „kořistí“ (např. jako zajíc), kterého se bude snažit dohnat. Nejde mu hned o to Tě kousnout a ublížit Ti. Chce Tě jen zastavit. V běhu to ale jde mnohem obtížněji, a protože pes nemá ruce, jediný způsob, jak Tě zastavit, je chňapat po nohavicích kalhot, lýtku nebo botě.

Lucie Šestáková

Viktorie Součková

Kolo, koloběžka, brusle, skateboard

Stejně jako běh a útěk, který jsme si vysvětlili na předchozí stráně, může i kolo, koloběžka, brusle nebo skateboard psovi připomínat prchající kořist. Navíc zpravidla vydávají nepříjemné zvuky, které mohou psovi také vadit. Kolem psů se proto nikdy nepohybujte na těchto prostředcích. Nechcete přece své kamarády děsit ani dráždit. Mohli by se po Vás ohnat nebo chtít jiným způsobem zastavit.

Sára Kollerová

Ondřej Martínek

Společná hra

Při rychlých společných hrách, jako je například fotbal, vybíjená nebo hra na honěnou, se pohybujeme velmi rychle. Občas se stane, že zakopneme a upadneme. V takových nečekaných situacích se však může psí kamarád leknout a ze strachu se ohnat či štípnout pro upozornění. Proto si se psem zahraj raději na schovávanou nebo mu házej míček. Je to bezpečnější.

Teraza Nedbalová

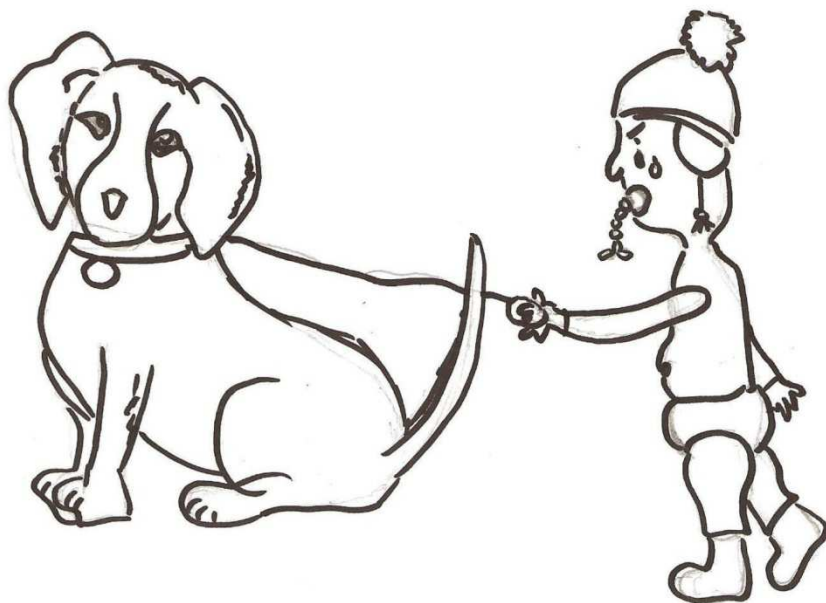

Klára Šimková

Přetahování o věci

Každý pes má v sobě přirozenou soutěživost. Tak jako vy děti. I on miluje všechny hračky. V zápalu hry při přetahování se o hračku vás může nechtěně štípnout nebo i kousnout. Nechce vám ublížit. Jen vyhrát hračku. Bude tedy bezpečnější mu hračku nebrat, nebo mu ji pouze házet a nechat přinést.

Kateřina Stejskalov

Zdenka Őtřobov

Venčení

Chodíš se psem sám na procházku? Ano? A máš tolik síly, abys ho udržel, když bude chtít třeba dohonit sousedovu kočku? Nebo se něčeho lekne a bude chtít utéct?

Středně velký a velký pes má vždy větší sílu než Ty. Proto bys na procházku s ním měl vždy chodit v doprovodu dospělé osoby (rodič, sourozenec, babička, dědeček...).

Udržet malého pejska bys určitě zvládnul. I ten se však může leknout a začít utíkat. Ty poběžíš za ním, abys ho dohnal. Ani jeden z vás nebude dávat pozor na cestu a můžete vběhnout přímo pod kola auta.

Klára Jánová

Patricie Tercieva

Teritorium

Jak by ses cítil/a, kdyby Ti někdo každý den t'ukal na okno od pokoje? Líbilo by se Ti to? Pes považuje za svůj domov nejen pelíšek nebo boudu. Doma je i na zahradě nebo na dvoře. Na každého vetřelce, který by chtěl proniknout, statečně upozorňuje. „Tady bydlím já!!!“ Psa proto nikdy nedráždí. Bude si Tě moc dobře pamatovat a až se jednou potkáte venku, může Ti Tvé zlobení vrátit.

Lenka Bonušová

Tereza Řezáčová

Za plotem

Líbilo by se Ti, kdyby k vám chodil někdo bez dovolení na návštěvu? Stejně tak ani psi nemají rádi, když jim někdo narušuje prostor, který bedlivě střeží. Není to jen pelíšek a bouda! Pes považuje za svůj domov celý prostor, který hlídá. Tedy i dům, byt, zahradu či dvůr. Nikdy proto nevstupuj bez dovolení a přítomnosti jeho pána na toto území.

Helena Púryová

Adéla Krýdlová

Pelíšek / bouda

Máš rád svou postel? Svůj pelíšek? Ano? A líbilo by se Ti, kdyby za Tebou do postele někdo chodil a rušil Tě při odpočinku? Stejně tak jako Ty, ani pes nemá rád, když ho někdo ruší na místě, které považuje za nejbezpečnější část svého domova. Sem chodí pes odpočívat, relaxovat, když se bojí, nebo si chce něco ukrýt. Psa proto nikdy v pelíšku ani boudě neruš. Nemuselo by se mu to líbit!

Jana Schaffelhoferová

Vendula Teringlová

Když nejsem fit

Stejně jako my lidé se i psi občas necítí dobře. Něco je bolí a nechtějí být rušeni. V takové chvíli bychom měli nechat psa odpočívat! Jistě si teď nebude chtít hrát ani dovádět. Čím více odpočinku a klidu svému čtyřnohému kamarádovi dopřeješ, tím rychleji se bude cítit fit a můžete si spolu zase hrát.

Matyáš Janák

Natálie Kadlecová

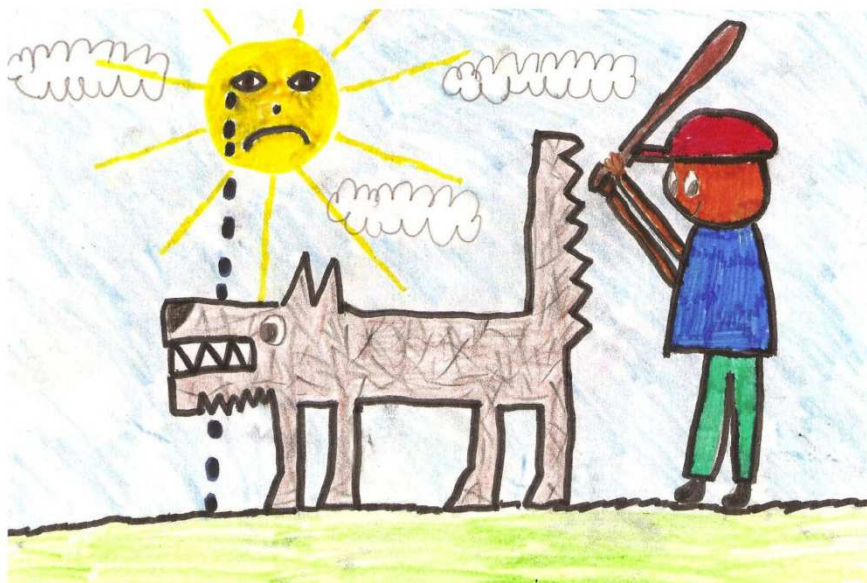
Krmení

Psi vnímají příjem potravy jako jednu z nejoblíbenějších aktivit celého dne. Na krmení se vždy velmi těší. Proto si jej také pečlivě střeží hned od okamžiku, kdy dostanou plnou misku. Líbilo by se Tobě, kdyby Ti někdo sahal do talíře? Nebo Tě rušil při jídle? Pes si totiž může myslet, že mu chceš dobrotu sebrat. Bude si ji bránit! Psa proto nikdy při jídle neruš.

Tereza Babická

Adam Klimeš

Ubližování / trestání

I když si s Tebou pes nechce hrát, nechce Ti dát hračku nebo Tě neposlouchá, nikdy ho netrestej! Nejen že si s Tebou nebude chtít příště hrát, ale může Ti tvé chování vrátit. Bude se Tě bát! Může vrčet! Štěkat! I kousnout!

Řeč těla psa

CO SE TI SNAŽÍ PES ŘÍCI?

Psi sice neumí mluvit lidskou řečí, ale své pocity, potřeby a chování dokážou projevit tzv. „řečí těla“. Pomocí různých signálů, pohybů a postojů nám dávají najevo například výzvu ke hře, radost, strach, hrozbu, útok a spoustu dalších pocitů, které v dané chvíli ovlivňují jejich chování a přístup k nám lidem.

Při překládání psí řeči těla je důležité všimnout si i rozdílů jednotlivých plemen psů. Někteří psi jsou malí a hubení, jiní zase velcí a mohutní. Někteří nosí uši postavené do pozoru, dlouhý ocas a chlupy až na zem. Jiní jsou téměř bez chlupů a z ocásku mají jen zbytek. Abychom rozuměli psům, je důležité si všimnout jednotlivých částí jejich těla. Jedná se především o výraz očí, vzhled tlamy, krčení čenichu, nesení ocasu, uší a stavění srsti.

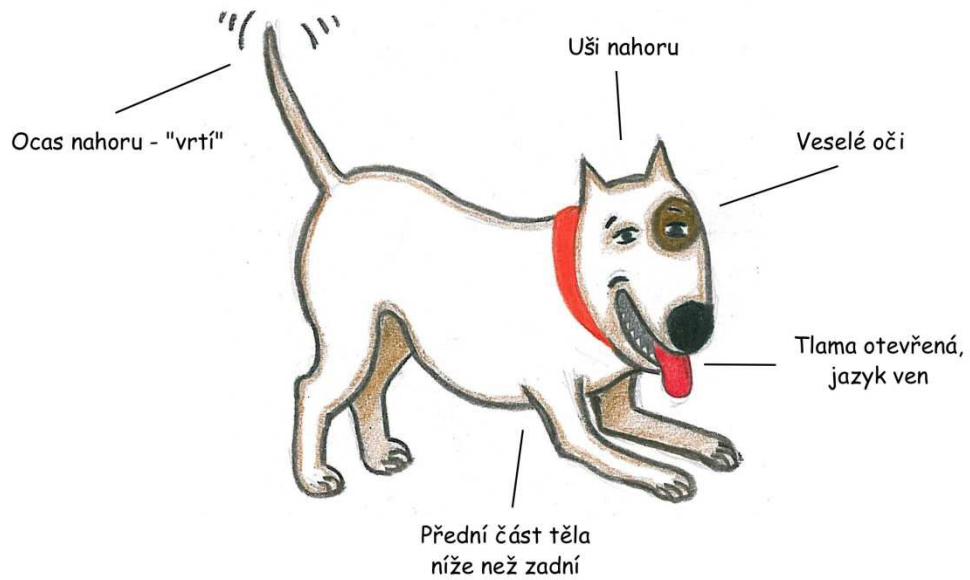
Pozitivní signály

Spokojený

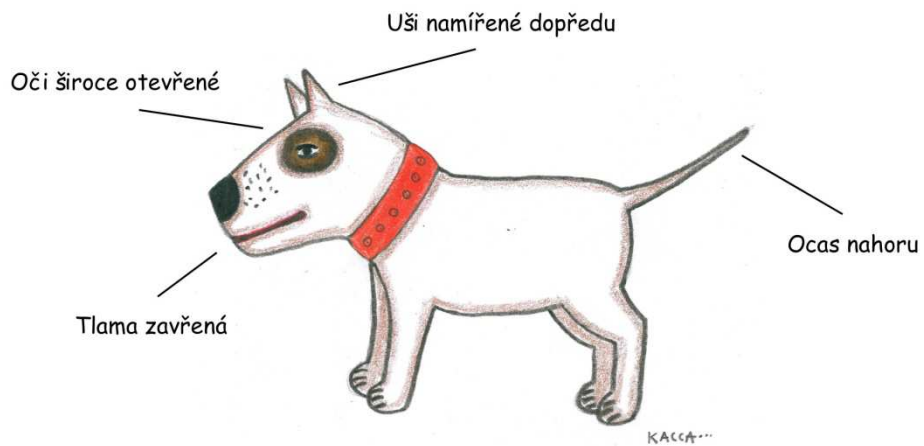

Řeč těla psa

Hravý

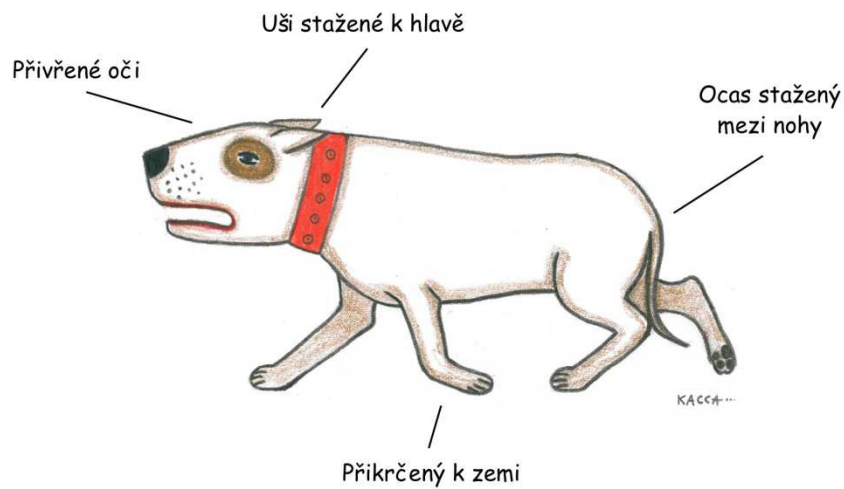
Pozorný

Řeč těla psa - nespokojený

Negativní signály

Vystrašený

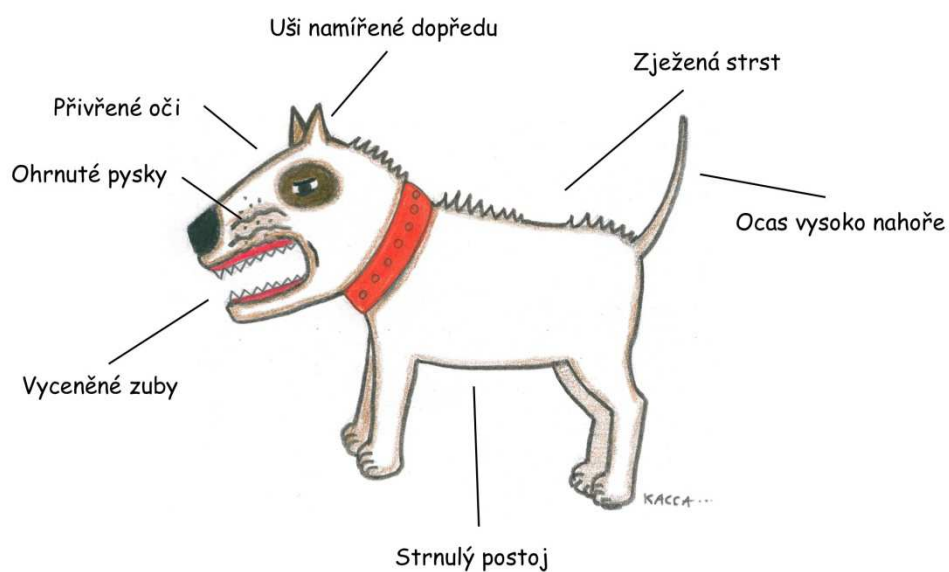
Každý pes vyjadřuje svou aktuální náladu a pocity individuálním způsobem. Stejně tak jako my lidé. U vlastního pejska (kterého máme doma) se naučíme libé i nelibé signály těla a projevy nálady odpozorovat a pochopit velmi rychle, jelikož jsme s ním v kontaktu každý den. Cizí pejsek však může mít zcela jiný způsob vyjadřování než náš Hafík. Je tedy správné zapamatovat si základní signály těla (pes spokojený, hravý, pozorný, vystrašený, hrozící, útočící, podřízený), ale vždy mít na paměti i základní pravidla bezpečného kontaktu s jakýmkoliv psem (vlastním i cizím).

Řeč těla psa - nespokojený

Hrozící

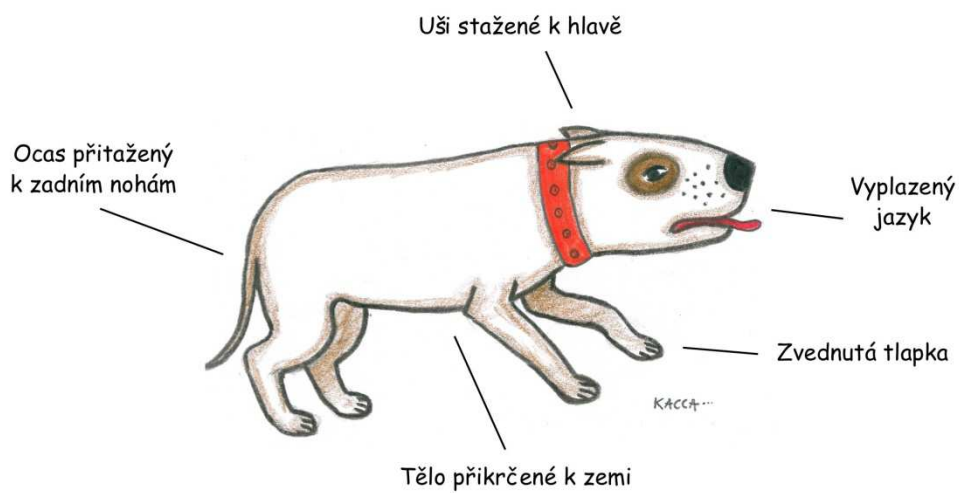

Útočný

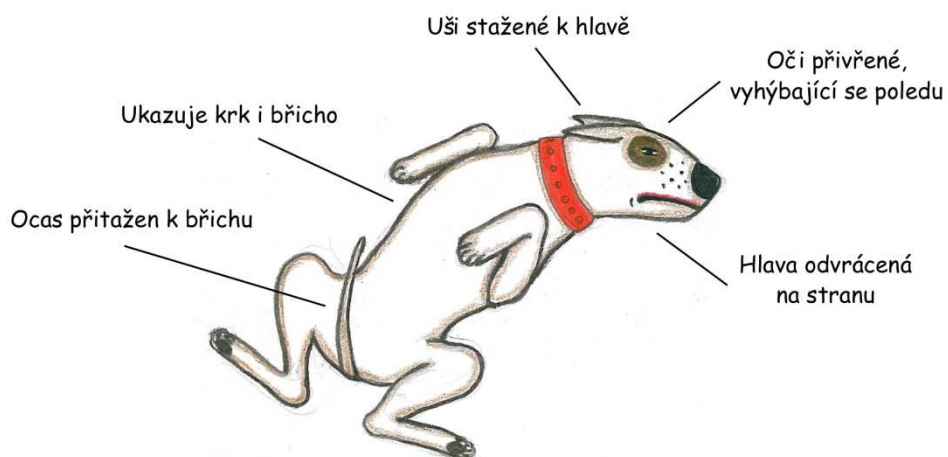

Řeč těla psa - nespokojený

Podřízený

Podřízený

Hafíkův testík znalostí

1. Je správné hladit psa bez svolení jeho pána?
 - a) ano
 - b) ne
 - c) nevím

2. Jak správně pohladíš psa?
 - a) zboku po tlamě
 - b) shora po hlavě
 - c) na ocase

3. Jak může pes vnímat tvůj upřený pohled do očí? Jako ...?
 - a) výzvu ke hře
 - b) výzvu k boji
 - c) výzvu ke krmení

4. Co si může myslet pes, když před ním zvedneš ruce nad hlavu?
 - a) chceš si se mnou hrát
 - b) chceš mě vyděsit
 - c) nevím

5. Utečeš před psem?
 - a) ano
 - b) ne
 - c) nevím

6. Co může psům vadit na kole, bruslích, koloběžce, skateboardu?
 - a) zvuk, který vydávají
 - b) barva
 - c) nic

7. Jaká hra se psem je bezpečnější?
 - a) fotbal, hra na honěnou
 - b) vybíjená
 - c) hra na schovávanou, házení míčků

8. Proč se nepřetahovat se psem o hračky?
 - a) bude si hračku bránit
 - b) hračka bude od slin
 - c) nevím

Hafíkův testík znalostí

9. Koho si vezmeš s sebou na procházku se psem?
 - a) dospělou osobu (rodiče, sourozenec, babička, děda)
 - b) stejně starého kamaráda
 - c) mladšího kamaráda

10. Co považuje pes za svůj domov?
 - a) jen pelíšek (tam kde spí)
 - b) pelíšek, boudu, dům, byt, zahradu, dvůr
 - c) gauč

11. Je správné rušit nemocného psa?
 - a) ano (tak špatně mu určitě není, aby si se mnou nemohl hrát)
 - b) ne
 - c) nevím

12. Budeš sahat do pelíšku psí mámě, která má štěňátka?
 - a) ano, chci si je pohladit
 - b) ne, nebudu
 - c) nevím

13. Je správné sahat psovi do misky?
 - a) ano
 - b) ne
 - c) nevím

14. Můžeš psa trestat? Bít ho? Ublížovat mu?
 - a) ano, když zlobí
 - b) ano, když mi sebere hračku
 - c) ne

15. Jakých částí těla si budeš u psa všimnout, když si nebudeš jistý, co právě cítí?
 - a) uši, oči, tlama, srst, ocas
 - b) břicho, tlama, oči
 - c) tlapky, srst, uši

Jak se chovat v nebezpečné situaci se psem

Poloha stromu

STŮJ KLIDNĚ A TIŠE
RUCE PODÉL TĚLA (popř. v kapsách, nebo sepnuté)
NOHY V PRODLOUŽENÍ TĚLA (zapust' kořeny)
NESLEDUJ PSA UPŘENÝM POHLEDEM
DÍVEJ SE NA ŠPIČKY BOT

Jak se chovat v nebezpečné situaci se psem

Poloha želvy

KLEKNI SI
SEDNI SI NA PATY
RUCE ZA HLAVU (dlaně kryjí krk)
LOKTY K SOBĚ (paže kryjí obličej)
HLAVA KE KOLENŮM

výsledky testu: 1. b 9. a
 2. a 10. b
 3. b 11. b
 4. b 12. b
 5. b 13. b
 6. a 14. c
 7. c 15. a
 8. a

Autoři: Mgr. Marie Chlopčíková
 Mgr. Jaroslava Eisertová, Ph.D.

Ilustrace: Mgr. Kateřina Klímková
 žáci Základní školy Podhůrecká, České Budějovice

Recenzenti: Mgr. Michaela Lavičková, Ph.D.
 PhDr. Denisa Šoltéssová, Ph.D.
 Mgr. Zuzana Staffová

Jazyková korektura:
 Mgr. Eva Kadlecová

Vydavatel: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta

Tisk/grafická úprava:
 Ivo Pokorný, 3T PROMO s.r.o.

Spolupráce: Výcvikové canisterapeutické sdružení Hafík o.s.

Publikace vznikla za podpory Ministerstva zdravotnictví České republiky a Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Metodický materiál

1. vydání

NEPRODEJNÉ

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta
Ústav zdravotně sociální práce
Centrum zoorehabilitací
Nemocnice České Budějovice a.s., pavilon H
Boženy Němcové 585/54
370 87 Č. Budějovice

www.canisterapie.org

ISBN 978-80-7394-289-2

9 788073 942892

Příloha 6 Informovaný souhlas.

Výzkumná studie:

Význam edukace a prevence úrazu u dětí při kontaktu se psem.

období realizace: 2009-2013

odpovědná osoba: Mgr. Marie Chlopčíková

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás se žádostí o spolupráci na výzkumné studii, která má za cíl zmapovat zkušenosti dětí s pokousáním psem. Pilotní studie bude realizována prostřednictvím neformálních rozhovorů s dětmi a zúčastněného pozorování v průběhu canisterapeutického tábora. Rozhovory i přímé pozorování bude realizováno Mgr. Marií Chlopčíkovou. Obsah rozhovorů a průběh pozorování bude autorkou písemně zaznamenáván a dokumentován.

Pokud s účastí vašeho dítěte na studii souhlasíte, připojte podpis, kterým vyslovujete souhlas s níže uvedeným prohlášením.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedené studii. Autorka studie mne informovala o podstatě výzkumu a seznámila mne s cíli a metodami, které budou při výzkumu použity. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou použity jen pro účely výzkumu a že výsledky výzkumu mohou být anonymně publikovány.

Měl/a jsem možnost vše si řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit, měl/a jsem možnost se autorky zeptat na vše, co jsem považoval/a za pro mne podstatné a potřebné vědět. Na tyto mé dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď. Jsem informován/a, že mám možnost kdykoliv od spolupráce na studii odstoupit, a to i bez udání důvodu.

Tento informovaný souhlas je vyhotoven ve dvou stejnopisech, každý s platností originálu, z nichž jeden obdrží moje osoba (nebo zákonný zástupce) a druhý autorka studie.

Jméno, příjmení a podpis autorky studie:

V _____ dne: _____

Jméno, příjmení a podpis zákonného zástupce dítěte:

V _____ dne: _____